بەمبی بەدەنگ: زیرەکی دەستکرد و هەوەشاندنەوەی مەشکی مرۆڤ.. ڕزگار ئاکرەیی

لە دەستبەسەرداگرتنی دیجیتاڵییەوە بۆ چەکێک لە خزمەتی سەرمایە و ئاستەوی توندڕەو، یان ئامرازی ئازادی؟

ڕوویکی پەهاوار و ڕوویکی بەدەنگ و یەک مەترسی

ئەوەی ئەمڕۆ دەیبینین دەستبەسەرداگرتنی مرۆڤایەتی لایەن هێزەتەکنەلۆژییە نوێیە لەو جۆرەی کە سینەما لە فیلمە بەشومارەکاندا وێنای کردووە. ئەمە مەدەلێکی جیاوازی کۆنترۆڵی دیجیتاڵییە کە لەسەر ئۆتۆماتیکی و بەکارهێنانی زیرەکی دەستکرد و ئەلگۆریتمەکان بە بڕیاردان بەشە گەورەکانی ژیانی ڕۆژانە بنیات نراوە و کەمێگاکان زیاتر ملکەچی سیستەم و کۆمپانیا و ئامرە زیرەکەکان دەکات.
بەڵام لەدەستدانی کۆنترۆڵی ئەم سیستەمانە تەنیا ڕووخساری بەرزی مەترسیکەیە. ئەو ڕووخسارە لە ژێر فشاری کێبڕکێی نێوان زلهێزەکان و کۆمپانیا مۆنۆپۆلی سەرمایەدارییەکاندا بە خێرایی گۆشە دەکات، خێراتر لەوەی یاسا و کەمێگا و دامەزراوە پێوەردییەکان بتوانن پێیەوە بکۆن. لێرەدا کرێکی مەسەلەکە دەکەوێت: مەترسیەکە لەوەوە ناوەستێت کە ئەم سیستەمانە لە کۆنترۆڵ دەربچن، چونکە لە نێو پێوەندییەکانی خاوەندارێتی و کێبڕکێی تونڈی سەرمایەداریدا پەریان پێداوە کە ئۆگری ئەم جۆرە خلیسکانانە زیاتر دەکات و تێچوونی لەسەر خەڵک چەند ئەوەندە دەکات.
ڕووخساری ترسناکتر زۆر بەدەنگترە لە ژێر پێکهاتەی سەرمایەداریدا کە زیرەکی دەستکرد پەرە پێدەدات و بەکارهێنانەکانی ئاراستە دەکات، یارمەتیدەرە بۆ شێوەکردنی هۆشیاری ملیاران کەس، سەرنج و ڕەفتاریان بۆ شێوەیەک ئاراستە دەکات کە خزمەت بە لۆژیکی مەدەلی سەرمایەداری بکات [1]. لە هەمان کاتدا کێبڕکێی نێوان مۆنۆپۆلی دیجیتاڵی سەرمایەداری و زلهێزەکان، لە غیابی سنوور و یاسای کاریگەردا، لەوانەیە گەورەترین زیان بە مەشکی مرۆڤ بگەیەنێت و ئۆگەر گۆشەپەدان و بەتاوکردنەوەی بەم خێراییە و بەبێ پاسەوانی پێویست بەردەوام بێت، زیرەکی دەستکرد بکاتە چەکی کۆکوژی بکەمڕۆ.

ئەم نیگەرانیانە چیتر تەنها لە ڕووخێنگرانەوە سەرچاوە ناگرن. لە چەندین بوارداء لەوانە ئەو کێبڕکێیەی کە TIME ئاشکرای کرد ، سیستەمێکی زیرەکی دەستکرد لە کۆنتڕۆڵ دەرچوو و هەڕەشی کردە سەر سیستەمێکانی تر. چەند ڕۆژێک دواتر، نزیکەی 1400 ئەندازیار کە لە کۆمپانیا گەورەکانی AI کاریان دەکرد داواکارییەکی هاوبەشیان واژۆ کرد کە داوای ئامرازی تەکنیکی و میکانیزمی بەڕێوەبردنی نەوەوەتی دەکەن بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی خەرایی پەرەسەندنەکەی. ئەو سکاڵایە حاڵەتێکی تاک نەبوو، چونکە بەردەوام هەشدارییەکی لە تواڕانی ئەو بوارەوە دەگات کە گەشەسەندنی خەرا لەوانەیە بەتەواوی لە کۆنترۆڵی مرۆڤ دەربچێت.
ڕاپرسی نەوەوەتی سەلامەتی AI [4]، کە لایەن زیاتر لە 100 شارەزا بە پاپشتی زیاتر لە 30 دەوڵەت و ڕێکخراوی نەوەوەتی ئامادە کراوە، هەشداری دەدات کە مەدەلەکان دەستیان کردووە بە جیاوازی کردن لە نێوان ژینگەی تاقیکردنەوە و بەکارهێنانی ڕاستەقینە و خەلادان لە میکانیزمەکانی هەڵسەنگاندن و ڕێگەدان بە توانا مەترسیدارەکان بەبێ ئەوەی بدەزرێتەوە. هەروەها هەشداری دا کە کارمەندەکانی AI ئاستی مەترسی بەرز دەکەنەوە چونکە سەربەخۆ کار دەکەن، ئەمەش دەستوەردانی مرۆڤ پێش ئەوەی زیان ڕووبدات قورس دەکات. مەترسی گەورە هەیە کە سیستەمەکانی AI خێیان گەشە پێبدەن و لە کۆنتڕۆڵ دەربچن و ڕێگەکی گەورەتر بگرنە لە بەڕێوەبردن و کۆنتڕۆڵکردنی مرۆڤەکان لەوەی کە پێشتر پلانی بۆ دانرابوو.
دەیان هەزار کەس، لەنێویاندا زانایانی پێشەنگ لەو بوارەدا، بەیاننامەیەکی نەوەوەتییان واژۆ کردووە [5] کە داوای قەدەغەکردنی پەرەپێدانی "سوپەر زیرەکی" دەکەن تا ئەو کاتەی کەدەنگیەکی زانستی دەبێت لەسەر ئەوەی کە بتوانرێت بە سەلامەتی و لەژێر کۆنتڕۆڵدا بەدەست بهێنرێت، لەگەڵ قبووڵکردنی فراوانی کەمایەتی، لە کاتێکدا توژڕان دەستیان لە کار کێشاوەتەوە [6] لە کۆمپانیا گەورەکانی دیجیتاڵ وەک ناڕازایی دەربڕین بەرامبەر بە پەرەپێدانی سیستەمەکانی AI و ئەوڵەویەتەکانی.
هیچ کەسێک نکۆڵی لەو ئەگەرە گەورەیە ناکات کە زیرەکی دەستکرد پێشکێشی دەکات. چەندین ساڵ توژینەوە لە دەزینەوەی دەرمان کەدەکاتەوە، پێکهاتەی پرۆتین ئاشکرا دەکات کە دەیان ساڵ زانایان بەزاندووە، وردی دەستنیشانکردنی پزیشکی بەرز دەکاتەوە و ڕێگە دەدات نەخێشیەکان لە قۆناغە سەرەتاییەکاندا بگیرێن کە زیان دەپارێزن، گەڕانی کێش و هەوا مەدێل دەکات و هەشداری دەدات لە کارەساتەکانی پێش ڕووداندا، بەربەستەکانی زمان لە ڕێگەی وەرگێڕانەوە دەشکێنێت و زانیاری دەخاتە بەردەستی ئەو کەسانەی کە

ماوەیەکی زۆر بەبەش کراون، ژیانی تۆزانێ و پیشەیی بە ملیۆنەها کەس ئاسان دەکات، و دەرگا دەکاتەوە بۆ خزمەتگوزاریەکان کە لەوانەیە کۆشە چارەسەرنەکراوەکان چارەسەر بکەن.
هەر ئەو دەستکەوتانە پرسیارەکە قورستر دەکەن، چونکە ئەم وتارە مشتومڕی لەسەر ئەم توانایانە ناکات. بابەتەکەی ئەوەیە کە کە خاوەنیەتی، کە ئاراستەیان دەکات، خزمەتی بەرژەوەندیەکانی کە دەکەن، و چۆن بەکاردەهێرن.
پێش ئەوەی زیاتر بڕۆین، پێویستە سێ چین کە بە شێوەیەکی تێتینی تێکەڵ دەکرێن جیا بکرێنەوە. یەکەمیان "پەلەنکردن و ئەلگۆریتمی پێشنیارکردن" کە بەیار دەدات چی لە بەردەمماندا دەربکەوێت و چی لە ئەمە بپارێزرێت. دووەمیان "پلاتفۆرمە دیجیتاڵییەکان" و مەدەلی بازرگانییان لەسەر ئابووری سەرنج بنیات نراوە، واتە گێینی کات و داتای بەکارهێنەران بە قازانج. سێیەمیان "ئامرازەکانی AI بەرهەمهێنراو" کە جگەی مرۆڤ لە نووسین، شیکردنەوە و بیاردانداە دەگرێتەوە.
هەر چینێک میکانیزم و کاریگەری تایبەت بە خۆی هەیە، جیاواز لە ئەوانی تر، لەگەڵ ئەوشدا ئەم سێ چینە ئەمە لە دەستی هەمان کەمپانیا مۆنۆپۆلی سەرمایەداریدا تێکەڵ دەبن و گوێایەڵی تاکە لەژیکی کۆکەبوون دەبن.
ئاڵۆزییان هێشتا قووڵترە چونکە زیرەکی دەستکرد ئێستا هەرسێکیان لە یەک کاتدا بەکاردەهێنرێت: ئەلگۆریتمی پەلەن و پێشنیار خۆیان بوونەتە مەدەلی AI، مەدەلی بازرگانی پلاتفۆرمەکە لەلایەن AI بەکاردەهێنرێت دەبرێت لە ئامانجگرتنی بەکارهێنەران، پەوانەکردنی هێسوکەوتیان و پێشبینیکردنی، و ئامرازە بەرهەمهێنەرەکان خودی زیرەکی دەستکردن. لەبەر ئەوەی من ئەوان بە نزیکی بیەکەوە بەستراوە، و بۆچی جیاکردنەوەیان شیکاریی نێک ئاستەقینە، کە وادەکات خوێندنەوەیان بیەکەوە پێویستیەکی عەقڵی بێت.

ئاراستەکردنی هۆشیاری بە چەسپاندنی کەلتووری سەرمایەداری نیولیبرال

لەپاڵ بەکارهێنانی زیرەکی دەستکرد بە زیادکردنی قازانج، پتەوکردنی کۆنتڕۆڵی ئابووری و سیاسی و بەهێزکردنی سەرکوتی دیجیتاڵی، ئەم تەکنەلۆژیایە بەشێوەیەکی سیستماتیک بەکاردەهێنرێت بۆ شێوەپێدان و ئاراستەکردنی هۆشیاری تاکەکەس، بۆ ئامانجی بەهێزکردنی کەلتووری سەرمایەداری و بەهاکانی نیولیبراڵی. لە ڕێگەی شیکردنەوەی داتا و هێسوکەوتی بەکارهێنەر، پەلەنکردن و پێشنیارکردن کۆنتڕۆڵی ناوەڕۆکی پیشاندراو لە پلاتفۆرمەکاندا

دەکەن، و بۆ خواردنی تاکەکان دروستکراون کە خزمەت بە ڕوانگەی سەرمایەداری و سیاسەتەکانی دەکات.
ئەم مەیل لەگەڵ فراوانبوونی ئەم پلاتفۆرمانە چەسپێنراوە. بەگوێرەی ڕاپۆرتی یەکێتی نەوەوەتی پەیوەندییەکان [7]، نزیکەی سێ لەسەر چواری دانیشتوانی جیهان ئێستا بەکارهێنەری ئینتەرنێتن کە لە یەک ساڵدا زیاتر لە 240 ملیۆن بەکارهێنەر زیادیکردووە. ئەم فراوانبوونە بێشکی دەگەڵتەوە بە هەوەی کەمپانیا قۆرخکارەکان و زلهێزەکان بۆ گەیاندنی ئینتەرنێت بە هەموو گۆشەیەکی جیهان و بەتایبەتی بە وڵاتانی باشوور [8]، تەنانەت لەو ناوچانەی کە ئاوی پاک و کارەبا و خزمەتگوزارییە سەرەتاییەکانیان نییە، چونکە ئۆلۆیەتی وەبەرهێنان بە هەر شتێک بێت کە بازاڕ فراوانتر بکات پێش ئەوەی پێداویستی خەڵک دابین بکات، بە ئامانجی زۆرترین قازانج و بەهێزکردنی دەسەڵات و داگیرکردنی ئەو ناوچانە بە دیجیتاڵی.
ئەمە مەرج نییە مانای ئەوە بێت کە هەموو ئەم بەکارهێنەرانە دەکەونە ژێر کاریگەری ئەپلیکەیشنەکانی AI، هەرچەندە ئەو بنچینەیە فراوانتر دەکات کە ئامرازەکە لەسەری کار دەکات.
پێکهاتەی خاوەندارێتی سەرمایەداری و مۆدێلەکانی قازانج پاڵ بە ئێلگۆریتمەکان دەنێت بۆ ئۆلۆیەتی دانانی ناوەڕۆک کە خزمەت بە بەرژەوەندییەکانی بازاڕ و کەمپانیا مۆنۆپۆلەکان دەکات و ئێلگۆریتمەکان دەگەڕێت بۆ ئامرازێک بۆ بەرهەمهێنانەوەی هەژموونی کەلتووری سەرمایەداری. لە ڕێگەی ئەم میکانیزمەوە، هۆشیاری کەمە بەرە بەرە بەرەو قبووڵکردنی ئەم بۆچوونە وەک سروشتی و حەتمی دەرەوات، بۆ ئامرازی نەرم و زیادکراو و هەستپێنەکراو، تا ئەو ڕادەیەی کە زۆربەی بەکارهێنەرانی ئەم بەکارهێنانە، بۆ بەشێکانی چەپیشەوە، وەک ئامرازێکی بڵاوبۆن سەیریان دەکەن. بەم شێوەیە ئەم ئامرازە یارمەتیدەرە بۆ پتەوکردنی هەژموونی سەرمایەداری، بۆ بەهێزکردنی ملکەچی جەماوەر بۆ سیستەمی ئێستا، و پڕاوێزخستنی چەپ و ئۆلتەرناتیفە پێشکەوتووەکان، کە هەرشە لە هۆشیاری نەوەکانی داهاتوو و توانایان بۆ بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانە و ڕێکخستن بۆ هەنگاوەکانی گەیانکاری دەکات.

هەڕەشەکانی تواناکانی مرۆڤ، ئالوودەبوون بە دیجیتاڵ و قووڵکردنەوەی نامۆبوون

ئەم هەڕەشەیە دەگاتە هەڕەشەکانی توانا عەقڵییەکانی تاکەکەس، و لەڕادا پرسیارەکە لە چینی ئێلگۆریتمەکانەوە دەرەوات کە ئەوەی دەیبینین ئاراستە دەکات بۆ چینی ئامرازەکانی AI کە لە بیرکردنەوەدا بۆ ئێمە دەوەستێت. سەرەڕای بەرزکردنەوەی زیرەکی

دەستکرد وەک هەگایەک بۆ ئاسانکردنی ژیان و بەرزکردنەوەی بەرهەمهێنان، تەکنۆلۆژیا زانستییەکان ئاماژە بۆ دەکەن کە پشتبەستن بە بیرکردنەوە پێوەندی بە قووبوونەوەی هۆشیاری هووکشۆ و لاوازبوونی تواناکانی مرۆڤ هەیە.
بگۆڕی تەکنۆلۆژیکی تەکنۆلۆجیای ماساچوستس [9]، پشت بەستن بە ئامرازکانی نووسینی AI چالاکی مێشک کەم دەکاتەوە و یادەوەری و هەستی خاوەندارێتی بەسەر بیرکەکانی خۆیدا لاواز دەکات. تەکنۆلۆژیان ئەم دیاردەیان ناوناوە "قەرزی مەعریفی"، واتە مرۆڤ توانای مێشکی لە داهاتوو وەردەگرێت لە بەرامبەر ئاسوودەیی لە ئێستادا.
بەهەمان شێوە، تەکنۆلۆژیک کە لە گۆڤاری Societies Societies بەهاوکراوەتوە دەریخستووە کە بەکارهێنانی زۆری ئامرازکانی AI پێوەندی بە لاوازبوونی بیرکردنەوەی هێخنەگرانە هەیە لە هەگەی میکانیزمی "دابەزاندنی مەعریفی"، واتە ئاسپاردنی بیرهێنانەوە و شیکردنەوە بە ئامێرکان لەجیاتی ئەنجامدانی مێشک، بەتایبەتی لەنەو گەنجاندا، کە ئەگەری ئەوە زیاد دەکات کە نەوەیکی نوێ توانای شیکردنەوەی سەربەخۆیان کەمتر بێت.
تەکنۆلۆژیک لەلایەن تەکنۆلۆژیانی زانکۆی کالیفۆرنیا [11]، کە بە پشت بەستن بە داتای زیاتر لە شەش هەزار منداڵ لە پرۆژەیکی گەشەی مێشکی هەرزەکاراندا ئەنجامدراوە، دەریخستووە ئەو منداڵانەی کە تەمەنیان کەمتر بێت، دەرچوونەوە و وشەگەل و یادەوەری دابەزینکی بەرچاویان تۆمار کردووە. ئەو تەکنۆلۆژیە تایبەتە بە تەمەنە کەمەکانەوە، بەڵام ئەو میکانیزمە کە دیاری دەکات، گواستنەوەی هەوڵی مێشکی بە شاشەکە، هەمان میکانیزمە کە لە ئامرازکانی AI دا کار دەکات، و لەوە قووڵتر کار دەکات، چونکە ئەو ئامرازانە ئەرکی بیرکردنەوە خەیان دەگرنە ئەستۆ.

ئەم بابەتە تەنها لە تاقیگەکاندا نییە. ئەنجامەکانی پڕۆگرامی هەڵسەنگاندنی نەوەوەتی قوتابیان [12]، کە لە 8ی ئەیلولی 2026 بەهاوکرایەوە، وێنەکەی گەیاندە ئاستی تەواوی سیستەمی پەروەردە. لە دانیمارک، قوتابیانی قوتابخانە خراپترین ئەنجامیان تۆمار کرد، دابەزینی ئاستی بەدەستهێنانی یەکسان بە لەدەستدانی ساڵێکی خوێندنی تەواو، کە حکومەت بە قەیرانێکی پەروەردەیی مەترسیدار وەسفی کرد کە پێشبینی دەکرا. ئەم دابەزینە هاوکات بوو لەگەڵ فراوانبوونێکی گەورە لە بەکارهێنانی ئامێرە دیجیتاڵییەکان و زیرەکی دەستکرد لە ناو پۆلەکاندا، هەرچەندە پێوەندی هۆکاری زۆر ئاڵۆز و ناکرێت بە یەک هۆکار کورت بکرێتەوە.

هەمان وەنە لە 43 وڵاتدا دووبارە دەبێتەوە کە دەستکەوتەکان بە شێوەیەکی بەرچاو دابەزیون، و ڕێکخراوی هاوکاری و گەشەپەدانی ئابووری [13] پێیوایە لەنێوان ئەم دابەزینە و بەرزبوونەوەی کاتی شاشە و بەکارهێنانی AI و کەمبوونەوەی خوێندنەوەی ئازاد دەدزێتەوە، هۆشداری دەدات لەوەی کە مەترسیدارترین تووخمی لەناوبردنی ئەو بەهرەیانەدایە کە لە سەردەمی زیرەکی دەستکرددا زەر گرنگن، واتە هەستەنگاندنی زانیاری، بەستنەوەی چەندین سەرچاوە و بیرکردنەوەی شیکاری و ڕەخنەیی.

ئەم دابەزینە کاریگەری لاوەکی نییە. لە پشتیوە چینی دووەم هەیە، مەدەلی قازانجی پلاتفۆرم کە لەسەر ئالوودەبوونی دیجیتاڵی بنیات نراوە. پلاتفۆرم و ئەپلیکەیشنەکانی دیجیتاڵ کە بە زیرەکی دەستکرد کار دەکەن تەنها خزمەتگوزاری بەخۆڕایی نین کە لە خۆشویستی بە بەکارهێنەرەکانیان پێشکەش دەکەن. ئەوان ئامرازێکن کە بە ئەنقەست بەکاردەهێنرێن بە بەهێزکردنی پشتبەستن بە هەستەوکەوت و بیرکردنەوە، کە تێیدا داتای گەورە بەکاردەهێنرێت بۆ تێگەیشتن لە هاندانی خێرا و دەستکاریکردنیان بۆ شێوەیەک کە خزمەت بە بەرژەوەندییەکانی کەمپانیاکان و زلهێزەکان بکات. سەرمایەداری وەبەرهێنان لە تەکنیکەکاندا دەکات کە بە شێوازی جەراوجەر هەستەوکەوتی ئالوودەبوون هان دەدات بۆ گەرەنتی تەکنەبوون لەگەڵ پلاتفۆرمەکان، و پرسەکە دەبێتە بازنەیەکی داخراو کە قازانج لەسەر حسابی تەندروستی دەروونی و دەستکەوتی پەروەردەیی بەرهەم دەهێنێت، بەتایبەتی لە نێو نەوەی گەنجدا.
لەسەر ئەم بنەمایە، نامەبوونی مرۆڤ بە شێوەی دیجیتاڵی بەرهەم دەهێنرێتەوە. تاک لە توانا عەقڵی و داهێنەرەکانی دابڕاوە و خەی دەدزێتەوە بە ئامێرێکی تەکنیکی کە توانای کار و بیرکردنەوەی سەربەخۆی لە دامالێت، هەروەک چۆن کرێکار لە ژێر دەستەڵاتی سەرمایەداریدا لە بەرهەمەکەی دوور کەوتووەتەوە. لەوانەیە وردە وردە ببنە ژێر کاریگەری ئەلگۆریتمەکان کە کارلێکەکانی ڕۆژانەیان ئاراستە دەکەن و بڕیار دەدەن چی دەخوێننەوە و سەیری دەکەن، چۆن بیر دەکەنەوە، چۆن دەنووسن و چۆن پەیوەندی دەکەن، کە پشتبەستنیان بە سیستەم و کەمپانیا و دەوڵەتەکانی ژێر کۆنترۆڵی سەرمایە و هێزەکانی چەوساندنەوە و دیکتاتۆری قوڵتر دەکاتەوە.

جۆرێک لە کۆیلایەتی دیجیتاڵی خۆبەخشانە و لەدەستدانی کۆنترۆڵ
ئەگەر ئالوودەبوونی دیجیتاڵی ڕووبەڕووی بکاتەوە کە چۆن مرۆڤ ڕادەکشرێت بۆ ناو ئەم ئامێرە، پرسیارێکی قورستر دەمێنێتەوە:

بۆچی قبووڵی دەکەن لەکاتێکدا هەست دەکەن ئازادانە هەڵدەبژێرن؟ ئەم چەوساندنەوەی سایکۆلۆژیە جگە لە دەربڕینێکی زاڵبوونی چینایەتی زیاتر نییە کە زیرەکی دەستکرد لە ئامرازێکی تەکنەلۆژیاوە بۆ ئامرازێک بۆ بەرهەمهێنانەوەی شێوازەکانی کۆنترۆڵی کۆمەڵایەتی، سیاسی، ئابووری و هۆشیاری لە ژێر سیستەمی سەرمایەداریدا قووڵتر دەکات.

ئەوەی ئەم زاڵبوونە مەترسیدارتر دەکات کاراکتەری خۆبەخشییەتی، کە تاکەکان لە هەوڵی دەستکاریکردنی ئەلگۆریتمی و فشاری بەکارهێنانی زیرەکی دەستکرد لە کار و ژیانی هەژاندا پاڵیان پێوە دەنرێن بۆ ناو ئەم "کۆیلایەتی دیجیتاڵی" بەبێ زەرەملە، لە ژێر وەهمی کۆنترۆڵ و هەڵبژاردندا، لە کاتێکدا بەیارمەتیان بەرەو ئەو هەوگایانە دەڕوات کە پڕشووخت ئامادە کراون و خزمەت بە سەرمایە دەکەن و توانا عەقڵی، هۆشیاری و پیشەییەکانیان لاواز دەکەن.

ئەم تەکنەبوونە وەک ئازادی تاک بەبازاڕ دەکرێت. هەرکەسێک ئەم ئەپێکەیشنانە بەکار بهێنێت بۆ ئارەزووی خۆی دەیکات، و هەرکەسێک حەزی لێنەبێت دەتوانێت مۆبایلەکەی بکوژێنێتەوە. لەسەر ئەم بنەمایە زۆرێک لە تیۆریزانی نیولیبرال هەر دەستەوەردانێک لە بازاڕی دیجیتاڵدا هەڵە دەکەنەوە، وەک باوکایەتی بەرامبەر تاکەکان و زەوتکردنی هەڵبژاردنی کەسیان مامەڵەی لەگەڵدا دەکەن.

لەگەڵ ئەوەشدا ئازادی کە مەرجەکانی خاوەندارێتی ئەو کەسە نییە کە بەکاری دەهێنێت بۆهیچ شێوەیەک ئازادی نییە. تاک ئەلگۆریتمی هەڵنەبژاردووە کە ئەو شتانەی دەیبینێت خۆیبەند دەکات، بەشداری نەکردووە لە داشتنی ئەو بەرنامەیەی کە لایەن خاوەنکارەکەی، قوتابخانەی منداڵەکانی، بانک و دەزگاکانی دەوڵەتەوە بەسەریدا سەپێنراوە، وە هەرگیز ناوێژی پێنەکراوە لەسەر مەدلی قازانج کە سەرنج و کات و هۆفتاریان دەگۆڕێت بە کاڵایەکی قازانجبەخش.

ئەمە ئازادی هەڵبژاردنە لە نێوان ئەو شتانەی کە سەرمایە لەبەردەمیاندا دانراوە، نەک ئازادی بەیاردان لەسەر ئەوەی کە لە سەرەتاوە چی لەبەردەمیاندا دادەنرێت.

لێرەدا هەڵوەستەی چەپ لەگەڵ لیبرال بەش دەکات، چونکە کێشەکە پاراستنی تاک لە خۆی نییە. ئەوە ململانێیە لە بەیاردان لەسەر ژێرخانی دیجیتاڵی لە خاوەندارێتی و دیزاینی ئەلگۆریتمەکان، سەرچاوەی داتا و مەدەلەکانی قازانج دەخاتە ژێر دەسەڵاتی و چاودێری دیموکراتی کەمەگا. ئازادی ئاستەقینە کاتێک دەست پێدەکات کە خاڵی خاوەندارێتی لە هەلومەرجەکانی ژیانیان بە کەمەڵ دەکەن، نەک کاتێک هەڵبژاردنیان پێشکەش دەکرێت، یەک بە یەک، لە نێوان بەدیلەکان کە بەبێ ئەوان دروست دەکرێن.

ئاوەی لەسەر ئاستی تاک ڕووەدات لە ئاستی مرۆڤایەتی بگشتی خەی دووبارە دەکاتەوە. کاتێک مرۆڤ ەژار لە دوای ەژار بیارە بچووکەکانی خەی بەدەست ئەلگەریتمەکانەوە دەدات، بەوا بە ئازادی و هەبژاردن دەکات، کەمەگاکان بیارە گەورەکانیان بەدەستەوە دەدەن هاوتەریب لەگەڵ سیستەمە دیجیتاییەکان کە نە چاودێری دەکەن و نە لێی تێدەگەن.

کەواتە ملکەچکردنی مرۆڤایەتی بە ئامڕ چیتر بابەتی تەوانینی فەلسەفی نییە. لەنەو پشکەوتنەکانی زیرەکی دەستکرد و نەبوونی پاسەوانی یاسایی نەودەوەتی و ناوخەیی کاریگەر بە بەەوبردنی ئەو ئامڕە ەاستەقینەتر بووە، و کاتێک سنووری بڕنامە بە داەژراوی خەی تێپەڕاند، لەوانەیە ببێتە ئامڕێک کە بیاری چارەنووسساز دەدات و بەسەر مرۆڤایەتیدا دەسپێنرێت بەبێ چاودێری ەاستەقینەی مرۆڤ.

لە ژێر سەرمایەداریدا، زیرەکی دەستکرد گۆشەی پێدراوە بە خزمەتکردنی کەەکەبوونی سەرمایە و ملکەچی لۆژیکی کەبەکە و زابوونە کە وادەکات لەدەستدانی کەنتەڵی سەرمایە دیمەنێکی ەاستەقینە و جدی و ئاگاری وەرانکار بێت.

هەکارەکە لە هەردوو حاەتەکەدا هەمان هەکارە. نەبوونی خاوەندارێتی بکەمەە و چاودێری دیموکراتی جەماوەری وادەکات تاک کەنتەڵی هۆشیاری و بیارەکانی خەی لەدەست بدات و هەمان نەبوونی وادەکات مرۆڤایەتی کەنتەڵی مەترسیدارترین ئامرازی لەدەست بدات کە تا ئێستا دروستی کردووە. کێلایەتی دیجیتاڵی خەبەخشانە و لەدەستدانی کەنتەڵە دوو ڕووی یەک غیابی یەکن.

زیرەکی دەستکرد لەوانەیە ببێتە چەکی کەکوژ

ئەم مەترسییە کەمتر نییە لە هەموو شێوازەکانی پێشووی خزمەتکردن بە سەرمایە، چونکە پێشبڕکێی شێتانەی نێوان جەمسەرەکانی سەرمایەداری و زلهێزەکان بە کەنترۆڵکردنی زیرەکی دەستکرد، لە غیابی یاسا و یاسای توند و تیژی نەودەوەتی و ناوخەییدا، تەوی لەدەستدانی کەنتەڵە و گەیەنکەی بە ئامرازی لەناوبردنی بکەمەە هەدەگرێت کە هەڕەشە لە داهاتووی مرۆڤ دەکات، نەک تەنها جێستە و موڵکی مرۆڤ.

لەسەر ئاستی سەربازی، ئەم پێشبڕکێیە وەک پێشبڕکێیەکی چەکداری ەاستەقینە دەردەکەوێت کە چەکی سەربەخۆ، فەکەی بەفڕەکەوانی سەربەخۆ، ەەبەتی شەڕکەر و سیستەمی ئامانج و بیاردانی سەربازی لە کوشتن و لەناوبردندا دەگرێتەوە. توژەران هۆشداری دەدەن لەوەی کە ئەم سیستەمانە لەوانەیە تێکبشکێن کاتێک لە ژینگەی تاقیکردنەوەو

دڵگوازرێنەوە بە بارودۆخی جەنگی ئاستەقینە، کە لەوانەیە هەڕەشە و بەیاری پێشبینی نەکراو و کارەساتی بەرفراوان بەرهەم بهێنێت. ئەم مەترسیە گریمانەیی نییە. سیستەمەکانی AI لە کۆنتڕۆڵ دەرچوون لەو حاڵەتانەی کە ئاگایەندراون و دەکیەمنت کراون، لەوانە مردنی ژمارەیەکی زۆر لە هاوڵاتیانی مەدەنی بەهۆی چەکەکانی سیستەمەکانی AI، بابەتێک کە لە خوارەوە دەگەڕێنەوە بۆی، و لەوانەیە چەند سیستەمێکی تریش هەبن کە هەرگیز ئاشکرا نەکراون.
لەگەڵ ئەوەشدا ئەو وەرانکاریەی کە زیرەکی دەستکرد دەیهێنێت، لە سنووری جەنگ و ئۆپەراسیۆنە سەربازیەکاندا ناوەستێت. ئاستێکی تری هەیە، دەنگێکی بەدەنگتر و درۆژتر. چەکی ئۆتۆمی بەستراوەتەوە بە بەکارهێنانی سەربازی ئاستوخۆ، تا ڕادەیەک بینراو، و بە حسابات و ئەککەوتنە نەخوازراوەکانیە ئاگایەنراوەکان بەرەوە دەبرێت، و مەترسیەکانیان سنووردار بوو بە ساتی تەقینەوە و ئەوەی بەدوایدا هات.
بە پێچەوانەوە، لە ئاستی هەشیاریدا زیرەکی دەستکرد بە بەدەنگی کار دەکات و دزەدەکات بە وردەکاریەکانی ژیانی ڕۆژانە، بە پەروەردە، کار، میدیا، خزمەتگوزاری و زەربەی کەرتەکانی کەمەگا. تواناکانی مرۆڤ لاواز دەکات، پشت بەستن بە سیستەمی دیجیتاڵی قووڵتر دەکاتەوە، بیرکردنەوەی ڕەخنەیی و سەربەخۆیی مەعریفی دادەخورێنێت، و چاودێری و دەستکاریکردنی ڕەفتار فراوانتر دەکات. لەڕادا وەرانکاری بەدەنگتر و بەربەاوتر دەبێت، و کۆیلایەتی دیجیتاڵی خۆی دەبێتە جۆرێک لە چەکی کەکوژ، چونکە مرۆڤ بە جۆرێکەدا ناکوژێت. ڕۆژ لە دوای ڕۆژ هەشیاری، توانا و پێوەندیەکانیان دەگۆڕێت. دوو ئاستەکە دوو ڕووی یەک چەکن: یەکەکیان جەستە لە ساتەکدا لەناو دەبات، ئەوی تریان مێشک لە کاتی پشوودا هەدەوشێنێتەوە.
ئەگەر ئەم دوو ئاستە پێکەوە کەبکەینەوە، مەترسیەکە تەنها لە بەرهەمهێنانی چەکی کوشندەتر نییە، بەڵکو بە یەکسانی لە دووبارە شۆکردنی مرۆڤ و کەمەگادایە کاتێک گۆشکردن و بەاوکردنەوەی زیرەکی دەستکرد دەکەوێتە ژێر لێژیکی قازانج، پێشبڕکێ، قەرخکاری و کۆنتڕۆڵ. زیرەکی دەستکرد لەوانەیە هەڕەشە لە توانای مرۆڤ بکات بە تێگەیشتن، هەبژاردن، شیکردنەوە و بیاردان، و لەوانەیە ئەو توانایە بە بارمتە بجەبهێنێت بە ئەو سیستەمانەی کە لە سەرتاوە بە خزمەتکردنی ئابووری جیۆپۆلەتیکی و قازانج بنیات نراون نەک خزمەتی خەڵک.
هەر لەبەر ئەم هەیشە سەدان توێژەری پێشەنگی AI، لەنوێیاندا ئەو کەسانەی کە یارمەتیدەر بوون لە بنیاتنانی ئەم بوارە،

بەیاننامەیەکی کورتیان واژۆ کرد [16] کە تیایدا هاتووە: "کەمکردنەوەی مەترسی لەناوچوونی AI دەبێت ئەولەویەتی جیهانی بێت شانبەشانی مەترسییەکانی تری کەمڵایەتی وەک پەتا و جەنگی ئەتۆمی."
کاتێک مەترسیدارترین تەکنەلۆژیا لە مێژووی مرۆڤایەتیدا دەبێتە کارتێک لە دەستی کەبەکەی جیۆپۆلەتیکی و سەربازی سەرمایەداری لە نەوان جەمسەرە گەورەکاندا، بەبێ هیچ بڕیکی یاسایی و کەمڵایەتی و دیموکراسی ڕاستەقینە، مەترسی لەدەستدانی کەنتڕۆڵ نامێنێت و هەڕەشە بە سەر هەڕەشەی هۆشیاری تاک نامێنێت و دەبێتە هەڕەشە بە سەر داهاتووی کەمڵگا و مرۆڤایەتی بگشتی.

کەمپانیا دیجیتاڵییەکان و زیرەکی دەستکرد لە خزمەتی ڕاستڕەوی تووندڕەودا

بەاوکردنەوەی زیرەکی دەستکرد لە خزمەتی سەرمایە ناوەستێت لە مانا ئابووری و کەلتوورییە گشتیەکەیدا. درێژ دەبێتەوە بە هاوپەیمانییەکی ڕاستەوخۆ و پڕرسەندن لە نەوان گەورەترین کەمپانیاکانی دیجیتاڵ و ڕاستڕەوی تووندڕەو و پێژۆ سەربازی و سەرکوتکەرەکان لە سەرانسەری جیهاندا. یەکێک لە ڕوونترین دەربینەکانی ئەم هاوپەیمانتییە مانیفێستۆیەکە کە لە نیسانی 2026 لەلایەن Palantir Technologies بڵاوکرایەوە، کە من لە وتارێکی پێشتردا وەک دەربینی "فاشیزمی دیجیتاڵ" نووسیوم. بە ئاشکرا داوای چەکردنەوەی دەسەڵات لە دەستی ئەلیگارشی دارایی و تەکنەلۆژیادا دەکات کە دیموکراسی لیبرال بە بەربەستێک لەبەردەم زاڵبوونی خێی دادەنێت، هەروەها بە بەشداری ئەخلاقی ئەندازیارانی دەڵی سیلیکەن بە خزمەتی ئامێری جەنگ و ئاسایش.
لە پشت ئەم پێژەیەوە پیتەر تیل وەستاوە، دامەزرێنەری پالانتیر و یەکێک لە دیارترین سەرمایەدارانی دەناڵد ترەمپ و جەی دی ڤانس، و تیەریزانی تەوژمی "خرایی" [17]، واتە بانگەواز بە ئازادکردنی پڕرسەندنی تەکنەلۆژیا لە هەموو بەربەستێک هەرچۆنێک بێت تەچووونی کەمڵایەتی.
لەسەر ئەرزی واقیع، ئەم هاوپەیمانتییە تەنها بە قسە و قسە محدود نابێت. بگەرێی ڕاگەیەندراوەکەی کەمپانیاکە، پالانتیر هاوبەشییەکی ستراتیژی لەگەڵ "وەزارەتی بەرگری ئیسرائیل" واژۆ کردووە بە دابینکردنی ئامرازەکانی "شەڕ" بە هەزی AI، لەگەڵ پێژەی نیمبوس [19] کە لەلایەن گووگڵ و ئەمازۆن بەڕێوە دەبرێت، هەروەها سیستەمی ئامانجکردنی ئەلگوریتمی وەک لاڤەندەر و ئینجیل [20]، کە لە لەکەینەوە ڕۆژنامەوانییەکاندا ئاشکرا کرا، کە

کوشتنی بەکەمەوە لە غەزە گەیی بە ئەپڕاسیۆنەکی ژمێریاری سارد کە ژیانی هاوڕاتیانی مەدەنی بە داتا کەم دەکاتەوە.

لە خودی ئەمریکا و بەپێی بەڵگەنامەکانی ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤی ئەمریکا، Palantir لە ڕێگەی سیستەمی ImmigrationOS داتا بە دەسەڵاتدارانی کۆچبەران و گومرگ دابین دەکات کە هەڵمەتەکانی دیپۆرتکردنەوەی زۆرەملێ و بەدواداچوونی چالاکوانان و خۆپیشاندەران خێراتر دەکات. بەم شێوەیە سەرکوتی دیجیتاڵی لە ئامرازێک بە بەرپرسیارێتی هێشیاری بە شێوەیەکی نەرم دەگۆڕێت بە هاوبەشێکی چالاک لە کوشتن و دەستبەسەرکردن و دیپۆرتکردنەوەدا.
لەسەر ئاستی نووسەوەتی، ئیلۆن مەسک، خاوەنی پلاتفۆرمی X، ووترین مەدەلی کۆمپانیایەکی دیجیتاڵی پشکنین دەکات کە ڕاستەوخۆ لە خزمەتی ئاستەوەی تونددەودا دانراوە. ئەو لە ڕێگەی پلاتفۆرمەکەیەوە پاڵپشتیەکی بەرچاوی بە هەڵمەتی ڕێگەزپەرستەکانی ئاستەو لە سەرانسەری جیهاندا کردووە، دواترینیان لە هەڵبژاردنەکانی ویلایەتی ساکسۆنی-ئەنهاڵتی ئەڵمانیا لە ئەیلولی 2026 دا و ئەستاش چالاکانە لە هەڵبژاردنەکانی بەرازیلدا دەستوەردەدات. تەوژمێنەوەیەکی تەوژمرانی 23] AlgorithmWatch] بەڕێگەی ئەوەی خستەوو کە چۆن X، بەهای خاوەندارێتی مەسک و کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەری، بووە بەهۆکارێکی سەرەکی دەنگی خۆی و گوتاری خۆی بە پشتیوانیکردن لە ڕاستەوی تونددەو لە سەرانسەری جیهاندا.
بەمەش وێنەکە تەواو دەبێت: ئەلگۆریتمەکان و زیرەکی دەستکرد لە خزمەتی سەرمایە و ڕاستەوی تونددەو پێکەوە، لە ئاراستەی نەرمی هێشاریەوە بە هاوپەیمانی کراوە لەگەڵ دەندەترین پەڕەی میلیتاریستی، سەرکوتکەر و ڕێگەزپەرستی لە جیهانی ئەمڕۆدا.

زیرەکی دەستکرد وەک ناوچەیەکی چینایەتی و ململانێی مەعریفی
بە هەموو ئەمانەی سەرەوە، هێشتا ئاگەر بکوێنە ناو "دیترمینیزمی تەکنەلۆژیای پێچەوانەوە" کە ئەلگۆریتمەکان وەک کارمەندێکی سەربەخۆ دادنێت کە ڕاستەوخۆ هێشاری دروست دەکات، وەک ئەوەی سەرمایەداری تەکنەلۆژیا لەدایک بکات و تەکنەلۆژیا یەک هێشاری بە درۆزایی هەڵکی ڕاست لەدایک بکات. زیرەکی دەستکرد قەوارەیەکی هاوشێوە نییە تەنها لە دەستی سەرمایەدا. هەروەها ناوچەیەکی کراوەی ململانێی چینایەتی و مەعریفییە. لە هەمان کاتدا کە هێندێک کۆمپانیا و دەوڵەتی دیجیتاڵی سەرمایەداری بە زیادکردنی قازانج و سەرکوتکردن و ئامانج گرتن و کوشتن بەکاری دەهێنن، زانایانی کێش و

هەوا بۆکاری دەهێنن بۆ مەبەستی گەیاندنی ژینگە و ئاگادارکردنەوەی کارەساتەکانی، پزیشکەکان بۆ چارەسەری نەخۆشی بۆکاری دەهێنن، چالاکوانان سوودی لەوەردەگرن بۆ وەرگەیانی بابەتەکانی مافەکانی مرۆڤ و گەیاندنی دەنگی قوربانیان، و هێزەکانی چەپ، سەندیکاکان و بزووتنەوە کرێکارییەکان بۆکاری دەهێنن بۆ پرۆپەدانی خەباتیان.
ئەم جیاکردنەوەیە پشتگیری ئەزموونی هەیە، چونکە ئەو بۆگەیەی کە تەمارەکان سوود وەردەگرن کاتێک بارودۆخەکە دەگۆڕێت، لە خوێندنی باڵا [24]، لە قوتابخانەکان [25] و لە شوێنی کاردا [26]، کە دەستکەوت و بەرهەمهێنان بەرز دەبێتەوە کاتێک سیستەمەکە وا لە بەکارهێنەر دەکات کارەکە بکات نێک لە شوێنی خۆیدا، و کاتێک چاودێری مرۆڤ و کەمایەتی لەسەر پرسەکە دەپارێزرێت. ئەو دووەمرجە بەیارمەتی کەمایەتین، و ئەوەی خاوەندارێتی بکات و بەیار بدات ئەو کەسانەیە کە دایدەنێ. گرنگترین پرسیار هەر دەمێنێتەوە: کە سوود لەم دەستکەوتانە وەردەگرێت؟ بەرزبوونەوەی بەرهەمهێنان مانای زیادبوونی بەهای زیادەی دەرهێنراو لە کاری کرێکاران بە دەست و مێشک، ژن و پیاو و زیرەکی دەستکرد لێرەدا چەوساندنەوە ناهەقێت.

چێتر و قووڵ دەکاتەوە، چونکە هەمان بەها بە کاری کەمتر و کاتی کەمتر بەرهەم دەهێنێت و جیاوازییەکە دەگۆڕێت بە قازانج. کەواتە پرسیارەکە ئەوە نییە کە ئایا بەرهەمهێنان بەرز دەبێتەوە، چونکە بەرز دەبێتەوە. پرسیارەکە ئەوەیە ئەو زیادەیە بە کوێ دەڕوات: بە کرێی ئەوانەی بەرهەمی دەهێنن، بە کورتکردنەوەی کاتژمێرەکانی کارکردنیان و باشترکردنی بارودۆخیان، یان بە قازانجی خاوەنکارانی سەرمایەدار. وەڵامەکە بە ئاشکرایە و دووەمە.
هەموو ئەمانە ڕوونترین شێوە لە بواری کاردا وەردەگرن، کە زیرەکی دەستکرد وەک قەوارەیەکی سەربەخۆ نیشان دەدرێت کە بە ئارەزووی خۆی کارەکان دەگرێتە دەست. ئەو وێنەیە بەرگەکی ئایدیەلۆژیایە کە ئەو ڕاستییە دەشارێتەوە کە هەر کارێک هەوشێنراوەتەوە بەیارمەکە لە ژووری ئەنجومەندا دەدرێت، و گەورەترین خاوەنکانی ئەم تەکنەلۆژیایە ئێستا باس لە دەستبەرداربوونی تەواوی ئەو پیشانە دەکەن کە دەیان ملیۆن کارمەند دادەمەزرێنن. تەنانەت لەو شوێنەی کە زیرەکی دەستکرد جێگەی کەس ناگرێتەوە، تەنها دیمەنی بەس بە دیسپلین کردنی هەمووان، و کرێکاران کاتژمێری درێژتر، مووچەی کەمتر و چاودێری وردتر قبوڵ دەکەن لە ترسی دەرکردنیان. ئەمە سوپای یەدەگی کرێکارە لە شوێی دیجیتاڵی.
سەرمایە تەنها پێویستە لە ئاسەدا بە ئاشکرا بهێتەوە بە

لاوازکردنی چینی کرێکار لە سەودا، ڕێکخستن و مانگرتن. بەکاری لەرچاونووسی تەکنەلۆژیا نییە. ئەوە بڕیارێکی سەرمایە و ئەو تەکنەلۆژیایە کە کار هەدەوشێنێتەوە، توانای کورتکردنەوەی ڕۆژی کارکردنە لە کاتێکدا مووچە دەمێنێتەوە و کاتی پشوودان فراوان دەبێت، ئەگەر بڕیار لە دەستی ئەواندا بێت کە بۆها بڕەهم دەهێنن.

ئەم ململانێی چینایەتییە بە تەواوی مانا، نێک دژ ئەنجامێکی تەکنیکی بێلایەن. لە هەر هاوێکی ئەم تەکنەلۆژیایە تاقی بکەینەوە، زیان بگەیەنین، قازانج یان قازانج بکەین، وەڵامەکە هەموو جارێک دگەڕێتەوە بۆ هەمان خاڵ: ئەوەی خاوەنی بڕت بڕیار دەدات. ئەم دووبارەبوونەوەی ڕێکەوت نییە. ئەلگۆریتمەکان لە جۆهەردا هاوکێشەی بیرکارین و هیچ چینێکی تایبەت بە خۆیان نییە، و ئەرکی کۆمەڵایەتی و سیاسی خۆیان لە پێوەندییەکانی بڕەهمهێنانەوە وەردەگرن کە تێیدا کار دەکەن، وە لەو قەوارەیە کە خاوەنی داتاکان، تاقیگەکانی و سەنتەرەکانی پرۆسەکردنکەیە، و بڕیار دەدات بۆ چ مەبەستێک کار بکەن و لە بڕژەوەندی کێدا کار بکەن.

لێرەدا دژایەتییەکی بنەڕەتی دێتە بەرچاو. زیرەکی دەستکرد بڕەهمێکی کۆمەڵایەتییە بە تەواوی مانا، لەسەر بنەمای زانیاری کۆکەبووی مرۆڤ و کاری ملیۆنەها کەس بنیات نراوە، لەگەڵ ئەوەشدا بڕەهمەکانی وەک موڵکی تایبەت لێدەڕوانرێن کە ژمارەیەکی کەم مۆنۆپۆل و دەوڵەتەوە داگیر دەکرێن. ئەم ناکۆکی نێوان کاراکتەری کۆمەڵایەتی بڕەهمهێنان و دەستبەسەرداگرتنی تایبەتی ئەنجامەکانییە، کە ئەمڕۆ لە پشکۆتووترین هێزی بڕەهمهێنان لە مێژووی مرۆڤایەتیدا بڕەهم دەهێنرێت. کۆشەی بنەڕەتی کەمتر لە خودی ئامێرەکدایە وەک لە خاوەندارێتی ئامرازەکانی بڕەهمهێنانی دیجیتاڵی و کۆنترۆڵکردنیان و هەر ئەمشە کە شۆڕشەکە لە زەمینەی گلێیی کردن لە تەکنەلۆژیا دەگوازێتەوە بۆ گۆڕانی خەباتی چینایەتی.

دژ ئەنجام و ئەرکەکان: بەرەو زیرەکی دەستکرد لە خزمەتی مرۆڤایەتیدا

ئەگەر ئەم دینامیکە بەردەوام بێت بە بێ وەڵامدانەوەی کۆمەڵایەتی لەسەر بنەمای هۆشیارییەکی چەپ و پشکۆتووخواز و ماف و بێ یاسا و یاسای نەودوێتی و ناوخێیی کە دادپەروەری و شەفافیەتی دیجیتاڵی مسۆگەر بکات و لە چوارچێوەی پێکهاتە کۆمەڵایەتی و جەماوەرییەکاندا دابنرێت، ئەوا زیرەکی دەستکرد وردە وردە لە ئامرازێک لە دەستی سەرمایەداریدا دگۆڕێت بۆ سیستەمێک کە جگەی کار بنچینەییەکانی مرۆڤ دگرێتەوە و ژیانی ڕۆژانەی پێ

بەرهەمهێنانی زۆر لە ئادەمیزادی ئەمڕۆ دەچێت. ئەمە لە کاتێکدایە کە زۆربەی بواری کانی پیشەیی و کەسیی ڕۆژانەدا دەستی پێکردووە.
ئەوەی ئەمڕۆ ووبووەتەوە هیچ چارەنووسێکی تەکنەلۆژیا نییە کە پێشوەخت نووسراوە. ئەو بڕەمەی هەیە بڕیاردانی سیاسی و ئابووریە کە خزمەت بە بڕژەوەندییەکانی سەرمایەدارەکات، و دەتوانرێت ووبووەتەوە ببێتەوە، هەرچەندە قورس بێت. کۆنترۆڵکردنی زیرەکی دەستکرد، ڕێکخستنی ئەلگۆریتمەکان و خستنەژێر چاودێری دیموکراتییانە بڕیارسیارێتییەکی گەورە کە پێویستی بە کار و ڕێکخستنی چڕ، پشکۆتووخواز و ماف هەیە لەسەر ئاستی جیهانی، لەگەڵ بڕۆپشبردنی بەدیلی دیجیتاڵی کۆمەڵایەتی و بەشداربووانە کە توانای بیرکردنەوەی سەربەخۆ و کاری بکەمەڵ بە خەڵک دەگەنەوە، وەک ئەپلیکەیشنی دیجیتاڵی دەکاتە ئامرازی یارمەتیدەر کە خزمەتی مەشکی مرۆڤ دەکات نەک جێگرەوەی.
بە بەدەستهێنانی ئەم ئامانجە، کار پێویستە بە دانانی ژێرخانی داتا لە ژێر بڕژەوەندی گشتی، بەرەوپێشبردنی دیموکراتی و لێپرسینەوەی کۆمەڵایەتی، گۆڕینی ئەلگۆریتمەکان لە "سندوقی ڕەش" داخراو بە نەرمەواڵەی سڕچاوە کراوە بە پەداچوونەوە بە کەمەڵ و پەداچوونەوەی سەربەخۆ، بە سەپاندنی شەفافییەت لە دیزاینی مۆدێلەکان و سڕچاوەکانی ئەو داتایانەی کە لەسەری ڕاهێنراون. ئەم تەکنەلۆژیایە هەروەها دەبێت بە خزمەتکردنی پەداویستییەکانی کەمەگا و بەشداریکردن لە دابەشکردنی سامان، ڕێکخستنی بەرهەمهێنان، چارەسەری نەخشەی، بڕەنگاربوونەوەی هەژاری و بەدەستهێنانی دادپەروەری کۆمەڵایەتی ئاراستە بکرێت.
بەبێ ئەم جۆرە میکانیزمانە، داواکاری بە یاسا، چاودێری و ڕێنمایی گشتی و ناتەواو دەمێنێتەوە و تەکنەلۆژیا بە بارمتە دەمێنێتەوە بە ژمارەیەکی کەم لە کەمپانیا مەزنەپەلی سەرمایەدارییەکان و هەزە گەورەکان. بە پێچەوانەوە، لە کاتێکدا خاوەندارێتی کۆمەڵایەتی، بڕیارسیارێتی و بەدیلی هەرەوەزی، دەتوانرێت زیرەکی دەستکرد لە لۆژیکی قەرخکاری و قازانج دەربهێنرێت و بیگەڕێنێتەوە بە بڕژەوەندی گشتی و ئامرازێک بە ئازادی مرۆڤ و خزمەتکردن بە مرۆڤایەتی، نەک ئامرازێک بە کۆیلەکردنی مرۆڤایەتی.

سڕچاوەکان

1 – AI و کەمەگا – سەرنج هەموو ئەو شتانەیە کە پێویستیان

پەیتی: زانستی ناسین و ئابووری سیاسی (تەکنەلۆژیا) سەرنجدان لە مرۆڤ و ئامێردا
https://link.springer.com/article/10.1007/s00146-025-02400-z
2 – کات – چەن OpenAI کەنتڕۆڵی مەدەلێکی AI لەدەستدا و چی پەویستە بگۆڕێت
https://time.com/article/2026/07/24/openai-hugging-face-attack/
3 – هەنگاوی سنوور – بەیاننامەیەک لە 1,386 کارمەندی کەمپانیاکانی AI سنوور
https://www.pacingthefrontier.com/
4 – ڕاپۆرتی نێودەوڵەتی سەلامەتی AI – ڕاپۆرتی نێودەوڵەتی سەلامەتی AI 2026
https://internationalaisafetyreport.org/publication/international-ai-safety-report-2026
5 – پەیمانگای داهاتووی ژیان – لەدوان لەسەر زیرەکی /https://superintelligence-statement.org

6 – ئەلجەزیرە – "کارەساتێکی جیهانی": بۆچی شارەزایان هۆشداری دەدەن لە مەترسییەکانی AI؟
https://www.aljazeera.com/news/2026/2/15/why-are-experts-sounding-the-alarm-on-ai-risks
7 – ITU – ژمارەی بەکارهێنرانی ئینتەرنێت لە جیهاندا زیادیکردووە، بەڵام جیاوازییەکان دابەشبوونی دیجیتاڵی سەرکی قۆتر دەکاتەوە ((Facts and Figures 2025
https://www.itu.int/en/mediacentre/Pages/PR-2025-11-17-Facts-and-Figures.aspx
8 – مایکل کۆت (SSRN) – کۆلۆنیالیزمی دیجیتاڵی: ئیمپراتۆریەتی ئەمریکا و ئیمپریالیزمی نوێ لە باشووری جیهان
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3232297
9 – MIT Media Lab – مشکت لەسەر ChatGPT: کەکەبوونی قەرزی مەعریفی لەکاتی بەکارهێنانی یاریدەدەری AI بە ئەرکی نووسینی وتار
https://www.media.mit.edu/publications/your-brain-on-chatgpt/
10 – کەمگاکان (MDPI)، مایکل گۆرلیچ – ئامرازکانی AI لە کەمگا: کاریگەرییەکان لەسەر دابەزاندنی باری مەعریفی و داهاتووی بیرکردنەوەی خەڵکی
https://www.mdpi.com/2075-4698/15/1/6

تـــوێژینـەوەیەک دەریـدەخات ئـەو منـداڵانـەی تـەمـەنـیان کـەمـەتـیـەکـان بـەکـاردەهـێنن نمـرەی کـەمتریـان لـە تـاقیکردنـەوەی خـوێنـدنـەوە و یادەوەری
هـەیـە
https://www.opb.org/article/2025/10/13/social-media-use-linked-to-lower-reading-memory-scores-in-preteens/
12 – The Local Denmark – "قـەیـران": قوتابیـانی قوتابخـانـەی دانیمارکی خراپترین ئـەنجامیان تـۆمار کرد لـە خوێندن و بیرکاری
https://www.thelocal.dk/20260908/crisis-danish-results-in-reading-and-maths-worst-ever-in-new-pisa-poll
13 – Euronews – تواناکـانی خوێنـدنـەوە و بیرکـاری قوتابیـان لـە سـەرانسـەری جیهاندا دابـەزیـوە لـەگـەڵ بـەرزبوونـەوەی دیجیتـاڵیـزەکردن، تـوێژینـەوەیـەکی PISA دەریـدەخات
https://www.euronews.com/my-europe/2026/09/08/pupils-reading-and-maths-skills-slump-across-the-world-as-digitalisation-soars-pisa-study-
14 – خوێندنی سیاسـەت، ڕەبـەرت چیسنال – کـێلایـەتی دیجیتـاڵی، کاتی هـەڵوەشاندنـەوە؟
https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01442872.2020.1724926
15 – Creati AI – لـەناوبردنی ئـۆتـۆماتیکی یـەکتر: پـێشبـڕکـێی چـەکی AI لـە نـێوان ئـەمریکا و چین لـە جیهاندا زیـــادی
https://creati.ai/ai-news/2026-04-12/us-china-ai-arms-race-autonomous-weapons-military/
16 – سـەنـتـەری سـەلامـەتی AI – بـەیـاننامـەیـەک لـەسـەر مـەترسی لـەناوچوونی AI
https://aistatement.com/
17 – گاردیـان – پیـتـەر تیـل لـە کـۆنگـرەی نـەتـەوەیـی کـۆماریـیـەکـان، تـەمووزی 2016
https://www.theguardian.com/technology/2016/jul/21/peter-thiel-republican-convention-speech
18 – ئـەلشـەبـەکـە – AI بـە جـەنـــگ: تـەکنـەلـۆژیـــای گـەورە تـــاوان و داگیرکاری ئیسرائیل بـەهـێز دەکـــات
https://al-shabaka.org/briefs/ai-for-war-big-tech-empowering-israels-crimes-and-occupation/

19 – ناوەندی سەرچاوەکانی بازرگانی و مافەکانی مرۆڤ – ئەمازۆن، گووگڵ و مایکرۆسۆفت سوودەمەندی دەستدرێژی سەربازی ئیسرائیل دەکەن لە شەڕی ئیسرائیل بە سەر غەززە، لێکۆڵینەوەکان دەریدەخەن
https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/amazon-google-microsoft-fuel-israeli-military-aggression-in-israels-war-on-gaza-investigation-reveals/
20 – سەنتەری سەرچاوەی بازرگانی و مافەکانی مرۆڤ – گوایە پالانتیر توانای بە ئامانجگرتنی AI ی ئیسرائیل دەدات لە کاتی شەڕی ئیسرائیل لە غەززە و نیگەرانی لە تاوانەکانی جەنگ دروست دەکات
https://www.business-humanrights.org/es/%C3%BAltimas-noticias/palantir-allegedly-enables-israels-ai-targeting-amid-israels-war-in-gaza-raising-concerns-over-war-crimes/
21 – ئەنجومەنی کۆچبەرانی ئەمریکی – ICE بە بەکارهێنانی سیستەمی نوێی AI لەلایەن Palantir بە بەدواداچوونی جموجۆڵی کۆچبەران
https://www.americanimmigrationcouncil.org/blog/ice-immigration-palantir-ai-track-immigrants/
22 – لێبوردنی نێودەوڵەتی ئەمریکا – گرێبەستەکانی Palantir Technologies نیگەرانی مافەکانی مرۆڤ بەرز دەکاتەوە پێش ئەوەی NYSE داستەوخۆ بخرێتە لیستی
https://www.amnestyusa.org/press-releases/palantirs-contracts-with-ice-raise-human-rights-concerns-around-direct-listing/
23 – کاریگەری ماسک: کاریگەری X لەسەر هەڵبژاردنەکانی ئەڵمانیا – AlgorithmWatch
https://algorithmwatch.org/en/the-musk-effect/
24. – هاوستای تایبەتی AI Scientific Reports, Kestin et al باشترە لە فێربوونی چالاک لە پێلدا: RCT دیزاینێکی نوێی توێژینەوە لە چوارچێوەیەکی پەروەردەیی داستەقینەدا دەناسێنێت
https://www.nature.com/articles/s41598-025-97652-6
25 – بانکی جیهانی – لە تەختەی چاکەوە بە چاتبۆت: هەڵسەنگاندنی کاریگەری AI بەرهەمهێنەر لەسەر دەرئەنجامەکانی فێربوون لە نیجیریا
https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/15e1ff08-15ae-4f7a-b2a8-d146e6c113ee/full
26 – ئێن بی ئای ، ئێریک برینجولفسۆن ، دانیێل لی و لیندسی رایمۆند – بەرهەمهێنەری AI لە کاردا
https://www.nber.org/papers/w31161

لە کۆمۆنیزمی کلاوەوە بۆ توتالیتاریزمی نوێ.. ئەکرەم سەعید

لە هەوانگەی شیکاریی هاوچەرخەوە، وا دەردەکەوێت کە دیموکراسیی لیبڕاڵی ئێستا بەرەو وەرچەرخانێکی پێکهاتەیی دەچێت، لە هەگەی سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی ئامرازکانی هێزموونی دەسەڵاتی توتالیتاری. ئەم دیاردەیە لە مێلی پەرەسەندنی دەسەڵاتە هێژاوایەکان بۆ لاوازکردنی گەرەنتییە دەستوورییەکان و مافە کۆمەڵایەتییەکان هەنگدەداتەوە، کە لە ئەنجامی خەباتە مێژووییەکان بۆدەستهاتوون، بۆ ئامانجی دامەزراوەییکردنی چاودێری و بەرتەسککردنەوەی فەزای ئازادی و یەکسانی گشتی. لەم چوارچێوەیەدا، لیبڕالیزمی نوێ دوورخستنەوەیەکی ئایدۆلۆژیی هەکخراو پێیەو دەکات، کە لەسەر بنەمای پاڵەنکردنی خەکارانەی تەوانینە جیاوازکان لە ژێر ناونیشانی "دوژمنانی کۆمەڵی کراوە" بۆ شەرعیەتدان بە پەراوێزخستنیان وەستاوە؛ ئەمەش ستراتیژییەکە کە لە ڕووی پێکهاتەییەوە هاوشێوەی سیستەمە ستەمکارەکانە کە لەسەر بنەمای شێتانکردنی ئۆپۆزسیۆن و کورتکردنەوەی لە چوارچێوەی قاعیدە باوەکاندا بۆ پاساودانی گۆشەگیری و سزای سیاسیی-پۆلیتیکی (کۆمەڵایەتی-سیاسی). ئەم ئاماژەیە بۆ شێوەیەکی ئێزموونی لەو نزیکبوونەوە ئەمنییانەدا دەردەکەوێت کە دەوڵەت ڕووبەڕووی جووڵانەوە ناڕازایەتییە گەورەکانی وەک "هەڵەی زەردەکان" و خۆپیشاندانی کرێکاران دژی هەموارکردنەوەی یاسای خانەنشینی لە فەرەنسا بووەوە، لەگەڵ سنووردارکردنی جووڵانەوەکانی هاوسێزیی دژ بە جەنگی سەر غەزە. ئەم گەڕانکاریانە جەخت لەسەر پەیوەندیی مەرجداری توند لە نێوان قەیرانە پێکهاتەییەکانی سەرمایەداریی درەنگەوەخت و گەڕانەوەی سیستەمە بەرژوازییەکان بەرەو بەسەربازیکردنی دەوڵەت و گرتنەبەری بژاردەی جەنگ دەکەنەوە، ئەمەش دەبێتە هۆی گەیینی یەتەپیای کۆمەڵی کراوە بە واقیعی کۆمەڵە داخراوەکان کە لەژێر کەنترۆڵی دەسەڵاتی ئەمنیی گشتگیرخوازی دان لە قووڵایی ئەوروپای هاوچەرخدا.

هەڵوەشاندنەوەی چەمکی "کۆمەڵی کراوە" لە واقیعی سیاسیی ئێستادا، لەو قەیرانە پێکهاتەییەوە سەرچاوە دەگرێت کە هەووەوی بەهاکانی عەقڵانییەت و ئازادیی بەرژوەندی بووەتەوە؛ بەو پێیەی ئەم سیستەمە کۆتووەتە ژێر پرسیارێکی بەردەوامی دامان لایەن هەوتە کۆنەپارێزکان و دیاردە نوێیەکانی هەگڕزپەرستییەوە. لە ژێر سایەی دەخی جیهانیی ئێستادا کە بە شلەق و ئاگرزی بەپێشینە دەناسرێتەوە. لەم ژینگەیەدا تاکی بەخەرسکی دەبێتە بەکاربەرێکی وتار ئایدەلۆژییە چەواشەکارییەکان کە لایەن نوخبە دەسەڵاتدارەکانەوە بە مەبەستی قەرغکردنی هاستی بەرهەم دەهێنرێن، مەگەر ئەوەی پشت بە بیرکردنەوەی سیالیستی ببەستێت وەک ئامرازێکی شیکاریی هەخنەیی، کە توانای هەڵوەشاندنەوەی ئەم پێکهاتە گوتارییانەی هەیە. کەشە بنەڕەتییەکە لە ناتوانیی گەیانەوە لەبەرامبەر بەرژوەزییەکاندا خەی دەبینێتەوە لە پشکۆشکردنی تەوانینی زانستی بە هەوونکردنەوەی قەیرانە پێکهاتەییەکانی ئێستا، کە لەم خاڵانەدا هەنگدەنەوە: قەیرانە ئابووریەکان، سەرهەدانی شەپۆلی پۆپۆلیزمی ئایینی سیاسی و هەگڕپەرستی، ململانێ جیۆپۆلیتیکییەکان، و قووبوونەوەی جیاوازییە چینایەتییەکان و گەندەڵیی دامەزراوەیی هەکخراو.

ئەم وتارە پشت بە ئامرازەکانی شیکاریی ماتریالیزمی مێژوویی و تیۆریی هەخنەیی دەبەستێت بۆ هەڵوەشاندنەوەی میکانیزمەکانی هەژموون لە سیستمی سەرمایەداری هاوچەرخدا. دەقەکە جەخت لەسەر ئاشکراکردنی ئەو دژایەتییە دەکاتەوە کە هەیە لە نێوان(هووکشی هەکار یان کارکردنی دیموکراسی و جەوهەرە ئابووریەکەی)کە لەسەر بنەمای چەوساندنەوە دامەزراوە، بەتایبەت لە قۆناغی هاوچەرخی سەرمایەداری ئەمەدا، کە تێیدا دەوڵەت دەستی لە دابینکردنی خزمەتە کۆمەڵایەتییەکان هەگرتووەو کەرتی تایبەت و بازاڕەکانی بە تەواوی ئازاد کردووە، ئەمەش بووەتە هەی زاڵبوونی کەڵکەڵەی سامان لەسەر حسابی مرۆڤ.

هەشنبیرانی بەرژوازی پێیان وایە کە هەژئاوا هەشتا بە کۆمەگەیەکی کراوە ولووتکەی ئازادی ومافەکانی مرۆڤ دادنرێت. لە هاستیدا ئەم بانگەشە گوتارییانە تەنها وەک "پەشرەکی ئایدەلۆژیین" کە میکانیزمەکانی سەرکوتکاریی پێکهاتەیی نادیار دەشارێتەوە؛ چونکە دیموکراسیی هەژئاوایی کورتکراوەتەوە بە تەنها (میکانیزمەکی هەکار یان هەبژاردنی خولیی چوار ساڵ جارێک) بە ئەوەی ناوەکەکی هاستەقینەی هەبێت. ئەم تەوانینە هاوتەریبە لەگەڵ بیرکەکانی کۆمەناسی فەرەنسی پیێر بەردیە سەبارەت بە "سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی پەوەندییە کۆمەڵایەتییەکان"، بەو پێیەی هەبژاردنەکان پێکهاتەی چینایەتی سیاسەت و دەسەڵات ناگەن، بەکو

شۆرشی تەکنیکی یاسایی نوێبووەوەی پێ دەبەخشن.
بۆیە ئەمڕۆکە هاوشێوەیی لە ناوەڕۆکدا لەنێوان (پارتە ئاستەنگەکان و چێپی چاکسازیخواز)دا لە وڵاتانی وەک فەرەنسا، بەریتانیا، و سویدە، هتد، دەبینین. ئیدی وەرچەرخانی مێژوویی پارتەکانی "چێپی دیموکراتی کۆمەڵایەتی – سۆسیال دیموکراتەکان"، لە هەڵگرگڵکەوە کە دژە جەنگ بوون و هەوڵی پاراستنی خۆشگوزەرانی کرێکارانیان و مافی پەنابەرانیان دەدا، بە هەڵزگڵە کە پێیەوە لە بەرەوپێشبردنی سەرمایەداری دەندە دەکەن، و لە کاتی قەیرانەکاندا سیاسەتی تووندوتێژی ئابووری (پاشەکەوتکردن) دەگرنەبەر، وبوونەتە نوخبەی جەنگ دژی ڕووسیا، وسیاسەتی تووندتوند دژی قبووڵکردن ودەرکردنی پەناهەندەکان پێیەوە دەکەن. ئەم لێکچوون و هاوشێوەییە وادەکات ئەو بژاردە سیاسییانەی لەبەردەم هاوڵاتیاندا هەن، ببنە بژاردەی وەهمی و ناڕاستەقینە، چونکە هەم دەسەڵاتی فەرمانڕەواو هەم ئۆپۆزسیۆن لە ژێر سەقفی فەرمانەکانی بازاڕی ئازادا دەجووڵێنەوە.
بۆیە دەبینین پارتە لیبڕاڵ و سۆسیال دیموکراتەکان، بەشێک لە ئەجێندا و سیاسەتەکانی ڕاستەوی تووندڕەویان، بە تایبەتی لە پرسی پەنابەراندا، لە چوارچێوەی بەرنامەی سیاسیی خۆیاندا جێگیر کردووە؛ ئەمەش دەنگدانەوەی ئەو شۆڕشە دەندەیەی کۆمەڵگەی سەرمایەداریە کە گشت کایەکان بەرەو ئاستەیەکی ڕاستەوانە پاڵ پێوە دەنێت.
لەم ڕوانگە شیکارییە سۆسیالیستییەوە، گەلانی کۆمەڵ لە ڕێگەی گەینەی سەرخانی فەڕماسیۆنکەیەوە (یاساکان، دەستوور، و سندووقەکانی دەنگدان) نایەتە ئاراوە، بەڵکو بە گەینەی ژێرخانی (پێوەندییەکانی بەرهەمهێنان، خاوەندارێتی هەکارەکانی بەرهەمهێنان، و دابەشکردنی سامان) بەدی دێت. تا ئەو کاتەی ئابووری ژێرخانی کۆمەڵ بە سەرمایەداری بمێنێتەوە، ئیدی مەرجەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی چینی کرێکار بەهەی هێزەکانی بازاڕەوە بەرەو داڕمانی بەردەوام دەچێ و ئازادی و یەکسانی نەوان مرۆڤەکان زیاتر پشێل دەکرێ، بەبێ گومانە ئەوەی کام پارت لە هەڵبژاردنەکاندا سەرکەوتن بەدەست دەهێنێت.
هەڵوەشاندنەوەی " کۆمەڵی کراوە "ی پۆپەر
تەوانینی پۆپەر بۆ چەمکی کۆمەڵی کراوە لە بنەڕەتدا لەسەر زەمینەیەکی ئیپیستمۆلۆژی (مەعریفەناسی) دامەزراوە، ئەمەش غیابی پێکهاتە شیکارییە ماددییە بەرهەستەکان بە ئەم چەمکە لە ئەدەبیاتی ئەودا ڕوونداکاتەوە؛ بە جۆرێک کە جیاوازیی نێوان ئەم چەمکە و ستەمکاریی سەقیەتی وەک کۆمەڵگەیەکی داخراو، دەبێتە گرنگترین دەروازەی شیکاری بۆ تێگەیشتن لێی. بە گەانەوە بە دەقەکانی کتێبە

سەرکیەکی "کۆمەڵگای کراوە و دوژمنەکانی"، دەکرێت هەندێ پێکهاتەیەکانی ئەم تەوانینە فەلسەفیە دەستنیشان بکرێن. پۆپەر لەم چوارچێوەیەدا بەیار دەدات و دەڵێت: « کۆمەڵگای جادویی یان خێڵەکی یان کڵگەرا، بە کۆمەڵگای داخراو ناوزەد دەکەین، و ئەو کۆمەڵگایەی کە تاکەکان تێیدا لڵگەڵ بەیاری تاکەکەسی بەرەوڕوون بە کۆمەڵگای کراوە ناو دەبەین.» (کارل پۆپەر، کۆمەڵگای کراوە و دوژمنەکانی – وەرگێڕانی ئیدریس شێخ شەرەفی، ب١، بەشی ١٠، ل ٣٨٧). هەروەها جێخت دەکاتەوە و دەڵێت: «گرنگترین تایبەتمەندی کۆمەڵگای کراوە رکەبەرایەتی ئەندامەکانیەتی بە بەدستهێنانی پلەگەل» – (هەمان سەرچاوە، ل ٣٨٩). کۆمەڵی کراوە چیە؟ کارل پۆپەر دەڵێ: (کۆمەڵگەکە ئازادی بە تاکەکان دەدات لێخنە لە دەسەڵاتی حکومەت بگرن و تەنانەت بیگۆڕن.).

لە ڕووی ڕەگەزەوە، کۆمەڵگای کراوە گەرەنتیی ئەو فەزا مافییە دەکات کە ڕێگە بە هاوڵاتیان دەدات لێخنەی پەکهاتەیی لە دەسەڵاتی فەرمانڕەوا بگرن و لە ڕێگەی ئاشتیانەوە سەرلەنوێ دایبەژنەوە؛ ئەمەش دەبێتە هۆی بەدیهاتنی سیستەمێکی دیموکراتی کە خاوەنی کەناڵی دامەزراوەیی وایە کە توانای هەنانکایەی گۆڕانکاری و دەستاودەستکردنی ئاشتیانەی دەسەڵاتی هەبێت، بەمەش لەمپەر دادنە لەبەردەم حەتمییەتی پەکدادانی شۆڕشگێڕانە و تووندوتیژی و خوێن ڕشتندا.

تەوانینە بەرگرییکارانەکەی کارل پۆپەر بە دیموکراسیی لیبڕاڵ لەسەر ئەو گریمانەیە دامەزراوە کە سیستەمە سەرمایەداریە ڕێژاوایەکان، سەرکەوتوو بوون لە دامەزراوەییکردنی دەستاودەستکردنی ئاشتیانەی دەسەڵاتدا؛ ئەویش بە پشتبەستن بە هەبژاردنی خولیی وەک میکانیزمێکی ئەزموونی، کە ڕێگە بە هەنانکایەی گۆڕانکاریە پەکهاتەییەکان دەدات وەک جگرەوەیەک بە تووندوتیژیی شۆڕشگێڕانە. لەم ڕوانگەوە، پۆپەر دووانییەکی بوونخوازیی یەکلاکەرەوە دادەڕێژێت و دەڵێت: « دەتوانین ڕێگای گۆڕانەوە بە ئاژەڵەکان بگرینە بەر. بەڵام ئەگەر بمانەوێت بە مرۆڤی بمێنینەوە، لە ڕێگایەک زیاترمان نییە و ئەویش ڕێگای چوونە ناو کۆمەڵگای کراوەیە و بەس. » – (کۆمەڵگای کراوە و دوژمنەکانی، ب١، ل ٤٢٨). لە هزری سیاسیدا، ئەم پێشبینییەی پۆپەر لە پەکهاتە هەشداریکەرەوەکەیدا، هاوشێوەی ئەو پارادایمە دووانییەیە کە ئەدەبیاتی مارکسیستیی کلاسیک پێشکەشی کردووە و لەم وتەیەدا کورتکراوەتەوە: «یان سۆسیالیزم یان بەربەریەت». بەڵام دیدگای مارکسیستی ڕەگ و ڕیشەی ئەم هاوکێشەیە لە ڕووی پەکهاتەییەوە قووڵ دەکاتەوە؛ بەو پێیەی پێی وایە غیابی پێشەنگی شۆڕشگێڕ کە توانای

هەوشاندنەوەی پەوەندیەکانی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریی هەبێت، پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکە بە دیلی قیرانە توندەکانی کڕکبوونی سەرمایە و چەوساندنەوەی چینایەتیدا دەهێتەوە. ئەم چەقبەستووییە پێکهاتەییە، بە گوترەی شیکاریی ماددی، مرۆڤایەتی بەرەو داهاتوویەکی بەهایی و ماددی پاڵ پێوە دەنێت، کە بە حەتمی دەبێتە هۆی پاشکشە و گەڕانەوە بەرەو قۆناغی بەربەریەت.

فەرمالیزمی هەبژاردن و سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی قیرانی پێکهاتەیی سەرمایەداریی هاوچەرخ

زۆرێک لە تیۆریە هاوچەرخەکان هاوڕان لەسەر وەسفکردنی سیستمی نەوددوەکەتیی ئێستا بە "لیبەرالیزمی دەندە"، وەک ئاماژەیەکی هێمن بە ئەوەی کە میکانیزمەکانی دیموکراسیی بەرژوازی و باوەڕەکانی کە لەسەر بنەمای "کۆمەڵی کراوە" و دەستاودەستکردنی ئاشتیانە و دیموکراتیانەی دەسەڵات، لە هەر چوار ساڵ جارێکدا وەستاوە، لە هووی پێکهاتەییەوە دەستوەستانن لە جێوکردنەی دەندەیی سەرمایەداری. خوێندنەوەی ڕەخنەیی بە مێژووی سیاسیی هاوچەرخ ئەوە ئاشکرا دەکات کە ئەم دەستاودەستکردنە جەبەجێکارییەی هەبژاردنەکان، مرۆڤایەتی لە کارەسات نەپاراستووە؛ بەو پێیەی گواستنەوەی خولیی دەسەڵات لە ناو سیستەمێ ڕێزاوایەکاندا، چ لە نێوان هەردوو پارتی دیموکرات و کۆماری لە ئەمریکا، یان لە نێوان هاستێو و چەپی چاکسازیخوازدا وەک ئەوەی لە فەرەنسا، بەریتانیا، و سوید، یان هەر وڵاتێکی تری ئەوروپیدا دەبینرێت، تەنها سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی هەمان چینی فەرمانڕەوایە بە ناوی جیاوازەوە. لە هوانگەیەکی ماددییەوە، ئەم گەڕانکارییە شۆڕشگێڕانەی (فەرمالیی) نگدانەوەی ئەرێنی بەسەر واقیعی چینی کرێکار و تۆڕێ ڕەنجدەرکاندا نابێت، کە هووبەووی دابەزینی بەردەوامی بژێوی ژیانیان و قووبوونەوەی نەهامەتییە ڕەژانەییەکانیان دەبنەوە. داتا و پەدراوەکانی ئێستا جەخت لەسەر بەدەسەاتیی بژاردە سیاسییە بەرژوازییەکان (چ دەسەاتی فەرمانڕەوا و چ ئۆپۆزسیۆن) دەکەنەوە لە داشتنی چارەسەری ئاستەقینە بە قیرانە ئاڵۆزکان، و پەنابردنیان لە جیاتی ئەوە بە سیاسەتکانی تۆندوتیژی ئابووری (پاشکەوتکردن) و پڕاوێزخستن؛ ئەمش جیهانی سەرمایەداریی ئەمڕۆ دەخاتە ناو جۆرگەی پشێوی و جەنگکانەوە، و سندووقی دەنگدانیش تەنها دەکاتە هووکشێکی جوانکاری بە سیستەمێک کە لە هووی پێکهاتەییەوە قیران گرتووە.

کۆمەڵی کراوە و دیموکراسییەت کە پێپەر پشکێشی کردووە، دەکەوێتە ناو جۆرگەی قیرانی فەلسەفەی سیاسیی لیبەاڵیی هاوچەرخەوە، و

خنەگرتن لە بیرکەکانی پێڕەو دەست بە ئەو دژایەتییە جەوهەرییە دەبات کە لە نێوان تیۆریی لەبڕاڵ و واقیعی دامەزراوەیی دەوڵەتی مۆدێرندا هەیە. لە وانگەیەکی ئەکادیمییەوە، بەواو دنیایی پێڕەر لە کتێبەکەیدا "کۆمەڵگەی کراوە و دوژمنەکانی" لەسەر ئەو تێزە دامەزراوە کە گەینەی حکومەت بە بە خوێن هشتن، پەورەکی سەرکییە(یان تاکە پەورە) بە دیموکراسی بوون. بەڵام کاتێک گەانی چەق و هێزی ئاستەقینەی دەسەڵات کە لە پشت پەردەوە خاوەن بڕیارن-(کە خەیان لە ئامرازە هەمیشەیی و هەنەبژێردراوەکاندا، ئەوەی پێی دەوترێت تەی شاراوەو دەوڵەتی قووڵ Deep State دەزگا ئەمنییەکان و بیرەکراسییە سەربازییەکان و ئاوێکارە سەرەرییە جێگیرەکان، لەبیێ قەرغکارەکان، و کاریگەریی هکخراوی پارێی سیاسی دەبیننەوە.)- دەخرێنە ناو شیکارییەکی مێتەدیەوە، ئیدی سنووردارییی مەعریفیی فەرزەکەی پێڕەر ئاشکرا دەبێت. هەنانەناوەوەی ئەم کاراکتەرە نادیارانە بە ناو هاوکێشەی هەخنەی سیاسی، ئەو دەسەڵمەنێت کە کۆمەڵگەی کراوەی پێڕەری تەنها کرانەوەیەکی شەوێی و هووکێشیێ کە بەسەر هووبەری سیاسییەوە سەرئاو کەوتووە. لە کاتێکدا سندووقەکانی دەنگدان وەک میکانیزمەکی جێبەجێکردن بە جەماوەر بەجێدەهێڵرێن، بەڵام دەسەڵاتی ئاستەقینە و دروستکردنی بڕیاری ستراتیژی لە ناو هێهندە پێکهاتەییەکاندا قەتیس دەبن، کە بە تەواوی لە چاودێریی گەل یان لەپرسینەوەی دیموکراتی دابڕاون. ئەم دابڕانە پێکهاتەییە، دەستاودەستکردنی ئاشتیانەی دەسەڵات دەگەڕێت بە تەنها مەدەلێکی خولیی دەستاودەستکردن لە نێوان نوخبەکاندا؛ بە جۆرێک کە دەموچاوە پارتە ئاکبەرەکان دەگۆڕێن، لە کاتێکدا بەرژەوەندیی کارتێڵە فرەنەتەوەییەکان و ئامرازە سەرەرییە جێگیرەکان، وەک ئاستەکەر و هێزی ئاستەقینەی سیاسەتەکانی دەوڵەت دەمێننەوە، ئەمەش کۆمەڵگەی کراوە لە ناوەڕۆکێکی خاڵی دەکاتەوەو دێکاتە ئامرازێک بە شەرعیەتدان بە سەردەمی ستەمکاری و ناعەقانییەت.

ئەم پارادۆکس و دژایەتییە، لە ڕوگەی هەوڵشاندنەوەی سەرلەنوێی فەلسەفەی پێڕەر و بەراوردکردنی بە واقیعی کنکرێتی بەدیار دەکەوێت. ئەو کەلێنە مێتەدەلۆژی بنەڕەتییەی کە لە هەزری سیاسیی پێڕەردا هەیە، لەمێلی تونددەوانەی بە فەرمالیزمی ئیجرایی سەرچاوە دەگرێت و ڕەنگدەداتەوە؛ بەو پێیەی شیکاریی ئەو بە چەمکی کۆمەڵگەی کراوە لەسەر بنەمای بەپێرزکردنی میکانیزمی گەانکاری لە سندووقەکانی دەنگدان و دەستاودەستکردنی ئاشتیانەی دەسەاتدا دامەزراوە، ئەمەش هاوتەریبە لەگەڵ فەرامشکردن و جیاکردنەوەی زەرەملەی "فەزا و پانتایی گەانکاریی ئاستەقینەی" لە ناو پێکهاتە

ئابووری و کۆمەڵایەتییەکاندا. بە لای پێڕەوە، کۆمەڵگای کراوە لە ڕووی ئەزموونی، تەنها بە توانای تاکەکان بە چوونە سەر سندووقەکانی دەنگدان و گۆڕینی نوخبەیەکی پارتی بە نوخبەیەکی تر (جێگرتنەوەی پارتی A لە جیاتی پارتی B) پێناسە دەکرێت، بە ئەوەی وەڵات تووشی ململانێی چەکداری یان جەنگی ناوخۆیی ببێت. ئەم جەختکردنەوەیە لەسەر "پرسەی ئیجرایی" شۆڕیی، و پشتگوێخستنی دژایەتییە پێکهاتەییەکان، خاڵی لاوازیی جۆهەریی تێوانینەکەیەتی؛ چونکە دەستوەستانە لە ڕوونکردنەوەی ئەوەی کە چۆن سەرمایە "کارتێلە قەرغکارەکان"، دەتوانن دیموکراسی بگۆڕن بە قەزاخ و ڕووکەشکەی دەرەکی، و لە ڕۆگای بەرهەمهێنانی ناعەقڵانییەت وهۆش وکولتووری پووچەڵ، بەم شێوەیە پشووختە کۆنترۆڵی بژاردەکانی دەنگدەران دەکەن، ئەمەش وا دەکات خودی دەستاودەستکردنی ئاشتیانە ببێتە ئامرازێک بە سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی هەمان سیستمی ستەمکار، بەڵام بە پێشرەکی لەبەالی جوانکارییەوە. لە لایەکی ترەوە، شیکاریی پێکهاتەیی ئەوە ڕوونەکاتەوە کە کاتێک تە (A) بە (B) دەگۆڕیت، ئیدی تە تەنها "ئیدارەی سیاسیی کاتیی" دەوڵەت دەگۆڕیت، لە کاتێکدا دامەزراوە بنەماییە گەورەکان(سیستمی سەرمایەداری، پابەندییە جیۆپۆلیتیکییەکان، پێکهاتەی دارایی، دەزگا ئەمنی و سەربازییەکان) بە جێگیری دەمێننەوە، و لە لایەن دەزگا هەڵنەبژێردراوەکانەوە (دەوڵەتی قوڵ) دەپارێزرێن. بەیە، ئازادیی گۆڕانکاری لەڕادا تەنها ئازادیی هەڵبژاردنە لە ژێر ئەو چەترەی کە ڕۆگای پێدراوە، نەک ئازادییەک بە گۆڕینی خودی چەترەکە. لەڕاستیدا ئەم کورتکردنەوەو سادەکردنەوەیەی پێپەر بە کۆمەڵی کراوە لە (دەنگدان و گۆڕینی حکومەت بە ئاشتیانە)، جەڕکە لە "کوێریی پێکهاتەیی -(کوێریی پێکهاتەیی (Structural Blindness) مەبەست لەم دەستەواژەیە لەڕادا نەبوونی توانای پێویست بە بینین و ناسینەوەی کێشە، نوقسانی یان مەترسییەکانی نەو پێکهاتەکانە.)"؛ چونکە مامەڵە لەگەڵ سیستمی سیاسیدا دەکات وەک ئامێرێکی دابڕاو لە فەزادا، و ئەوە فەرامۆش دەکات کە ئازادیی دەنگدان هیچ بەهایەکی نییە ئەگەر ئەو ژینگەیەی کە هۆشیاریی دەنگدەری تێدا چەمکەڵێز دەکرێت، پشووختە لەلایەن هەزگەڵێکی نادیموکراتەوە ئاڕاستەکرابێت و کۆنترۆڵکرابێت.

ئەم ڕەخنەیە بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ لەگەڵ ئامرازەکانی تیۆریی ڕەخنەیی (قوتابخانەی فرانکفۆرت) یەکدەگێتەوە، بە تایبەتی لەگەڵ بیرکەکانی "تیادۆرنۆ و ماکس هۆرکهایمەر" سەبارەت بە "پیشەسازیی کولتوور". تیۆریی ڕەخنەیی ئەوە ڕوونەکاتەوە کە کارتێلە سەرمایەدارییەکان پێویستییان بە ساختەکردن لە

سندووقەکانی دەنگداندا نییە؛ بەڵکو ئەوان پرسیی "ئەندازیاریی پشووختەی بژاردەکانی دەنگدەر" پێیەوە دەکەن لە ڕێگەی دابینکردنی دارایی بۆ هەڵمەتەکانی ڕاگەیاندن، تا کار لەسەر پووچکردنی کولتووری و فەرهەنگی و ئاراستەکردنی ڕای گشتی بکەن. لەم سەنگەرەوە، خودی دەستاودەستکردنی ئاشتیانەی دەسەڵات دەگەڕێت بۆ میکانیزمێکی کارایی(فەنکشناڵی)، بۆ خزمەتکردنی سیستەمێکی ستەمکارەکی و نوێکردنەوەی شەرعییەتەکەی بۆ شێوەیەکی خۆبەخشانەو لە ڕێگەی دەنگی خودی قوربانییەکانەوە.
فیلاسۆفی ئەڵمانی یورگن هابەرماس پرسی شۆخوازیی (فەرمالیزمی) هەڵبژاردنی لە ژێر ناونیشانی "قەیرانی شەرعییەت" لە چوارچێوەی سەرمایەداریی درەنگوەختدا تیژیز کردووە. بەڵای هابەرماس سیستمی سەرمایەداری، بە ڕێگریکردن لە تەقینەوەی دژایەتییە چینایەتییەکان، پێویستی بە سندووقی دەنگدان هەیە بۆ بەرهەمهێنانی کەدەنگییەکی وەهمی، کە تێیدا هاوڵاتی هەست بکات شەریک و بڕیاردەرە لە بڕیارەکاندا، لە کاتێکدا بڕیارە چارەنووسسازەکان (وەک جەنگەکان، سیاسەتەکانی تووندوتیژی ئابووری، و تایبەتمەندکردن/کەرتی تایبەت) لە داهاتەکانی کەمپانیا و بانکە ناوەندییەکان و دامەزراوە دارایییە نەوەوەتییەکاندا دەدرێن، نەک لە ناو پەرلەمانەکاندا.

لویس ئاڵتوسەر دەربارەی زرمەڵەی و تووندوتیژی بە گشتینی دەسەڵات، ئەوە ڕوونیدەکاتەوە کە دەوڵەت لە ڕێگەی دوو جەر ئامرازەوە پارێزگاری لە خێی دەکات: ئامرازە سەرکوتکارە هەمیشەییەکانی دەوڵەت وەک سوپا، دەزگا سیخوڕییەکان، و ئۆفێئای (FBI)؛ کە لە کاتی پێویستدا بە شێوەیەکی مادی بۆ پاراستنی سیستەمەکە دەستوەردان دەکەن. ئامرازە ئایدەلۆژییەکانی دەوڵەت: وەک قوتابخانەکان، ڕاگەیاندن، و پارتە تەقلیدییەکان؛ وەزیفەی ئەمانەش قەناعەتپێکردنی هاوڵاتیانە بەوەی کە ئەم "سەقفە دیاریکراوە" تەنها بژاردەی عەقڵانی و تاقە دەروازەیە بۆ پاراستنی سەقامگیری. لەسەر ئەم بنەمایە، کاتێک پەڕەڵەی باسی غیابی تووندوتیژی دەکات، تووندوتیژییەکە ون نەبووە، بەڵکو لە لایەن ئامرازە سەرخانییەکانەوە دامەزراوەییکراوە و قەرغکراوە، بە ئەوەی گەرەنتیی ئەوە بکرێت کە کەمێگا لە بنەڕەتدا بیر لە تێپەڕاندنی نەکاتەوە. بەیە لەم دەخدا سیستەمەکە هیچ پێویستییەکی بە بەکارهێنانی تانک و کڕاستەی سەربازی نییە، تا ئەو کاتەی قوتابخانە و میدیا توانای ئەوەیان هەبێت تاک قەناعەت پێبکەن کە سیستەمی باڵادەستی ئێستا، تەنها بژاردەی عەقڵانی و یەکلاکەرەوەیە.

هربەرت ماركۆزە مشتومڕكى ڕەخنەیى ڕاستەوخۆى دژ بە كارل پۆپەر ئەنجامدا، بە تایبەتى لە وتارگەیدا كە لە ساڵى ١٩٥٩دا لە ژێر ناونیشانى "كارل پۆپەر و كێشەى یاسا مێژووییەكان" بڵاوكرایەوە، كە دواتر خرایە ناو كتێبگەیەوە "مشتومڕەكان لە تیۆرییە ڕەخنەییدا" (١٩٧٢) و پاشانیش لە ژێر ناونیشانى " لە لوتەرەوە بۆ پۆپەر" (From Luther to Popper) سەرلەنوێ چاپكرایەوە. ماركۆزە لەم دەقەدا ڕەخنەیەكى پڕكھاتەیى ئاراستەى كتێبگەى پۆپەر "مەینەتیى مێژووخوازى" دەكات، و تێیدا ئاو كورتكردنەوە پۆزیتیڤیستییەى (پۆزەتیڤیزم) دیاردە كۆمەڵایەتییەكان و ئاو شواندنە ئایدۆلۆژییەى لیبڕاڵیزمى پلە بە پلە هەڵدەوشێنتەوە. ماركۆزە لە تەواوینە بەناوبانگەكەیدا سەبارەت بە "لێبوردەیى سەركوتكار" (Repressive Tolerance)، هەرش دەكاتە سەر ئاو بیرگەیەى پۆپەر كە پێى وایە ئازادیى گفتوگۆ و ئازادیى ڕادەربڕین لە كۆمەڵگەى كراوەدا، بە شێوەیەكى خەكارانە بەرەو ڕاستى و گەڕانكارییەكى ئاشتیانە دەچێت.
بەبەواى ماركۆزە لەژێر سایەى سەرمایەدارییە پێشكەوتووەدا، هەكارەكانى ڕاگەیاندن و كولتوور دەكرێنە كاڵا و دەگەڵدرێن بە ئامرازێك لە دەستى چینى باڵادەستدا. كاتێك دەوڵەت ڕەگەز بە "ئازادیى ڕادەربڕین بە هەمووان" دەدات، دەنگى ئۆپۆزسیۆنى ڕاستەقینە (ڕادیكاڵ) ون دەبێت و لە ناو زرێایەكى فراوانى پڕوپاگەندەى سەرمایەدارى و بەكاربەرێدا قووت دەدرێت. ئەم لێبوردەییە دەبێتە "سەركوتكار"، چونكە شەرعیەتێكى ساختە بە سیستەمێك دەبەخشێت كە گوایە كۆمەڵگەیەكى كراوەیە، لە كاتێكدا لە واقیعدا گشت بیركردنەوەیەكى گەڕانكاریخوازى ڕاستەقینە بڵایەن دەكات و كاریگەرییەكەى لەبارەبات. تەوژمەوە ئەكادیمییە هاوچەرخەكان لە بوارى كۆمەڵناسیى سیاسیدا ئاو نیشان دەدەن كە سیستەمێ دیموكراتییە ڕەژاوایەكان جارێ مەدەلێكیان پەرەپێداوە كە بە "ستەمكارییە نەرم" یان "دیموكراسیى بەڕێوەبراو " (Managed Democracy) دەناسرێت. لەم مەدەلەدا كۆمەڵگا لە پرسە كۆمەڵایەتى، كولتووری، وناسنامەییەكاندا "وەك ئازادیى ڕادەربڕین، مافى كەمینەكان، و شەوازى ژیان" بە تەواوى بە كراوەیى بەجێدەهێرێت، بەڵام لە پرسە سەروەرى و ئابوورییەكاندا(سیاسەتى دراو، كۆنترۆڵكردنى كەمپانیاكان، و پێچەككردن) بە تووندى دادەخرێت. ئەم جیاكردنەوە زیرەكانەیە وادەكات هاوڵاتى هەست بە ئازادى بكات، چونكە حكومەتەكان دەگۆڕێت و لە ئازادیى كەسیى خۆى بەهرەمەندە، ئەمەش ئاگەرى پێنابردنى بە تووندوتیژى كەمدەكاتەوە، كە ئەمەش دەقیقەن ئاو ئامانجە بوو كە پۆپەر هیواى بە دەخواست، بەڵام ئەمە

لەسەر حسابی جەوهەری گەلانکاریی ئاستەقینە بەدی دەت.
تەوژمێکی ئاستەوی دونیای ئەمڕۆ دەبات بەرەو بەسەربازیکردنی فەزای کۆمەڵایەتی، و وەرچەرخانی "دەخی نائاسایی" بۆ پارادایمێکی فەرمانڕەوایی وەزیفیی (کارکردی) دەوڵەتی بەرژوەزیی هاوچەرخ. لە ساتەکانی دەرکەوتنی ئاشکرای دیوی دەندەیی سەرمایەداریەوە، کە خەی لە قەیرانە ئابووریە خنکێنەرەکان، جەنگەکان، و هەڕەشە جیۆپۆلیتیکییە بوونخوازییەکاندا دەبینێتەوە، ئیدی دەوڵەتی بەرژوەزیی شێوەی سیاسەتی خەی بۆ هەژموون بەسەر کۆمەڵ، گواستنەوەیەکی ناچاری دەکات لە میکانیزمەکانی هەژموونی نەرمەوە بەرەو ستراتیژە چەکانی "کۆنترۆڵی زۆرەملێ" (Coercive Control). کاتێک بەرژوەزی خواست و توانای پێکهاتەیی خەی بۆ پاراستنی بەهاکانی ئازادی و پێشکەوتنی مرۆیی لەدەست دەدات، پەنا دەباتە بەر سەرلەنوێ داشتنەوەی فەزای کۆمەڵایەتی و گۆڕینی بۆ سەربازگەیەکی داخراو، ئاوێشتە لە ژێر سێبەری دروشمێ ئایدۆلۆژیەکانی وەک "ئاسایشی نەتەوەیی یان دەخی نائاسایی ئابووری".

ئەم داینامیکە جەبەجەکارییە، بەگوێشەی فەلسەفیی خەی لە تەوانینە سەرەکییەکەی جەرجیۆ ئاگامبێن دا سەبارەت بە «دەخی نائاسایی»(State of Exception) دەدەزێتەوە؛ کەمێ وەک خەوتگاێک – کەمپێکی گەورەی لێهاتووە؛ لێرەدا خەوتگا-کەمپ وەک مەدێلی سیاسی سەردەم دیزاین دەکرێ. بە بەوای ئاگامبێن کەمپ شوێنی بڕەهای دەخی نائاساییە. کەمپ ئەو شوێنەیە کە تێیدا دەسەڵات بە تەواوی کۆنترۆڵی جەستەی مرۆڤ دەکات. ئەمێ پێکهاتەی کەمپ گواستراوەتەوە بۆ ناو کایە گشتییەکانیش (وەک فڕۆکەخانەکان و سیستەمەکانی چاودێری). واتە گەڕانی دەخی کاتی بۆ دەخی هەمیشەیی. ئەگەر لە ڕابردوودا دەخی نائاسایی تەنها بۆ کاتی شەڕ یان کارەساتی گەورە بووبێ، بەڵام ئێستا دەوڵەتەکان بۆ بەهانەی شەڕی دژە تیرۆر، قەیرانی ئابووری یان مەترسی نەخشیە گوازراوەکان و بەاوبوونەوەیان درێژەی پێدەدەن. بەم سیاسەتە ئیدی دیموکراسییە مەدێرنەکان لە ناوەکدا هاوشێوەی دەوڵەتە تۆتالیتارەکانیان لێهاتووە. بەو پێیەی ئاگامبێن ڕوونی دەکاتەوە کە یاسا نائاساییەکان، بەسەربازیکردنی دەزگا پۆلیسییەکان، و کاراکردنەوەی چاودێریی دیجیتاڵیی گشتگیر، چیتر تەنها ڕەوشێنی کاتی نین بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ڕووداوەکی لەناکاو، بەڵکو گەڕاون بۆ "بنەڕەتی پێکهاتەیی و مەدێلی پەوانەیی فەرمانڕەوایی". ئەم یاسا نائاساییانە وەک ئامرازەکی سەروری بۆ پاراستنی بەرژەوەندیی

کارتێلەکان و قەرغکاریی فەرمانڕەواکان بەکاردەهێنرێن، و بە پاراستنیان لە دژی هەر تەقینەوەیەکی جەماوەری یان ئاپۆزیسیۆنی پرۆلیتاریی؛ کە بگومان بەهۆی قەیرانەکانی سەرمایەوە، ناوبەناو بەئومێدی بەهۆی بێکاری، ناڕازایەتی لە گرانی و بەرزبوونەوەی بەردەوامی تێچووی بژێوی، ئاپۆزیسیۆنی جەماوەرییەکان دەتەقنەوە.

لە پێکخستنی دەستووری لیبڕاڵەوە بۆ شۆرشگێڕان بە سیستەمی ڕەگەزپەرستی و سەرکوتکاری:

دیدگای ڕەخنەیی سۆسیالیستی دەست نیشانی وەرچەرخانێکی جەوهەری لە فەزای یاسایی ڕۆژاوادا دەکات کە هاوتەریبە لەگەڵ سەرهەڵدانی ڕەوتەکانی ئاستەوی تووندڕەوا؛ بەو پێیەی واقیعی هاوچەرخ شایەتی پێککەوتنێکی وەزیفی (Functional Paralysis) دەستوور و یاسایی لیبڕاڵەکانی وەاتانی ڕۆژئاوا دەکات لە ڕووبەڕووبوونەوەی پەرەسەندنی ڕەگەزپەرستیدا. لە ژینگەی یاسایی تەقلیدی دیموکراسییە ڕۆژاوایەکاندا، یاسا بە تووندی گوتاری ڕقوکینە و هەڕەشە کۆنترۆڵ و تاوانبار دەکات؛ بە جۆرێک کە هەر ڕەفتارێک سووکایەتی کردن بە ناسنامەی ئایینی، جێندەری، یان ڕەگەزیی تاکەکانی تەدابێت، یان هەڕەشەیەکی بەدەکیومێنت کراو (چ لە ڕەگەی نووسین، میدیای دیجیتاڵی، یان شایەتحاڵی ئاستەوخۆ) لەخۆبگرێت، پێویستی بە ئاوەدوونانی دادوەری هەیە، کە دەبەستە هەی سزای تاوانکاریی و سڵبکردنی ئازادی (زیندانیکردن) کە لە شەش مانگ کەمتر نەبێت. بەڵام ئەمە ساڵانێکە، واقیعی سیاسی دووڕوویی و جیاکارییەکی پۆورخوازیی پێکهاتەیی ئاشکرا دەبینین؛ بەو پێیەی نوخبە و ڕەوتەکانی ئاستەوی تووندڕەو، چەندین ساڵە لە ڕەگەی سەکەکانی ئاگەیاندن و گوتاری گشتییەوە، پشتڵکاریی دژ بە ڕەحی دەستوور پێیەو دەکەن، ئەویش لە ڕەگەی ئاڕاستەکردنی سووکایەتی و هەڕەشەی دژکردنیان لە ئەڵمانیا، لەنەپرسینەوە لە جۆرە هەڕەشەکی لەو چەشنە بە سەر تەوژمکی بەرفراوان لە هاوڵاتیانی ئەوروپی (ئەوانەی بە یاسایی ڕەگەزنامەیان/ هاووڵاتیبوونیان بەدەستهێناوە – یان لەم وڵاتانەدا لەدایکبوون)، بە ئەوەی هەڕەشەکارەکان ڕووبەڕووی هیچ لەپرسینەوەیەکی یاسایی ئاستەقینە یان سزادانی دادوەری ببنەوە، ئەمە بەڕەگەی پێکخستنی دەستوورو یاسایە بەقازانجی ڕەگەزپەرستەکان. ئەم دامانە دەستووریە لە نوێترین ڕەنگدانەوەی ئەستایدا، لەو هەڵوێستەدا دەردەکەوێت کە لایەن بەرپرسێکی باڵای پارتی "جەگرەوە بە ئەڵمانیا" (AfD) دژ بە بڕیارێکی بەرفراوان لە هاوڵاتیانی ئەڵمانی ئاڕاستەکراون، ئەمەش بەڕەگەیەکی زیندوو پشکنین

دۆکات لەسەر گواستنەوەی دەوڵەتی ڕۆژاوایی لە قەناغی "ئیفلیج بوونی یاسا لەبەردەکان"ەوە بۆ قەناغی دامەزراندنی ناوەستەوخۆی سیستەمکی یاسایی و جێبەجێکردن کە لەسەر بنەمای جیاکاریی ڕەگەزی و سەرکوتی دامەزراوەیی وەستاوە.

ئەم وەرچەرخانە پێکهاتەییانە بۆ شۆڕشکی کۆنکرێتی (بەرجەستە) لە گوتاری سیاسیی هاوچەرخدا ڕەنگدانەوە؛ بۆ پێیەی بەرپرسانی پارتی "جێگرەوە بۆ ئەڵمانیا" (AfD) و لە سەرووی هەموشیانەوە بەڕێوبەری پارتەکە "ئالیس ڤایدڵ" (Alice Weidel)، بەڕەنی گرتنبەری ڕەوشونی نائاسایی، توند و بەپەشینیان داوە دژ بە کۆچبەران و پەنابەران لە ئەگەری گەیشتنیان بۆ لوتکەی دەسەڵات. لە هەمان چوارچێوەی پەراوێزخستن و دوورخستنەوەدا، لێدوانکانی بەرپرسی دیاری ئەم پارتە لە ویلایەتی ساکسنیا-ئەنهالت، "ئۆلریش سیگمەند" (Ulrich Siegmund) دەرکەوتن-(لە سێپتەمبەری ٢٠٢٦دا و دوای سەرکەوتنی پارتەکەی لە هەڵبژاردنکانی ویلایەتەکەدا)، کە تێیدا پێیوندییەکی دلالەتی و مەترسیداری لە نێوان خۆراکردنی پرسەی بەرهەمهێنانی چەک لە ناوخۆدا، لەگەڵ چەکردنەوەی هەمەتەکانی دەرکردن و ئاوەدوونانی زەرملەی کۆچبەراندا دروستکرد. ئەم مەدلە ئەڵمانییە دابەاو نییە، بەڵکو بەشکە لە دیاردەیەکی گشتگیر؛ بەو پێیەی دەکرێت سەدان مەدلی هاوشێوە لەم هەڵەشە بوونخوازی و گوتارە ڕەگەزپەرستییانە لە سەرانسەری نەخشەی سیاسیی ئەوروپادا دەستنیشان بکرێن. ڕووی ئاستەقینەی دووڕوویی دەسەڵات لە وڵاتانی ئەوروپا بە پاڵاستنی مافی هاوڵاتییان و مرۆڤ لەرادا لەوەدایە کە ئەم پەشلکارییە ڕەکخراوانە بەبێ هیچ ئاوەدوونانکی دادوەری یان لێپرسینەوەیەکی یاسایی ئاستەقینە تێپەڕ دەبن، ئەمەش بەڵگەیکی زیندووە لەسەر گواستنەوەی سیستمی یاسایی لەبەاڵ لە قەناغی ئیفلیجیی وەزیفییەوە بۆ قەناغی هاوکاری و مەیلی سازشی پێکهاتەیی لەگەڵ سەرکوتکاری و جیاکاریدا.

دووڕوویی پەوەرخوازی لە پەلەنکردنی توندوتیژیی سیاسیدا و داماننی بەڵایەنیی دەوڵەت:

داماننە دامەزراوەیی و دەستوورییەکان تەنها لە فەزای گوتاری سیاسی و تیۆریی ڕووتدا ناوەستێتەوە، بەڵکو بۆ شۆڕشکی کۆنکرێتی لەو دووڕوویی پەوەرخوازییە پێکهاتەییەدا (Structural Double Standards) ڕەنگدەداتەوە، کە دەزگا سەروەری و میدیاییەکانی ڕۆژاوا لە پەلەنکردن و پەناسەکردنی "کردەوە تیرۆریستییەکانی دژ بە مەدەنیەکان" پێیەوی دەکەن. لە کاتکدا مامەڵەیکی دەستبەجێ

و یەکلاکەرەوە لەگەڵ هەر کردەوەیەکی توندوتیژیدا دەکرێت، کە لەلایەن تاکەکی سەر بە کۆمەڵگەی پەنابەران یان کۆچبەرانەوە ئەنجامبدرێت و وەک "کردەوەیەکی تیرۆریستیی گشتگیر" وەسف دەکرێت، کە تێیدا تاکەکە و تەواوی پاشخانە کولتووری و ئاینییەکەی تاوانبار دەکرێن، کۆچی لە بەرامبەردا، پێناسە یاسایی و ئاگایاندنەکان بە زەرەک لە پرسە تیرۆریستییە گەورەکان کە هێوت و کەسایەتییەکانی سەر بە ئاستەوی تونددەو لە پشتیانەوە وەستاون، کۆم دەکرێتەوە و لێ دەکرێت، و لە ناسنامە ئایدەلۆژییە هێکخراوەکەیان دادەماڕن. مەدەلی ئەم جیاکاری و لایەنگرییە پێکهاتەییە لە هێگەی چەندین بنەگەی مێژوویی و هاوچەرخی گەورەوە لە باکووری ئەورووپادا دەستنیشان دەکرێت: لە شانشینی نەرویجدا: ئەم پارادۆکسە لەو نزیکبوونەوە فەرمی و شیکارییەدا دەردەکەوێت کە بە کۆمەکوژییە مێژوویییە تۆقێنەرەکەی "دوورگەی ئوتیا" لە ساڵی ٢٠١١دا پەیوەکرا، کە لەلایەن تونددەوی ئاستەوی نەرویجی ئاندرس بەرینگ بریڤیک (Anders Behring Breivik) جێبەجێکرا. سەرەای ئەوەی پرسەکە لە هووی ئایدەلۆژییەوە هێگەزپەرستی و مەسیحی سیاسی تونددەوی هێکخرابوو، و بووە هەی کوژرانی ٦٩ کەس لە دوورگەکەدا(کە زۆرینەی هەرە زۆریان گەنجان و مەردمنداڵانی سەر بە پارتی کرێکاران بوون)، لەگەڵ ٨ قوربانی تر لە تەقینەوەکەی ئاسلۆی پایتەختدا، بەڵام گوتاری باڵادەست زیاتر بەرەو ئەوە چوو کە تاوانبارەکە وەک "حاڵەتێکی دەروونیی دابەاو" یان گورگێکی تەنیا نیشان بدات، و خەی لە دادگاییکردنی ئەو سیستمە فکرییەی ئاستەوی تونددەو لادا کە ئەم گەنجەی بەرهەمهێنابوو. لە شانشینی سوێددا: ئەم هێفتارە دامەزراوەییە لە هووداوە هاوچەرخەکانیشدا دووبارە دەبێتەوە، وەک ئەوەی لە هووداوی تەقەکردنی بەکۆمەڵی خوێناویدا لە هێکەوتی ٤ی شوباتی ٢٠٢٥ لە قوتابخانەی (Campus Risbergska) بە فەربووەنی گەوران لە شاری ئەرەبرۆ (Örebro) هوویدا؛ کە تێیدا هەرشە هێکخراوەکە بووە هەی کوژرانی ١١ کەس (بە هەرشبەرەکەشەوە) و بریندارببوونی چەندانی تر. سەرەای ئەو هێهێندە هێگەزپەرستی و پەراوێزخەرەی کە هاوتەریبە لەگەڵ بەئامانجگرتنی ئەم جارە ناوەندە پەروەردەییانەی کە بە کۆچبەران یان توژە لاوازەکان تەرخانکراون، بەڵام دەزگا فەرمییەکانی دەوڵەت و سەکۆ میدایییە باڵادەستەکان هەمیشە هێهێندە ئایدەلۆژییەکان لێ دەکەن و خەیان لە بەکارهێنانی وەسفی "تیرۆری هێکخراو" دەدزنەوە، کاتێک بکەری هووداوەکە بە مەرجەعەکانی ئاستەوی فەرمانەوا یان تونددەوەوە بەستراببێتەوە. ئەم نمونانە ئەوە دەسەلمێنن کە بنەڕەتکانی دەوڵەتی دیموکراسی لەبەاڵ بە پاراستنی مافە یەکسانەکان و بەڵایەنیی یاسا، دەستبەجێ

لە کاتی بڕیککەوتنی لێگەڕانی دژایەتییە چەکدارییەکاندا هاتە دەکەن و دەوخەن؛ بەو پێیەی یاسا وەک ئامرازێکی ئایدۆلۆژیی هەڵبژێردراو بۆ سڕینەوەی بەرهەمهێنانەوەی هێزموون، و وەک هەکارێک بۆ بەرهەمهێنانی ناعەقڵانییەت لە چەکدارییەوە بۆ پێناسەکانی ئاسایش و تاوانەوە بکاردەهێرێت، بۆ مەبەستی پاراستنی پێکهاتە سەرمایەداریی بااڵدەستەکە.

پارادۆکسی هەڤتاری و شێوانی پەورخوازی لە گوتاری سیاسیی هێژاوایی هاوچەرخدا، لەو هەوڵەستەدا بەدیار دەکەوێت کە هەبەری پارتی دیموکراتی مەسیحیی ئەڵمانیا (CDU)، "فریدریش مەرتس" (Friedrich Merz) دەری بڕی، کاتێک پارتی "جەگرەوە بۆ ئەڵمانیا" (AfD)ی تەماتبار کرد بۆ بانگەشەکردن بۆ "پاکتاوی چەکداری" و پڕاوڕزخستنی تاکەکان لەسەر بنەمای چەچەک یان چەنگ؛ (مەرتس وتی: «ئەو کەسانەی خاوەن پاشخانی کۆچبەرین، لەو پێشانەشدا کار دەکەن کە پێویستیان بە کارامەیی پسپۆڕانە هەیە… ئەگەر ئەوەی لەرەدا پێی دەوترێت (سڕینەوەی کۆچپەکردنەوە – هاوتای پاکتاوی وەسف دەکرێت /Re-migration) ببێتە واقیعێکی بەرهەست، ئەوا تەنها هاوواتایەک دەبێت بۆ پاکتاوی چەکداری کە لەسەر بنەمای چەچەک و چەنگی پێست وەستاوە.») ـ سەرچاوە: چەیتەرز، ٩ی ئێیلوولی ٢٠٢٦.

ئەم هەوڵەستە کە سەرکەنەی چەگزپەرستەکان دەکات لە ئەڵمانیادا جێگای دەستخۆشییە، بەڵام خاوەنی ئەم هەوڵەستە تەنها لەناوخۆی ئەڵمانیادا دژی چەگزپەرستی و پاکتاوی چەگزییە. لە کاتێکدا گوتاری فەرمیی دەسەاتدار لە ناوخۆدا هەوڵەستێ بیاردەرانە بۆ سەرکەنەکردنی تەوانینە چەگزپەرستییەکان دەگرێتەبەر، بۆ مەبەستی پاراستنی سەقامگیریی ئیجرایی سیستەمەکە، کەچی لە هەمان کاتدا لایەنگرییەکی پێکهاتەیی و سازشکەی ئاشکرا لە گەڕپانەدرەکییەکاندا پیشان دەدات؛ ئەمەش لەو پشتگیرییە بەمەرجەدا چەنگدەداتەوە کە هەمان نوخبەی سیاسی، لەوانەش خودی مەرتس، پێشکێشیان بە هەڤتارەکانی ئیسرائیل کردووە کەکوژی منداڵان و پاکتاوە خەکەی غەززەدا، کە لە لایەن دەستە و چەکخراوە نەودەوڵەتییەکانەوە وەک هەڤتارگەلێک وەسفکراون کە پاکتاوی چەگزی و جینەسایدیان (کەمەکوژی) تێدایە. ئەم دووفاقییە ئەوە دەسەلمێنێت کە چەمکەکانی مافی مرۆڤ و دژایەتیکردنی جیاکاری وەک بەهای ئەخلاقیی هەها مامەیان لەگەڵدا ناکرێت، بەکو وەک "ئامرازی ئایدۆلۆژیی وەزیفی" (Instrumental Ideology) دەبینرێن کە بە شێوەیەکی سودخوازانە (پراگماتیستی) بەکاردەهێرێن و لە چوارچێوەی هاستەقینەی خەیان دادەماڕێن؛ بە جۆرێک لە ناوخۆدا بە پاراستنی هووکمڕ لەبەاییە جوانکارییەکە دادگیرسێنرێن، بەڵام

لە دەرەوەدا دەستبەجێ لە کاتی بەریەککەوتنی لەگەڵ بەرژەوەندییە جیۆپۆلیتیکی و ئابوورییە بەجیهانیبووەکانی کارتێلەکانی دەسەڵاتدا، دەکوژێنرێنەوە. ئەمە "دووڕوویی پەکهاتەیی ڕێکخراو" (Structural Hypocrisy) نیشان دەدات کە تایبەتمەندیی فەزای سیاسیی هاوچەرخە. – (دووڕوویی پەکهاتەیی ڕێکخراو (Structural Hypocrisy) دەخەکە کە تێیدا یاسا، ئامانج یان بەهای فەرمیی ڕێکخراوێک یان سیستەمێک، بە تەواوی پێچەوانەی گوتار و ڕەفتاری ناوخۆی خۆیەتی.).

لەکۆتاییدا بەم دەرئەنجامە دەگەین: سیستەمی سەرمایەداریی نەودەوڵەتیی هاوچەرخ وەک گشتەکی یەکگرتوو قەیران لێدراوە؛ بۆیە چاکسازیکردنی ئەم سیستەمە لە ناوخۆی خۆیەوە و لە ڕێگەی ئەو ئامرازانەی کە خۆی سازو ئامادەی کردووون (وەک فەرمالیزمی هەڵبژاردنکان) مەحاڵە. ئەمەش بەو پێیەی قەیرانەکە لە لێنەهاتوویی کارگێڕیی فەرمانڕەواکاندا کورت نابێتەوە، کە لە بنەڕەتدا وەک "بوکەڵەکانی سەرمایە گوزارشت دەکەن Capitalist Puppets"، بگرە قەیرانەکە لە خودی پەکهاتە و بنەما کۆکیەکانی سیستەمی سەرمایەداریدایە؛ ئەو سیستەمەی کە جەنگ و پشێویی کەنکرێتی وەک میکانیزمێکی حەتمیی بە ڕەوانکردنیی قەیرانکانی و بردەوامیدان بە پرۆسەی کۆکەرەوەیی سەرمایە بەرهەم دەهێنێتەوە. لەم سەنگەیەوە، هەڵە سۆسیالیستەکان هیچکام لە مەدەلە دیموکراتی و بەها کۆمەڵایەتییەکانی ئەو دوو جەمسەرە باڵادەستە قبوڵ ناکەن؛ نە دیموکراسییەتی ستەمکارانەی ڕژێمەکانی بەناوی دیموکراسیی پەکهاتەیی لەسەر بنەمای (هەز، تائیفە، پەکهاتەی نەتەوەیی یان ئیتنیکی)، و نە دیموکراسییەتی پارتە کەمپانیاییەکانی ڕۆژئاوا لە ژێر پێشەری نیولیبەرالیزمدا، شیاوی قبوڵکردنن. لایەنی ڕەخنەیی ئەم گوتارە ڕەتکردنەوەی هاوکاتی بەها ئاینی، تائیفی و نەریتییە کۆنەکانی ڕژێمەکان، لەپاڵ بەناو بەهاکانی ئازادی و مافەکانی مرۆڤ لە ڕۆژئاوادا، کە لە ڕاستیدا ئامرازی جوەرییەن بۆ بکەیلکردن و زەمبیکردنی مرۆڤکان لە خزمەت کارەکانی بازاڕی سەرمایەداریدا. بەرامبەر بەم ئاوەتەبوونی ستەمکارییە، سۆسیالیستەکان بەوایان بە مەدەلی کولتووریی چینی کرێکار هەیە؛ کولتوورێک کە یەک ناسنامەی مرۆیی گشتگیر بە هەموان دادەڕێژێت، کە ئەویش ناسنامەی "مرۆڤبوون"ە؛ کولتووری ژیانی ئازاد، یەکسانیی ڕادیکاڵی مرۆڤکان، کاری هەرەوەزیی هاوبەش، و بەدیهێنانی خۆشگوزەرانیی گشتی بە تەواوی کەمەوە.

پەراوێز:

هەر ئەو دەوڵەتە سەرمایەدارانەی " کارەبا، فڕۆکەخانە، مۆبیل تەلەفۆن، کۆمپیتەر و دەرمانیان بە هەناوی،، هتد "، هەر ئەوانیشن بە جۆرەها چەک ئینسانکوژن. هەر ئەو دەوڵەتە سەرمایەدارانەی باسی "ئازادی ئابووری، ئازادی ئیکخراوبوون، دیموکراسییەت و هەڵبژاردن، و مافی ژنان" دەکەن، هەر ئەوانن کەمپەینگەیان دابەشکرد بە تائیفە و بنەماڵەکان، تاقم و پارتی سەرکوتگەر، و ئیکخراوی میلیشیای و کەسانی گەندەڵیان لە عێراق، لیبیا و سوریا،، هتد زاڵ کرد بەسەر دەسەڵاتدا، و کۆمەکی تیرۆریستانیان دەکرد،، هتد؛ بە کورتی یانی ئەوانەی باسی خۆشگوزەرانی و ئازادییان دەکرد، هەر ئەوان و هاوپەیمانەکانیان بوون کە برسیانکردی و سەرکوتیانکردی، ئەوانەی مەدەنییەتی سەرمایەیان هێنا لەتەکیدا کۆنەپەرستیان زاڵ کرد، ئەمە دیاردە ناکۆکەکان و دوو ڕووپی سەرمایەداریە.

ئەم وتارە بە زمانی عەرەبی لە ماڵپەڕی(حیوار المتمدن) لە بەرواری ١٣/ ٩ / ٢٠٢٦ بڵاوکراوەتەوە.

«بەشێک لە تەوەرەکانی ئەم توێژینەوەیە لە وتارێکی نووسەرەوە لەژێر ناونیشانی: "کەمپەینگەی سەرمایەداری: لە لیبەرالیزمەوە بەرەو توتالیتاریزم" وەرگیراون، کە بە زمانی کوردی لە ئێکەوتی ٢٧ی ئایاری ٢٠٢٤ لە ماڵپەڕەکانی (هاوپشتی) و (دەنگەکان) بڵاوکراوەتەوە.».

هاوکات لەگەڵ نووسینی ئەم وتارەدا، ئاماژەیەکی ئومێدبەخش لە ئەنجامەکانی هەڵبژاردنی گشتیی سویدەوە هاگەیەندرا کە لە ١١ی یەکشەممە، ١٣ی ئەیلوولی ٢٠٢٦ بەڕێوەچوو؛ بە جۆرێک پێدراوە سەرکەتایەکان پاشکۆی پارتی ئیستێوی تونديو [دیموکراتەکانی سوید – SD] نیشان دەدەن، و دەرئەنجامەکان تا ئێستا دەریانخستووە کە بلۆکی ئیستێو دەنگێکی کەمتری لە چەپەکان بەدەستهێناوە. هیوایش هەیە کە لە فەرەنساش پەپلیزمی ئیستێو بە ئیکبەرایەتیی (لەپێن) تووشی شکست ببێت. بەڵام وەک چوارچێوەی شیکاریی وتارەکە ڕوونی دەکاتەوە: ئەوەی گشتیی سیستمی سەرمایەداری بەرەو ئادیکاڵبوونی ئیستێوانە وەرچەرخاوە، ئەمەش وا دەکات مافەکانی چینی کرێکارو پەنابەران زیاتر بکەونە ژێر پرسیی پشێلکاریی پێکهاتەییەوە. لە پرسی پەنابەرانیشدا، بەهەی چوونناوەوەی جیهان بە فۆماسیۆنی "پۆست-لیبەرالیزم" و قەیرانە بەردەوامەکانی

جیهانگیریی سەرمایەداری، سنوورە نیشتمانییەکان بە تووندی بەووی پەنابەراندا دادەخرێن؛ لەرەوە، پەویستە خوێندنەوەی مادی و بەخنەیی بە داینامیکەکانی جیهانی سەرمایەداری بکرێت. لە کۆتاییدا، ئومێدەکە لەسەر ئەوە وەستاوە کە بزووتنەوەی کرێکاری و هێزە سۆسیالیستەکان بگەنە ئاستێک لە جەمسەرگیریی بەهێز کە بتوانن کۆتایی بە نەهامەتی و چەوساندنەوەی چینایەتیی کرێکاران و مرۆڤە پەراوێزخراوەکانی ناو پرسی کۆچبەری بهێنن.

لە زانستە سیاسییەکاندا، بیرمەندان (وەک سەمێئل هێنتینگتۆن و جۆزێف شومپیتەر) جیاکاری لە نێوان دوو جۆر دیموکراسیدا دەکەن: دیموکراسیی جۆهەری؛ کە سەروەریی یاسا، جیاکردنەوەی ڕاستەقینەی دەسەڵاتەکان، و دەستاودەستکردنی ئاشتیانەی دەسەڵات گرەنتی دەکات. دیموکراسیی ئیجرایی/شێوەیی؛ کە تەیدا نوخبە فەرمانڕەواکان هەوڵدەکەش و واجهەی دیموکراسی (هەڵبژاردن، پەرلەمان) وەک ئامرازێک بۆ شەرعیەتدان بە دەسەڵاتەکەیان لە بەردەم کۆمەڵگادا دەهێنەوە.

فەیلەسوفی مارکسی فەرەنسی ئێتیان بالیبار Étienne Balibar، هەوڵدەدات و هەوڵدەشاندنەوەیەکی پێکهاتەیی ئێجگار گرنگ پێشکەش دەکات سەبارەت بە چۆنیەتیی گەڕانی سیستەمە دیموکراتییە جۆراوجۆرەکان بۆ مەدلگۆلێکی خاپێکراوە لە ناوەڕۆکی دەستور و یاسای سەروەریی خەیان. بالیبار لە ئەدەبیاتە ئەکادیمییە باوکراوەکانیدا لەم دەیەی ساڵەی دواییدا، چەمکی "نادیموکراتیزەکردنی هەڵخراو" (Dedemocratization) یان ئەوەی لە ئەدەبیاتی ئەوروپیدا بە "پەست-دیموکراسیی بەرەوبراو" دەناسرێت، داهێناوە.

پەم باشترە وشەی(سەرمایەداری دەندە بەکاربهێنرێت لە بری وشەی سەرمایەداری بەربەریزم). چونکە چەمکی"بەربەریزم"لەناو بیری کەمەیاتی بە گشتی و تیۆری سۆسیالیستی بە تایبەتی هەڵچەکی درژ و ئاڵەزی هەیە. وشەی یۆنانی(باربارس)لە بنەڕەتدا ئاماژەیە بە هەر کەسێک کە بە زمانی یۆنانی قسەی نەکردبێت. یۆنانییەکان وەک هەموو شارستانییەتە کۆنەکان خەیان وەک ناوەندی جیهان حیساب کردووە، وە هەموو گەلانی دیکەیان بە وەحشی وەسفکردووە، چونکە ئەوانە لە پەراوێزێکی جوگرافی و کولتووریدا نیشتەجێن کە دوورە لە کلتوورو جۆگرافیای یۆنان. یۆنانییەکان هەموو بەربەرییەکان وەک کەسێکی کەمتر لە ئینسان سەیر دەکرد. بەم پێیە بەڕای بە بیرمەندانی یۆنانی و لاتینی ئۆکات، جیاوازێکی بنەڕەتی هەیە لەنێوان گەلی خاوەن شارستانی باڵا لە ناوەندی جیهان کە

یۆنانییەکانن و بەربەری خوارەوە کە لە پەراوێزدان. (پلاتۆن) عەقیدەی کۆیلایەتی سروشتی نووسی، کە تێیدا بە شتێکی ئاسایی زانی کە یۆنانییەکان " یان بەربەرەکان بکوژن یان بیانکەنە کۆیلە "، بیروباوەڕێکی لەم چەشنە لە جیهانی ئەمڕۆدا یەکجار لە خاڵە سەرەکییەکانی دیدگای ئاسیزمی نوێ.

هەر ئەو دەوڵەتە سەرمایەدارانەی " کارەبا، فرۆکەخانە، مۆبیل تەلەفۆن، کۆمپیتەر و دەرمانیان بە هەناوی،، هتد "، هەر ئەوانیشن بە جۆرەها چەک ئینسانکوژن دەکەن. هەر ئەو دەوڵەتە سەرمایەدارانەی باسی "ئازادی ئادەربڕین، ئازادی ڕۆژنامەگەری، دیموکراسییەت و هەڵبژاردن، و مافی ژنان" دەکەن، هەر ئەوانن کە مەڵبەندی دابەشکردنی تائیفە و بنەماڵەکان، تاقم و پارتی سەرکوتگەر، و ڕۆژهەڵاتی میلیشیای و کەسانی گەندەڵیان لە عێراق، لیبیا و سوریا،، هتد زاڵ کرد بەسەر دەسەڵاتدا، و کۆمەکی تیرۆریستانیان دەکرد،، هتد؛ بە کورتی یانی ئەوانەی باسی خۆشگوزەرانی و ئازادییان دەکرد، هەر ئەوان و هاوپەیمانەکانیان بوون کە برسیانکردی و سەرکوتیانکردی، ئەوانەی مەدەنییەتی سەرمایەیان هێنا لەتەکیدا کەنەپەرستیان زاڵ کرد، ئەمە دیاردە ناکۆکەکان و دوو ڕوویی سەرمایەدارییە.

گۆرانەوە لە سەردەمی "بەشایی" یەوە بە سەردەمی "ئەدیسە".. عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

مەبەست لەو نووسینە فیلمی "ئەدیسە"ی دەرهێنەری ناودار کریستۆفەر نۆلان نییە، کە گۆرانکی قووە بەدوای پرسیارە گەورەکانی مرۆڤایەتی لەبارەی کات، خۆشەویستی و مانەوە بەرجەستە دەکات... هەبەتە چیرۆکی فیمەکەی نۆلان و بابەتی ئەو کتێبەی کە لەڕدا هۆمێری خوێندنەوەی دەدەم، یەکێکە لەو شاکارە ئەدەبییە بەرزانەی کە لە کۆنەوە تا

ڕۆژگاری ئەمڕۆ کاریگەریی بەسەر ئەدەبیاتی دنیاوە هەیە و زۆربەی تراژیدیا یۆنانییەکان لە ئەدیسەوە هەڵهێنجراون. چیرۆکی ئۆدیسەی پاڵەوان دەکات، کە دوای تەواوبوونی جەنگی "تڕواد" ١٠ ساڵی پڕدەچێ تا لە جەنگەکەوە بە نیشتمانەکەی خۆی (دوورگەی ئیساکا) بگەڕێتەوە، ئەو گێشتە لەووی فکریەوە گوزارشت لە گەیشتن بە حەقیقەت یان گەانەوە بە جەوهەری خۆی دەکات، کە ئەو خوێندنەوەیە لەگەڵ کتێبی "ئۆدیسە و دەسەاتی بەسنوور"ی فەیلەسوفی فەرەنسی (ژیل لیپۆڤێتسکی) لەدایکبووی ١٩٤٤، مامۆستای فەلسەفە و کۆمەناسی لە زانکۆی گرەنۆبڵ، هاوڕێی تاوتوێکردنی دەدات. لەو کتێبەدا مرۆڤ دەسەاتی بەسنووری خۆی بە گەیشتن بە ناوەوەی خۆی ادەگەیەنێت! وەرگێڕی بە توانای میسری (دینا مەندور) خاوەن بەوانامەی دکتۆرا لە ئەدەبی "پۆست-ئۆزهەاتناسی" زانکۆی پاریس-سۆربۆن، خوێندنەوە و شیکارییەکی فکریی لەبارەی ئەم کتێبە نوێیە لە گۆڤاری (المجلة - Al Majalla Magazin)ی ئەلیکترۆنی ژمارەی مانگی کانوونی دووەمی ٢٠٢٦ نووسیووە، کە تێیدا تیشکی خستۆتە سەر گرنگترین ئاوەدانەوکانی ژیل لیپۆڤێتسکی وەک دیاردەی تاکگەرایی (فەردانییەت) و کۆمەگای بەکاربەری سەرمایەداری و کەلتووری مۆدێی هاوچەرخ… بە بەدواداچوون و زێتر خستنەووی "سەردەمی بەشایی" ئەو خوێندنەوەیەم لەسەر ئامادە کردووە.
نووسەر (دنیا مەندور) لە ناونیشانی (لە سەردەمی بەشاییەوە بە سەردەمی ئۆدیسە) قسە لە داخستنی کەوانەی بەشاییەکان دەکات، تا بە حەقیقەت بگات، چونکە ژیل لیپۆڤێتسکی لە کتێبەکەیدا چەمکی بەشایی دەخی بوونگەرایی "سووکی- سێبووک"ی دەخاتە بەرانبەر "سەنگینی دەروونی و دەڕاوکە"وە. بەو مانایەش ژیانی ئەمڕۆی "سووک"، هووکەش، بەخەرایی تێدەپڕێت و پەویستی بە بیرکردنەوەی قووڵ و سەنگین نییە. ئەو ژیانە سێبووکە لەسەر چڕ و بەکاربردن وەستاوە… هەموو ئەو وەرچەرخانە هاوچەرخانە، خۆ لە چاوی (ژیل لیپۆڤێتسکی) دزێنن و دیاردە ڕەگەزایەکی سەنگینتر بە گەانەوەی جەوهەری مرۆڤایەتی، بە هووی مرۆڤ و ژیاندا بکاتەوە.
کەواتە ئەو فەیلەسوفە، تەنیا لە هوانگەی چاودێریکردنی دەروونی کەمەگا و بەکاربردنی کاتییەوە نانووسێت، بەڵکە هوو لە شیکردنەوەی ئەو "دەسەاتە لەادەبەدەر"ش دەکات کە تەکنەلۆژیا و ژیریی دەستکرد بە مرۆقی هاوچەرخی بەخشیوە و ژیانی ئەمڕۆی بە "ئۆدیسە"یەکی تەکنیکی گۆڕیوە؛ لەو ژیانە تەکنیکییەدا مرۆڤ بوونی خۆی ئارزوومەندانە خستۆتە بەر نەشتەری تاقیکردنەوە و مەترسیی زەدییەکانەوە. ئەو کتێبە داوامان لە دەکات بە جەوهەری گەشتە

درێژکەی (ئەدیسە)ی شاعیری گریکییدا بچینەوە؛ پێش ئەوەی پرسکانی "دەستاتی بەسنوور"ی ژیریی دەستکرد داگیرمان بکات و بەردی بناغەی تێگەیشتنمان بە جیهانی هاوچەرخ دابڕێژێتەوە.
لەو کتێبەدا ژیل لیپێتسکی چەمکی "سەردەمی بەشایی" و "پاشایەتیی کاتی" وەکوو چەمکی "تەقینەوەی گەورە"کە (Big Bang) بە گەورەترین دەستکاریی ئەنتەلەجی و مێژوویی دادەنێت، بەو مانایەی کە تەقینەوە گەورەکە نەخشەی شارستانییەتی مرۆڤایەتی سەرلەنوێ کێشاوەتەوە! واتە تەقینەوە گەورەکە لە لایەکی ناوەندە پیرۆزەکان، ئایدیالێژیا قورسەکان، و ئەرکە مێژوویەکانی تەقاندەوە و تاکی لە دەگمابوون ڕزگار کرد؛ لە لایەکی ترەوە، ساتی «ئێستا» و لێژیکی «مەدە»ی (کاتێتیی بەردەوام)ی کردە سەنتەری نوێی گەردوون. بەوێش شارستانییەتی مرۆڤایەتی لە فەزایەکەوە کە لەسەر سەنگینی ڕێگەوێشەی داکوتابوو، لەسەر داهاتووی مێژوویی وەستابوو، بە گەردوونێکی شل و بە-ناوەند گواستەوە. تەقینەوە گەورەکە جیهانێکی دروستکرد کە مانا تێیدا دەبێتە کاتیی و نەرم، هێزی تەکنەلێژیا و ژیریی دەستکردیش بەرەو «دەستاتێکی بەسنوور» و مەترسیدار پەرەدەسەنێت.

دیکتاتۆرییەتی پێکەنین
ئەمە لە ساتەوەختی وەرچەرخانێکی بوونگەراییدا دەژین کە پایەکانی زانست، تەکنەلێژیا، ژینگە و تا ناسنامەی تاکەکەسیش دەلەرزێنێت. کتێبی "ئەدیس و دەستاتی بەسنوور" هەڵە گشتییەکانی ئەم قۆناغە نوێیە نەخشاندووە و ناوی "شارستانییەتی دەستاتی بەسنوور"ی لێدەنێت. واتە گەیشتنی مرۆڤ بە توانایەکی زەبەللاحی تەکنیکی کە تەواوی سنوورەکانی توانای مرۆڤ تێکدەشکێنێت، هاوکات بوونی مرۆڤایەتیش بەرانبەر مەترسیی نادیار و بێئاسایشی بوونگەرایی دەکاتەوە. ژیل لیپێتسکی پێیوایە لەم دیمەنەدا سەرمایەداری بە ئەندازەیەکی تەشەنە دەکات کە تەواوی گەی زەوی دەگرێتەوە و سەرجەم ئارەزوو و خوازەکانی مرۆڤ دەکاتە کەلوپەل، شتۆاوی و شتبوونەوەی نوێ و بە پێشینە و ئارەزووی دەستکرد… واتە بەهەی هەرشەکانی تەکنەلێژیاوە هەموو توانا لەدەبەدەرکانی مرۆڤ دەخاتە ناو قەیرانی ژینگەیەکی ئابووقەدراوی "دەپامین" و بازاڕی بکارهێنانی خیرای زەدە-یەوە! بەو مانایەش ئەمە تەنیا لەناو گەیەنی نەریتەکاندا ناژین، بەڵکە لەناو «یەخەی کۆرە»ی شارستانییەتێکی بەپێشیندا دەژین، کە ناچارمان دەکات لە جیهانێکدا کە لێدانی دڵی ئاوەندە خەڵا بووەتەوە تا سنووری هەناسەسواری بەدوای کلیلە نوێیەکانی داهاتووی دیکتاتۆرییەتی پێکەنین و سەردەمی "ئەرێنی"دا

بگ□□ین! ه□□بەت چەمکی «یەخ□□ کۆڕەی شارستانییەت» لە سیاقی فکرییەدا ئاماژە بە دیاردە و قەیرانە لاوەکییەکانی سستمی چەکردنەوەی مەدەرنە دەکات، بەو مانایەی کە هیچ دەرچەیەکی بە مرۆڤ و مرۆڤایەتی نەهێشتۆتەوە، بەو مانایەی کە سەرچاوەی هەوکردن و هەڕەشەیە بە سەر تەواوی شارستانییەت و تەواوی مرۆڤایەتی.. بە ئەوەی هیچ دەرفەتە بە ئامان و بیرکردنەوەی جیدی بدات، بە خڕایی لە ئادەبادەڕە و زەدە- زیرەکی میکانیکییەوە بڕەو گ□□انکارییە تەکنەلۆژییەکان دەبەتەوە و بە□□نی ئزگاربوون لە ئەرکە قۆس و سەرکوتکەرەکان بە مرۆڤ دەدات؛ بە□□ام هەموو ئەو بە□□نانە زەردارییەکی نەرمن، کە بەسەر مرۆڤدا سپاندوویەتی.. هەر لە□□گای ئەو بە□□نانەوە لە ئەرکی سەرکوتکەرەوە بڕەو چەژی زە□ملەمان دەکاتەوە.

ئەم ئەم□□ لەژەر سەبەری "دیکتاتەریەتی پەکەنین"دا دەژین و ئامان و بیرکردنەوە و بەخەداچوونەوە بووەتە تەمەت! قووەیی بووەتە □□گر لەبەرانبەر بازاڕی نەرمی بەرهەمهێنان و زەدە- بەکاربردندا.. لەم سەردەمە زەدەییەدا، تاکەکەس دەرفەتی نییە، لەبەرانبەر بریندارییەکانی بوونیدا بوەستێ، لەبەر ئەوەی ئەو شادومانی و چەژە درزنانە لە دەست دەچێ کە زیرەکی میکانیکی و خڕایی تەکنەلۆژیا بەرهەمی هێناوە. ئەم□□ تەکنەلۆژیا ئەمەی لە □□قیی "ئەرک"ەوە بە □□قیی "چەژ"، لە چەژەرگرتن لە سروشت و تە□□امان بە چەژەرگرتن لە دەپامین و خڕایی گواستۆتەوە، هەمیشە داوا لە مرۆڤی هاوچەرخ دەکرێت بە زەرەملە ئارەزووماندانە دەخەش بێت.. بەمجۆرە تەکنەلۆژیا بارودۆخێکی بە مرۆڤ دروست کردووە کە لە دەرەوەدا هاوشێوەی خوداوەندەکان خاوەنی دەسەڵاتێکی بەسنوورە، بە□□ام لە ناوەوەدا مندا□□کی ناسک و شە□□اوە و کە لەگە□□ یەکەم بەرکەوتنی □استەقینەی ژیانەدا درز دەبات و دووبارە پەنا دەباتە بەر دەمامکە دیجیتا□ییەکانییەوە، ئەو دەمامکانەی لەپشت بەکاربردنەوە مرۆڤ و خەیان حەشاردراوە. ئەوەش بە چەمکی بە «مەینەکردنی جیهان» ناو دەنرێت، کە بریتییە لەو فەلسەفە و کلتوورە نوێیەی کە تێیدا بەیار لەسەر بایەخدان بە جوانی و نەرمی دەدرێت؛ جگە لەوە لە□□گای بە «دیموکراتیزەکردنی مەدە» □□گا بە هەموو تاکێک خۆش دەکرێت لەو بەها مەدەرنانەی بازاڕدا بەشدار بێت، بەوەش هەموو شتێک بڕەو «شلی» و «کاتیبوون» پێ دەنێت، بەیە گ□□انەوە بە جەوهەر و سووربوون لەسەر بوونێکی قووە و بە-ماسک، چیتر بیرکەیەک نییە لە سەری مرۆڤکاندا بخولێتەوە.. لەڕدا پرسیارەکە ئەوەیە: ئایا لە سەردەمی تەکنەلۆژیا و خڕاییدا، تاک دەتوانێت بە تەواوی خۆی لەم نەرمی «شلییە» دەربازبکات، دەتوانێت دوورگەیەکی بچووکی قووی

(بۆ ژیانەکی نا- چۆ، بۆ خۆی و کەسێ نزیکەکانی) دروست بکاتەوە؟!.

کاتێک هاوچەرخیەتی دەبێتە شارستانییەتی جیاواز

لە شیکاریی ئەو وەرچەرخانە "ئەنتەلەژیی"دا مەینەیی گەورەترین تاقیگەی بۆهاکانی هاوچەرخیەتی زەدە- بەکاربردنی بەردەکەوێت. پێگەی مەینە لە تێواوانینی (لیپۆڤێتسکی)دا سێ قۆناغی بۆیە: ئافرەتی یەکەم، سەردەمی قەدەر و باوکسالاری. ئافرەتی دووەم، سەردەمی هۆنیسانس؛ لەو سەردەمدا ئافرەت لە دەرەوەی کردارە کۆمەڵایەتییەکاندا وەک ئایکۆنکی جوانی و وێنەیەکی نموونەیی لە هونەردا بەکار دەهێنرا. ئافرەتی سێیەم، سەردەمی هاوچەرخ و زەدە- بەکاربردن، واتە سەردەمی هەڵخڕاندنی لەژیکی بەکاربردنی بەبەزەییانەی کۆمەڵگای تەکنەلەژیا.

لەسەردەمی هەڵخڕاندن، هەمیشە ژن- ئافرەت وەک پرسیارکی نەرم و ئاڵتەرناتیڤ بۆ (جوانی/چێژ) و چەپیلەو مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێ، بۆ ئەوەی هیچ زەردارییەکە لە ئارادا بێ، کەسەکە ئارەزوومەندانە خۆی دەخاتە ئەو تەڵەیەوە؛ تا ئەو شوێنەی چاودێریکردنی خۆ، جوانی و قەزی، لە نەریتەکی کۆمەڵایەتیی چینایەتییەوە دەبێ بۆ "ئەرکی فەردی"ی ژنان! بەمجۆرە "ئافرەتی سێیەم" کە سەربەخۆیی خۆی وەک جێستە بەدەستهێناوە، جێستە وەک شوێنی حەشارگەی جوانی و چێژ دەخاتە بازاڕەوە... لەبەر ئەوەی ناتوانێ لە جێستەی خۆی دوور بکەوێنەوە تا بەڵایەنانە درک بە جوانی و چێژی جێستەی خۆی بکات؛ بەڵە جێستەی خۆی بە بازاڕ و ئەویدیکە دانەخشێنێت و جوانکاریی بۆ دەکات (وەک ئەوەی جێستەی خۆی نەبێت، جێستەی ئەوی تر بێت).

ئەمە ئەمە بۆ جێستە دژین، بەڵام ناتوانین جێستە بە تەواوی بخەینە ژێر چاودێری هۆشیاریی و درککردن و ئامانی قووڵەوە؛ ئەوە جیاوازیی نێوان ئەویدیی دەرەکی و ئەویدیی ناوکییە، ئەوە جەنگی ئاستەقینەی خەبەرون و زەدە- بەکاربردنی تەکنەلەژیایە!. کەواتە لەسەردەمی تەکنەلەژیادا ئەمە جێستەی خۆمان دەکەینە «تەنەک» لە دەرەوەی خۆمان، بۆ ئاوێنەیان بۆ چاوی ئەوانی تر سەیری دەکەین؛ ئیتر جێستە لە ساتی نمایش و ئازاندنەوەدا چیدی «ناوخۆ» نییە، بەڵکە دەبێتە «پەند و تابلۆیەک» بۆ نمایشکردن... تا ئەو کاتەی دەمانەوێ بە هەواشی لە جێستە ورد بینەوە و تێبگەین، ئیتر بە ئازارەک، بۆ بریندەکە و بۆ پیربوونەوە دەیبینینەوە، یان کاتەک نیشانەیەکی نەخۆشی، ترسەک، یان لەدانی دێت لەناکاو دەگەڕێت، ئەک لەوەدا درک دەکەیت کە ئەم جێستەیە میوانخانەیەکە و تەنیا بەگانەیت... بەیە ئەژەک دادێت بە پرسی تۆ لە کار دەکەوێت! شارستانییەتی جێستە وای لەدەکات ببێتە «ئەویدیی دەستنەکەوتوو».

لەرەوێ (ژاک لاکان) دەڵێت: ئەم هەرگیز جەستەی ئاستەقینەی خەمان نابینین، ئەم تەنها تێنگدانەوە یان وێنەی جەستەمان دەبینین.
لە کەمەندگای زێدە- بەکاربردندا داوا لە جەستە دەکرێت هەمیشە سەرکەوتوو و چالاک بێت، هەبەتە بەپێی پێوەرکانی بازاڕێک کە لە خولانەوەی بردەوام ناوەستێت، داوا لە جەستە دەکرێت هەمیشە "نەرم" و جـــــوان خەی بازنێتەوە... بەمجۆرە جەســـــتەی مینە دەبێتە "سەرمایەیەکی جەمالی" کە دەبێت بردەوام وەبەرهێنانی تێدا بکرێ، بردەوام بنەخشێنرێ و لەگەڵ مەدە نوێ بکرێتەوە.
لەو کتێبەدا جەخت لە سەردەمی ئافرەتی سێیەم دەکرێتەوە کە لەگەڵ مەدێل و جوانی، سێبووك و ئاسان جەستە، یان بەها هێحیێکانی بە «کالا و شتێک» گەیوە کە بەپێی پێوەرکانی بازاڕ، کەین، فرۆشتن، و بەکاربردن نرخەکەی دیاری دەکرێت، ئەوش دەبێتە بەشێک لە "ناسنامەی هەبژێردراو"ی شارستانیێتی جەستە و پڕژەی کەسیی ئافرەتی سێیەم پێکدەهێنێ. کەواتە "پاشایەتیی کاتی" هەموو شتێکی کردە مەدەلێکی تێپەڕ.
هەبەتە لە سەردەمی ئەرکی تونەوە قوربانیدان و پابەندبوونی بەکەمەوە بەپیرۆز دادەنرا، بەڵام ئەمە لە کەمەندگایەکی بە بەها، کەمەندگایەکی لەدەستدەرچووی سێبووك کە یاسا و بەها ئەخلاقییەکان تێیدا بە کاریگەرن و هیچ سنوورێک بە هێفتاری تاکەکان نەماوەتەوە! ناتوانین وەك مرۆڤێکی خاوەن سەنگ بژین، یان وەکە مرۆڤێکی خاوەن شکۆ هاوسەزیی لەگەڵ پرسە گەورە مرۆییەکاندا بکەین و خەمخۆری پرسەکانی ژینگە و مافی ئاوانی تر بین... چونکە کەمەندگای تەکنەلۆژی پێیوایە هەموو ئاوانە هێگری لە "چەژی کەسی" یان قوربانیدانی گەورەمان بەسەردا دەسەپێنێت و کات و ئازادیی کەسی کەلەپچە دەکات. بەڵام لیپەڕێتسکی پێیوایە، دژە هاوسەزی پرسە مرۆییەکان بکەین و ئەم هاوسەزییە هێشومان بەرەو چەژی کەسی پەک نەخات! واتە ناشە مرۆڤی هاوچەرخ، بەرپرسیارێتی مرۆڤایەتی فەرامۆش بکات، مرۆڤی هاوچەرخ پێویستە هێژانە مانای مرۆڤبوونی خەی هەتتا لەناو دنیای بە شتبوون و هەبژاردنەکانی سەردەمی مەدەرنەشدا بدۆزێتەوە.

کەمەندگای زێدە- بەکاربردن

ژیل لیپەڕێتسکی پێیوایە ئەمە لە بەکاربردنی "پۆگۆ"وە (کە دەیانکەی تا لەبەرانبەر ئاوانی تردا باشتر دەربکەوین) گواستراوینەتەوە بۆ "بەکاربردنی ئەزموونی سەزداری" (کە دەیانکەی تا هەست بە خەمان بکەین). لەم سەردەمدا، ئاستی کەینی کەلوپەل، خزمەتگوزاری و چەژکان بە شێوەیکی بە پێشینە زیادی کردووە، و بازاڕکردن بووەتە دەرمانکی هێژانە بۆ هاوندنەوەی سەرئێشە و

بەزاری... سەرەای هەموو ئەوش، مرۆڤ نەیتوانیووە هووبووی شۆڕاوی دەروونی بتەوە!. لەکاتێکدا خاوەنی تەواوی ئامرازەکانی خۆشگوزەرانی و ئامرازەکانی حەسانەوەیە، کەچی بە چەی هوو لە نەرینگە دەروونییەکان دەکات، و بەدوای هاوسەنگی لەدەستچوودا دەگەڕێت یان لە خولەکانی "گۆشەپەدانی کەسی"دا ئامادەیە... ئەگەرچی ئەمانە کەمەگای تەکنەلۆژی هەموو ئەوانەیشی کردۆتە کەلوپەلی بەکاربردن؟!

بۆچی لە سەردەمی زەدەییەکاندا نەرینگە دەروونییەکان قەرەباغ دەبن؟! بۆچی زیادبوونی هەبژاردنەکان نەبووە هۆی زیادبوونی ئازیبوون، بەکە بووەتە هۆی "دەناوکێی هەبژاردن"... ئەمانە تەکنەلۆژیا بەردەوام هانت دەدات بەیت "دەخۆش"، "گونج"، و "سەرکەوتوو"م... شۆڕانی دەروونی و نائارامی یان دەڕان پێوەندی بە سەردەمی تەکنەلۆژیاوە نییە، بەکە "هەیەکی کەسی"یە، هەیەی کەسیش کەسەکە لەی بەرپرسیارە و لەخۆشبوونی بە نییە... ئامانە ئەوەی لیپەڤەتسکی ناوی دەنێت هووی تاریکی هاوچەرخەتی توند- کە ڕۆژەك لە ڕۆژان خەونمان پێوە دەبینی... کەچی ئەمانە بۆتە "لەدی دەروونی". ئەمانە مرۆڤ بە تەنیا خەی لە بەرانبەر ئاوەنەکێدا دەبینتەوە، کە لەلایەن شاشەکانی ڕیکلامی ڕەنگاوڕەنگەوە ئابووقەدراوە و داواکراوە، بە ئەوەی "کەماڵییەکی" مەحاڵ بەدی بهێنێت.

ئیتر مرۆڤ توانای ژیانی ناو بەشایی نەماوە. چونکە جەوهەری مرۆڤ گیانە بەدوای "مانا"دا و لە بەکاربردنی کاتی تەدەپەڕێت، مرۆڤ لە ڕەگای مانادە درک بە ئەویدی دەکات، تەنانەت ئەگەر بە ناچاری لەناو ئامرازەکانی بەکاربردنیشدا بێ، دەبە بەدوای مانادا بگەڕێت!. ئەوە هەوەکی مرۆیی نەپچاوێە بە گیانەوەی هاوسەنگیی بوون لە جیهانەکدا کە ئیتر لە گیان ناوەستێت. بەدیوەکەی دیکە هەمیشە چەڕ بەپەی یاسای هاوسەنگیی دەروونی کار دەکات، هەمیشە چەڕ ئامانجی کەمکردنەوەی فشارە دەروونییەکانە تا مرۆڤ لە ئاسوودەییدا بژیت. بەو مانایە شۆڕانی دەروونی، تەواو ڕەتکردنەوەی هووبەووبوونەوە لەگەڵ ئەو ڕاستییەی کە لە ناخدا هەیە و گیانەوەیە بە هونەری تەئامان!.

لە کەتاییدا پرسیارەکە ئەوەیە: چۆن دەکرێت مانایەکی "ڕاست" لە جیهانەکی "نەرم"دا بنیاد بنرێت، چۆن دەکرێت ئازادی پیادە بکرێت بە کەوتنە تەنەی دەناوکێیەک کە کەمەگای فرە-بەکاربردن دایهێناوە؟!. لە کتێبەکەدا ئەگەرچی ژیل لیپەڤەتسکی "مانیفیستەی" ڕزگاربوونمان پشکەش ناکات، بەڵام دەسزانە بە ئەو واقیعە ئاڵۆزە توکارییەکی سارد و ڕوون دەخاتەوو کە بەرپرسیارێتیی هەشیاریی بە

مەرجی سەردەم دەبینە. کەواتە خوێندنەوەی هەزری ئەو فەیلەسوفە دەعوەتەکە بۆ گەڕاندنەوەی سەنگی جوانی لە ژیانماندا، ئەوەش گەڕانەوە بۆ ئابردوو نییە، بەڵکە تێگەیشتنێکی جوانەکاری و قووڵە لە ئێستای تێکنەلەژیادا.
هەولێر 1/8/2026

نیشانەیەکی بنبەست لە بزوتنەوەی کوردایەتیدا.. عوسمانی حاجی مارف

هەوڵشاندنەوەی خەباتوبەردنی کوردەکانی سوریا و هێزەکانی سوریای دیموکرات "هەسەدە"، هەروەها تێکەڵکردنیان بە دامەزراوە دەوڵەتیەکانی دیمەشق، تەنها قۆناغێکی تێپەڕین نیە لە شێوەی سوریادا، بەڵکو کۆتاییهاتنی سەردەمێکی سیاسی و سەربازی هێزە کوردیەکانە، کە زیاتر لە دە ساڵی خایاندووە. لەم بارەوە پرسیاری بنچینەیی ئەوە نییە کە ئایا ئەو هێزەکوتنە باشیان خراپ، بەڵکو هێزە کوردیەکان کە خۆیان بە خاوەنی مەسەلەی کورد دەناساند، پرسیار ئەوەیە ئەو مەسەلەیەیان چیان لێکرد، یان دوای ئەوەی دەستبەرداری بون، چی لە دەت و چی لێدەمێنێتەوە؟
مەزلوم عەبدی وەها نیشان ئەدات کە پرسی "خوێندن و پەروەردە بە کوردی" لە ئێستادا لە سەروی وتارەکانیەتی، جێختیشی لەوە کردووە کە ئەحمەد شەرع ئەم مافەی پاراستووە!
لەکاتێکدا ئەی گشتی خەڵکی کوردی سوریا چاوەڕوانی هەونکردنەوەی هەوون و زیاتر بون لەسەر دەستکەوتە سیاسیەکانی دوای چەندین ساڵ لە شەڕ و ململانێ و قارەمانێتی و بەرەوبەردن و پێشڕەوی و سەرکەوتن وقوربانیدان، بەڵام ئێستا پرسی پەروەردە بە زمانی کوردی زاڵ بووە بەسەر گوتارەکانی عەبدیدا و بە دەستکەوتێکی سیاسی گرنگ چاوی لێبکرێت، کە لە چوار چێوەی رێکەوتنێکدا دوای قۆناغێکی دوور و درێژی حکومرانی سەربازی و بەرەوبەرایەتی سەربەخۆ، بەم سیناریۆیە چارەسەری مەسەلەی کورد لە سوریا دەناسێنن.
ئەزموونی دەساتی هێزەکانی سوریای دیموکرات و ئیدارەی خەسەری،

گەر وەک دەرفەتێک و دەخڵکی تایبەت سەیر بکرێت و هەبسەنگێنرێت، بە تەواوی سوودی بە مافەکانی خەڵکی و دەورو دەخاڵەتی خەڵکی لەدەسەڵاتی سیاسی و دیارکردنی چارەنوسیدا لەوەرنەگیرا. کەهەر بۆئاراستەی چەسپاندنی هێز و پێگەی جەماوەری دەکرا بگەڕێت بە سەکۆیەک و بنەمایەک و کەدەنگیەکی فراوانتری خەڵکی ناوچەکە، کە دەوریان لە ئایندەی سوریادا بنەخشاندایە، لە هەمانکاتدا دەیانتوانی هێزە جیاوازەکان لە دەوری دیدگایەکی هاوبەش کەبکاتەوە. بە تایبەتی کە ناوچە کوردیەکان دەورەکی مێژوویی و گرنگ و جیهانیان دی لە شەریان لەبەرامبەر داعشدا.
بەڵام دواتر بەستنەوەی دامەزراوە سیاسی و سەربازییەکان بە ناوەندی دەسەڵاتەکەوە، کە ئەحمەد شەرع نوێنەرایەتی دەکات، چارەنووسی دەوری خەڵکی کردە وابەستەی چارەنووسی ئەو دەسەڵاتە ناوەند و پاوانخوازە، کە بەخێی بریادەر و یەکلاکەرەوەی هەموو پرسەکە، تەواوی ناوەندی کەشکردنی سیاسی لەگەڵیدا دەگونجێت. سروشتی پێکهاتەی هەسەدە و رابەریەکەی و ئاکامەکانی ئەستای حاڵەتەکی سەرسورهێنەر نیە، ئاکامی مێژویەکە لە سروشت و ناوەرۆکی چینایەتی هێزسورانی سیاسی بزوتنەوەی کوردایەتی.
لەلایەکی ترەوە پاڵدانەوە لەژێر سێبەری پشتیوانی ئەمریکادا، قورسایەکی بەرچاوی بە هەسەدە بەخشی، لە هەمانکاتدا ئەمریکا لەهەر هەنگاو و گرانکاریەکدا سنووردار بونی دەسەڵاتی هەسەدەی دیاری دەکرد، کە تا کاتی رادەستکردنیان بە دەسەڵاتی ناوەندی سوریا لە ژینگەیەکی ناوخەیی ناسەقامگیردا یاریان پێدەکردن. هاوپەیمانێ نەودەوڵەتییەکان لەسەر بنەمای ناکەکی و ململانێیەکی درێژماوەی زلهێزەکان و گەلانی بەرژەوەندیەکان دامەزراون، لە سەر شەری داگیرکاری و دابەشکردنی ناوچەکان مایە دادنرێت، بۆیە هێزەکی وەک پەکەکە و هەسەدە و هەر هێزەکی ناوخەیی بزوتنەوەی کوردایەتی ناتوانن هەتا سەر لەو ململانێیدا سود مەند بن، بەکو وەک هەر ئامرازێک بەکار دەهێنرێن، دواتر لەهەر تونپێچ و ئاوگۆرەکدا بەهای بەکار هێنانیان لەدەست ئەدەن.
لە دەخی ململانێی ئەستای زلهێزەکانی جیهاندا، کەشەکە پشتبەستن و خۆبەستنەوە بە هاوپەیمانیەکی دەرەکی نیە، چونکە دەخی ئەستای باڵادەستی بەرباوی جیهانی سەرمایەداری لە دنیادا، هەر هاوپەیمانی و پشتیوانیەک هەرهێزەکی ناوخەیی پەنای بە دەبات، دەبێتە شکستهێنان لە وەرگەڕانی ئەو پشتیوانیە لە هێزەکی سیاسی ناوخەیەوە بە هێزەکی پاشکەی چەسپاو، کە بە ناچاری و بەردەوام دوای گەڕانی هێزەستی هاوپەیمانەکەی دەکەوێت.
لە هەنگاوەکی زەر چاوەڕوانکراودا، مەزڵوم عەبدی، هێزەشاندنەوەی

هزکانی و تکۆبوونیان بۆ سوپای سوریا ئاگەیاند. کە تورکیا ئێستاکی سەرکیی هەبوو، ئاگرچی ناڕاستەوخۆیش بوو. ئەنقەرە کە هێشتا ئۆپراسیۆنی سەربازیی لە دژی گروپە کوردیەکان کردبوو، ئێستا پاداشتی ستراتیژیەتی خۆی لەسەر بنەمای دیپلۆماسی و هاوئاهەنگی لەگەڵ واشنتۆن دەچنێتەوە.
لەژێر چاودێری بوونەی ئەمریکا و تورکیا، تورکیا کە هێشتا دەستەوەردانی سەربازیی کردبوو، توانی لە ڕێگەی دیپلۆماسی و ئیکۆنۆمی لەگەڵ واشنتۆن ئامانجەکانی بدیبهێنێت، ئەمەش گۆڕانکاری لە ستراتیژی تورکیا سەبارەت بە ململانێی سوریا بدیهێنا.
تورکیا کە لە مێژە بوونی هەبوو لە باکوری سوریا بە هێشتا بە سەر ئاسایشی نەتەوەیی خۆی دەزانێت، بە گۆشبینیەکی وریایی لە ئاگەیاندنی مەزلوم عەبدی، سەبارەت بە هەڕەشاندنەوەی هەڕەشەکانی و تکۆبوونیان بۆ سوپای سوریا، سەیری کرد. ئەنقەرە ساڵانێکە پاپشتی خۆی بە یەکپارچەیی خاکی سوریا و دامەزراندنی دەوڵەتێکی بەهێز و مەرکەزی دووپاتدەکاتەوە. دەشێن، ئاوڕی لە سووریا ئووێداوە، دەکرێت وەک درێژکراوەی سیاسەتی ناوخۆی تورکیا سەیر بکرێت کە بە هەوەدان بە "تورکیای بێ تیرەر" ناسراوە. هەروەها دەوترێت عەبدوڵا ئۆجالان ڕێبەری سیاسی ئێرینی لەم پرۆسەیدا دیوە، هەر ئەم کۆشوهەوا سیاسیە کاریگەری لەسەر پرسی سوریا و پەیوەندی ئەحمەد شەرع و مەزلوم عەبدی هەبووە، بەشداربووە لە دروستکردنی کۆشکی گونجاو بۆ چارەسەری دانوستان نێک ئوبەڵوبونەوەی سەربازی. ئێردۆغان، کە پشوازی لە هەڕەشاندنەوەی هەسەد کرد و ئایگەیاند، پەیوستە هەموان لە سوریا پشکۆی کاربکەن بۆ بنیاتنانی سوریایەکی نوێ دوور لە تیرەر و یەکگرتوو لە چوارچێوەی خاکەکەیدا. ئەنگەرە دراماتیکترین لایەنی ئەم پرسە، گۆڕانی ڕیشەیی لە ئاستی مەسەلەی کورد بێت لە سووریا. دوای دە ساڵ لە کێنترۆڵکردنی ناوچە بەرفراوانەکانی باکور و ڕۆژهەڵاتی سوریا و دامەزراندنی ئیدارەیەکی نیمچە سەربەخۆ بە "پشتیوانی ئەمریکا"، بەسادەیی هەسەدیان هەڕەشاندنەوە و تکۆبوونیان بۆ دامەزراوەکانی دەوڵەتی سوریای ئەحمەد شەرع ئاگەیاند. ئەمەش بەشوەیەکی کاریگەر بۆ مانای بەهەمبونی خۆنی دامەزراندنی قەوارەیەکی ئازاد و سەربەخۆی کوردستانی سوریایە.
لە چوارچێوەیەکی پەیوەندیداردا، مەزلوم عەبدی ئایگەیاند کە سەرکردایەتی کورد بە لەبەرچاوگرتنی ئاوەی کە بارودۆخەکان گۆڕاوە و وەتەکە چووتە قۆناغێکی نوێ کە تایبەتمەندە بە "ئاشتی و بەشداریکردن"، بۆیە بۆیاری دەستپێکردنی پرۆسەی تکۆبوونی تواو لەگەڵ دەوڵەتی سوریا داوە. ئەم لێدوانانە ئاماژەن بۆ ئاوەی گوایە

بەیاری هێوەشاندنەوەی هەسەد و"خەبەرەوەبردن و خەساری" لە قۆناغەتکی ناوخەیی کوردەوە سەرچاوەی گرتووە کە قۆناغی نوە لە سوریا پەویستی بە پەناسەکردنەوەی پەیوەندی لەگەڵ دیمەشق هەیە، بەدوورکەوتنەوە لە ململانەی چەکداری. واتە پەیوەندی لەگەڵ دیمەشقکدا، کە گروپەکی پاشماوەی داعش جێوی حوکمرانی گرتووە بەدەستەوە.
گرنگترین لایەنی ئەم پرسیە دەورو هێوەستی ئەمریکایە، دوای دە ساڵەکی تەواو لە پاپشتی داستەوخە بە هەسەد وەک هاوبەشەکی سەرەکی لە شەی دژ بە داعش، واشنتن ئەستا پشتگیری لە هێوەشاندنەوەی ئەو هەزانە و تەکەکردنیان لەگەڵ سوپای سوریا دەکات. چۆن دەتوانرێت ئەم گەانکاریە ێوون بکرێتەوە؟
ئەمریکا کە ەەەکی یەکلاکەرەوەی لەم بابەتەدا بینیوە، ەگریکرد لە ئەپەراسیۆنەکی سەربازی تورکیا بە سەر هەسەد، ئەگەر گەرەنتی ئەمریکا نەبوایە تورکیا دەستی پەدەکرد، واشنتن لەەگەی تەم باراک نەردەی خێوە کاریکرد بە پەکردنەوەی کەلەنی نەوان ئەنقەرە و دیمەشق و هەسەد.
واشنتن بەئاگاداری ئەنقەرە ساانەکی زەر پاپشتی لە هەسەد کرد، بەەام گەانکاریە جێپەلەتیکیکانی دوای ێووخانی ژەمی سوریا و پشتیوانی ئەمریکا و تورکیا لە ئەحمەد شەرع، دواتر ئەمریکای ناچارکردووە پابەندی خواستی ئەنقەرە بێت بە دورکەوتنەوە لەهەسەد و لایەنە کوردیەکان. بە تایبەتی کە بەرەنگاربوونەوەی داعش تاادێیەکی زەر کەتایی هاتووە، لەهەمانکاتدا ئەستا ئەو دەورە زیاتر سپەردراوە بە حکومەتی ئەستای دیمشق، کە وەها نیشان ئەدات ئامادەیە بەرپرسیارەتی ئەمنی سوریا لە ئەستە بگرێت و پابەندی بەرژەوەندی و سیاسەتکانی ئەمریکا دەبێت.
لەلایەکی تریشەوە تورکیا و سعودیە و هەندەک وەاتی دەستی سوریا سەرکەووو بوون لە قۆناعەتپەکردنی واشنتن کە سوریایەکی سەقامگیر دەتوانێت ەەەکی بەرچاو بگەەێت لە گەیشتن بە سەقامگیری ناوچەکە و بەرپەرچدانەوەی پلانکانی ئێران، بەتایبەتی کە سوریایەکی نوە نابەتە مەترسی بە سەر ئیسرائیل. هەروەها واشنتن چیتر گوە بە حکومەتی توندەوی ئیسرائیل نادات و ئەستا لە چوارچێوەی دیدگایەکی نوە بە سەقامگیری ناوچەکە دەرفەت دەدات بە سوریایەک کە پاشکەی خێەتی.
وا دیارە واشنتن گرەو لەسەر سوریایەکی نوە دەکات کە هاوبەشی بەرەنگاربوونەوەی نفوزی ئێران بێت. لە ژێر چاودێری بەوەنەی ئەمریکا و تورکیا. تورکیا کە هەەشەی دەستەوەردانی سەربازیی کردبوو، توانی لە ەەگەی دیپلەماسی و ەەکەوتن لەگەڵ واشنتن

ئامانجکانی بدیبهنێت، ئامۆژگاریکاری لە ستراتیژی تورکیا سەبارەت بە ململانێی سوریا بدیهێنا. لەهەمانکاتدا بە شێوەیی نەخشەکانی بەناوی بانگەشەی تورکیای بە تیرۆر لەبەرامبەر پەکەکە و هێزە کوردیەکانی سوریا بەرۆوە دەبات، کە هاوئاهەنگی بە بەدەستهێنان و چەسپاندنی پێگەیەکی فراوانخوازی لە ئاینەدەی رۆژهەڵاتی ناوەراستدا.
ئەم واقعیەتە لە ئاوگۆڕی ناوچەکە و مانەوەی دەخی ناسەقامگیری سیاسی ناوچەکە و بەردەوامی ململانێ و پێوەندی ئاڵۆز و پێچیدەی نێوان ئەمریکاو ئێران، بزوتنەوەی کوردایەتی بەگشتی لەدەورانێکی چەقبەستو و بنبەست و چاوەڕوانیدا راگرتووە، کە سەرتاکەی لەباری عەملیەوە بە پاشکۆی پێگەی بزوتنەوەی کوردایەتی لە سوریا رەنگیدایەوە!.

عوسمانی حاجی مارف

چەند سەرنجێکی زمانەوانی سەبارەت بە (سەرمانجی).. بەوار ڕەسوول

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..

BewarRasulDownload

منداڵ و جیابوونەوە.. محەمەد

بەرزی

منداڵ دیاریەکی زۆر جوان و ناوازەی یەزدانی مەزنە ، خۆزانیش باوەشکی گەرمووگوڕی گرنگە بە گشکردنیان . بەگومان جیابوونەوەی دایک و باوکیش هۆوداوکی سەخت و گرانە ، فشارکی دەروونی بە ئەندازە لەسەر هەموو ئەندامەکانی خۆزان دروستدەکات ، بە تایبەتیش کاریگەری زۆر خراپیان لەسەر منداڵان هەیە و خەیان لە دۆخکی لاواز و ناجێگیردا دەبینن‌وە . چونکە منداڵ بە تەواوی وابەستەی دایک و باوکیانن ، تەنانەت دوای ئەوەی دەگەنە تەمەنی گەورەیش . بە پێی ئەو توێژینانەوەی لە ئەمریکادا کراون ، هۆوداوی جیابوونەوە بە تەواوی پەسەی پەروەردەکردنی منداڵ دەشوێنێت ، چونکە لە دەرەوەی کەنترۆڵی ئەوانداین . لەڕدا بە کورتی ئاماژە بە کاریگەریی و چەند لایەنکی خراپی جیابوونەوە دەکەین :

١- ئەو منداڵانەی ، کە دایک و باوکیان جیابوونەتەوە ، کاریگەرییان لەسەر تووشی چەندین نەخۆشی دەروونی جیاوازبن . وەک : تەکچوونی هەڤتار و هەڵسوکەوتیان . خراپی ئاستی خوێندنیان . ترس و دڵەڕاوکێ . جگەرەکێشان و بەکارهێنانی ماددەی هۆشبەر و هەوڵی خەکوشتن .
٢ – کاتێک ژن و پیاوێک هاوسەرگیریی دەکەن ، تەنها پێویستییان بە یەک ماڵە ، کە هەموو کەل و پەل و پێویستییەکانی ژیانی تێدایە . بەڵام کاتێک ژن و مێردێک جیادەبنەوە ، پێویستییان بە دوو ماڵی جیاوازە . لەم دۆخدا داهاتی هەردوولایان کەمدەبێتەوە ، کە پێش جیابوونەوە هەیانبووە . ئەمەش توانای دایک و باوک بە دابینکردنی پێویستییەکانی ژیان کەمدەکاتەوە . هەر بۆیە لە ناچاریدا دایکەکە ، یان باوکەکە ، کە منداڵیان گرتۆتە خۆیان هۆوە لە گەڕەکە هەژارەکان دەکەن ، کە ئاستی کریە و ژیان بە شێوەیکی بەرچاو تیایاندا نزمن . زۆر جاریش کەمبوونەوەی داهات کارێک دەکات ، باوکەکە ، یان دایکەکە زیاتر کاربکەن . تا بتوانن داهاتی زیاتر بە ژیانکی ئاسایی بدەست بهێنن . بەمەش کاتی زیاتر لە منداڵەکانییان دووردەکەوێنەوە ، سەرباری ئەوەی پەروەردەکردن لە لایەن تاکە کەسکەوە زۆر گران و ئەستەمە ، دەبێتە هۆی دەردەسەری و ماندووبوون و زیادبوونی بەرپرسیارییەتی ، سەرباری شێواندنی پەسەی پەروەردەکردنیش .
٣ – منداڵانی بچووک ، کە تەمەنیان لە نێوان (٣ بۆ ٨) ساڵدایە دەست و پێ سپیین ، هۆنگە بە تەواوی تێناگەن بۆچی ژیان لە

دەروروبەریاندا گەراوە . بەچیش لە نەوان دوو مالی جیاوازدا دەگوزەرێنەوە . جا چونک لە منداڵی بچووکدا مەشک بە تەواوی گەشەی نەکردووە ، زەرجار منداڵ کیشەی تەگەیشتنیان لە هەکارە ئاڵۆزکانی جیابوونەوەدا هەیە . هەر بۆیە لەوانەیە بترسن و تووشی سەرلێشێواوی بن .
٤ – زەرەک لەو منداڵانەی دایک و باوکیان جیابوونەتەوە ، تووشی دڵتەنگی و تووڕەبوون دەبن . لە ڕووی کۆمەڵایەتیشەوە کاریگەریان بە دروست دەبێت ، لەگەڵ کەسانی تردا هەڵناکەن و تووشی کێشەی زەر دەبن . زەر جاریش پەیوەندی کۆمەڵایەتییان لاواز دەبێت . تووشی سەرگەردانی و ترس و بێزاری دەبن و وادەزانن ، کە تەنها خەزانەکەی ئەوانە جیابوونەتەوە . لە هەندێک حاڵەتیشدا کاتێک منداڵ هەست بە ئازارەکانی جیابوونەوە دەکەن ، ناتوانن بیاربدەن چۆن وەڵامی کاریگەرییەکانی جیابوونەوەکە بدەنەوە . لە ئەنجامدا لەوانەیە لە دایک و باوک و هاوڕێ و کەسانی تر تووڕەبن و ئەنجامی خراپ بە دوای خۆیدا بهێنێت .
٥ – زەرجار منداڵ پرسیار دەکات ، بۆچی دایک و باوکیان جیابوونەتەوە ، بە دوای هۆکارەکاندا دەگەڕێن . پرسیاردەکەن : ئایا دایک و باوکیان وازیان لە خۆشەویستی خۆیان هێناوە ؟ . یان کاری هەڵەیانکردووە . یان خۆیان تاوانبار دەکەن وا دەزانن هەڵەفتارەکانیان بۆشداربوون لە جیابوونەوەی دایک و باوکیاندا . ئەمانەش دەبنە هۆکاری بەرزبوونەوەی فشاری دەروونی و خەمۆکی و جگەرەکێشان و خراپی ئاستی خوێندن و کێشەی تەندروستی بۆیان . بۆیە زەر پەیوستە ژیرانە هۆکارەکانی جیابوونەوەکە بە منداڵ باسبکرێت . تا بە تەواوی تێبگەن و هەستە خراپەکانییان کەمبکرێتەوە . چونکە ناکۆکی چارەسەرنەکراو ، دەردێکی گرانە و دەتوانێت ببێتە هۆی یاخی بوون و تاوان ، لە داهاتووشدا زیانی گەورە بە دوای خۆیدا بهێنێ .
٦ – لێکۆینەوەکان دەریانخستووە : ئەو منداڵانەی دایک و باوکیان جیابوونەتەوە ، کاتێک گەورەدەبن و دەچنە ناو پەیوەندی هاوسەرگیریەوە ، ئەگەری جیابوونەوەیان زیاتر بەراورد بەو منداڵانەی دایک و باوکیان جیانەبوونەتەوە .
٧ – لە هەندێک حاڵەتدا کاتێک منداڵان هەست بە فشار و زەبری زەر دەکەن و ناتوانن چۆن وەڵامی کاریگەرییەکانی جیابوونەوەکە بدەنەوە ، لەوانەیە لە دایک و باوک و هاوڕێکانییان تووڕەبن ، لە ئەنجامیشدا ئەو تووڕەبوونە خراپ بەکاربهێنن . هەرچەندە ئەم تووڕەبوونە بە زەرەک لە منداڵان زوو کاە دەبێتەوە ، بەڵام ئەگەر بەردەوام بوو ، گرنگە بزانرێت جیابوونەوەکە کاریگەرییەکی خراپ و درێژخایەنی بە دروستکردوون .

٨ – بەگشتی جیابوونەوەی دایک و باوک ، کاریگەریی لەسەر منداڵانی هەموو تەمەنەکان هەیە ، بە تایبەتیش بە منداڵانی تەمەنی سەرەتایی زۆر ئەستەم و قورس و گرانە .
٩ – هەنگە بە هەندەک کەس جگەی سەرسوڕمان بێت ، کە تەنانەت منداڵی ساواش کاریگەریی تەواقیان لەسەرە . بە تایبەتی ئەگەر ناکۆکی نێوان دایک و باوکیان ببێتە هۆی قاو و قیژ و هاتوهاوار و شڕ و گرژی لە ناو ماڵدا . چونکە ئەگەرچیش کێرپە لە هەکارەکانی ناکۆکییەکان تێناگات ، بەڵام هەست بە گرژیی دەوروبەرەکەی خۆی دەکات . لە ئەنجامدا سەرلەشێواوی و فشاری بەدواوەیە و دەبێتە هۆی گریان و تەکچوونی شێوازی خۆتن و ترس و دڵەڕاوکێ و تەنگەبەرکردنی جگەیان . سەرباری ئەوەی کاریگەریی خراپییان بە گشتکردنیان دەبێت .
١٠ – هەنگە هەندەک لە هەرزەکاران ، بە یەکجاری خۆیان لە ئەندامانی خێزانەکانیان دوورببێنەوە و بێشداری هەفتاری مەترسیدار بکەن وەک : بەکارهێنانی ماددەی هۆشبەر و شڕ و ئاژاوە وازهێنان لە خوێندن ، کە بەگران لەسەریان دەکەوێتەوە .
١١ – ئەو منداڵانەی تووشی جیابوونەوە دەبن ، زەرجار زیاتر تووشی نەخۆشی دەبن . وەک : سەرئیشە و ئازاری گەدە ، هەنگە ئەمانەش بەهۆی کەمەک کاریگەرییەوە بێت ، وەک کەم خەوی ، خەمۆکی و دڵەڕاوکێ ، یان فشاری دەروونییەوە ، کە بەرگری لەش لاواز دەکەن .
١٢ – تا کاریگەریی جیابوونەوەی دایک و باوک لەسەر منداڵ زیاتر و قووڵتر بێت ، توانای سەرنجیان لەسەر ئەرک و وانەکانی قوتابخانەیان کەمتر دەبێ ، وەک : کەمتەرخەمی لە تەواوکردنی ئەرکەکانیان ، درەنگکردن ، گوێ نەگرتن و خۆتن لە ناو پۆلدا ، گشتگیری و سەرنەکەوتن لە تاقیکردنەوەکاندا و … هتد .
لە دواجاردا باشترین ڕێگا بۆ پاراستنی پێوەندییەکی باشی منداڵ لەگەڵ دایک و باوکیاندا و کەمکردنەوەی زیانەکانی کێشەی سەزداریان ، کە منداڵ لە ئەنجامی جیابوونەوەدا تووشی دەبن ، تا پاشەڕۆژیشیان پاشەڕۆژێکی خۆشی بێ کێشەبێت و لە خەم و ئازاردا نەژین ، پێویستە دایک و باوک ڕەچاوی ئەم خاڵانەی لای خوارەوە بکەن :

١ – ئەرکی دایک و باوکە لە جیاتی ئەوەی بکەونە گیانی یەکتری و تیر و شیر لەیەک بسوون ، ئەقڵ و دڵیان بکەن بە یەک . بە ڕێکوپێکی سەردانی منداڵەکانییان بکەن ، تا هەست بە ئارامی و ئاسایش بکەن و بە شێوەیەکی باشیش گشبکەن . پاشان یارمەتییان بدەن پێوەندی باش لەگەڵ دایک و باوکیاندا دروستبکەن . ئەمەش کارێک دەکات کەمتر

تووشی خەم و پەژارە و سەرگەردانی بن ، کەمتریش هەست بە ناکۆکییەکانی نێوان دایک و باوکیان بکەن ، دایک و باوکیش سەریان سووک و ئاسودە دەبێ و کەمتر تووشی خەم و خەفەت و ئازار دەبن .
٢ – پێویستە دایک و باوک لە بیارە گرنگەکاندا یەکگرتوو بن وەک : بواری پەروەردە ، چاودێری تەندروستی و ئامۆژگاری و لێپرسینەوە . بەگومان ئەم یەک دەنگییە یارمەتی منداڵ دەدات هەست بە ئاسایش و سەقامگیری بکات .
٣ – گرنگیدان بە دابینکردنی پێویستییەکانی منداڵەکانیان . هەروەها چاودێریکردنی هەر نیشانەیەکی دڵەڕاوکێ و غەمباری و زویریان .
٤ – پێویستە دایک و باوک بە بەردەوامی بەشداری لە بڕیار و چالاکییەکانی قوتابخانەدا بکەن . تا بیان بسەلمێنن ، کە هەردوو دایک و باوکەکە هەشتا چالاکانە بەشدارن لە ژیانیاندا ، لەوەش دڵنیابن ، کە جیابوونەکە خەتای ئەوانی تێدا نییە و هەردوو دایک و باکۆکیش بەردەوامن لە خۆشویستی و کەمەک و پشتگیریکردنیاندا .. خۆ ئەگەر نەیانتوانی بە تەنیا ڕووبەڕووی کێشەکانیان ببنەوە ، ئەوا پێویستە داوای یارمەتی لە کەسانی شارەزای بواری منداڵان بکەن . پاشان زۆر گرنگیش ئەو ڕاستییەش باش بزانن ، کە شکستی جیابوونەوە لە دادگاکاندا ، زۆر سەخت و درێژ خایەنە و زیاتر لە ساڵێک دەخایەنێت و پارەیەکی زۆریشی تێدەچێت ، لە ڕووی دارایشەوە بارگرانی دروست دەکات . هەربۆیە نەوەندگیری لە لایەن خزم و هاوڕێ و ناوبژیوانانی دەسەڵەوە ، زۆر لە دادگا باشترە . چونکە ناوبژیوان ترسەکان گەورەناکەن و وەک کەسانی دەسەزی بە لایەن کاردەکەن . پاشان ئەگەرچی جیابوونەوە کارێکی خراپی نەخوازراوە ، بەڵام بە ئەو ژن و پیاوانەی ، کە ژیانی هاوسەرگیریان بە تەزرەخێکی ناخۆشی پڕ کێشە و خەم و پەژارە ، کارێکی تابڵێی باش و تەندروستە .

تێبینی : بە ئەم باسە سوود لە چەند سایتێکی ئینگلیزی وەرگیراوە .

نووسین لە پێناو ونبوون دا!.. عادل عەبدوڵا

بەختیار عەلی یەکێکە لە نووسەرە ناوازەکانی دنیای ئەدەبی کوردی، یەکێکە لەو نووسەرانەی کورد دەبە شانازی پێوەبکات. بەڵام من پێم وایە گەر بەختیار لە جێگایەک ڕاوەستان بە قەڵەمەکەی خۆی نەکات، دەبتوانێ قەڵەم بدەستێکی ئاسایی ڕاگوزەر. بەختیار لە سەرەمەرگدایە و تەنیا ڕاگەیاندنی مردنی قەڵەمەکەی ماوە ئەم ڕاگەیاندنەش خەریکە ڕووبدات و لە ئان و ساتی خۆی دایە. نووسین بە بەختیار بۆتە ژەهر، نەنووسین لە نەنووس بۆی باشترە.

دوا ڕەمانی بەختیار عەلی بە ناونیشانی(مردنی مامۆستا عینایەت)ە ئەم بەرهەمەی لە ڕێگای فەرمانبەرێکی ئاسایی پیر ڕەدچێت بە ناو قوڵایی چۆڵی مەرگ دەستی و دژە ژیان لە کەمەڵگایەکی سونەتی دوو ڕوو، تاکی بوودەڵە و پیاوی سیاسی و ئایینی، چەک بەدەستی بە مەڵا و هەڵەکەسەما و سوپایەک لە گەمژەی ناو کەمەڵگا. کەمەڵگایەک لەبەرهەمهێنانی تاکی بە کوالێت و مرۆڤ گەلانێکی مەڵئاسا لە تەڕپەدایە. کەمەڵگایەک تاسەر ئێسقان مردن دەست و چەپاندن هەڵدەبژێرێ. کەمەڵگایەک وەک بوکەڵە لە ژێر دەستی پیاوانای سیاسی بەرژەوەندی خواز و پیاوانی حزبی و ئایینی خەسڵەتاوە. کەمەڵگایەک ڕقی لەهەموو دەنگێک دەبتوانێ لە دەنگی خۆی نەچێ. سەرزەمینێک تاک نازانێ ماف و ژیانکردن و ئازادی چین، بەچی تاک ئەوەندە قووڵەدچێتە ناو هەڵەکانی بوون و نەبوون و خوێنەر دەخێنە بەردەم پرسیارگەلێکی بەچی مرۆڤ لە سەبەری مەرگ ئەوەندە سێ دەکاتەوە، کەمەڵگایەکی پڕپڵیستی و تاک وەک سەماکارەکان بە میدیاکان سەمایان پێ دەکەن. کەمەڵگایەک میدیای حزب و بازرگانەکان و چاوی پیاوانی ئایینی بەڕێوەی دەبەن.

من کارم لەسەر سێ ڕەگەز (تەکنیک، کارەکتەر، زمان) لەناو دەقەکەدا کردووە.

تەکنیکی گێڕانەوە

تەکنیکەکی سادەیە و خوێنەر لەگەڵ خۆی دەبات، بە (هەمووشتزان) و هەندەکجار (بە هەمانشتزان) بەمان دەگەێنێتەوە ئەمەش باڵادەستی تەواو دەدات بە گێڕەوە بەدەی خۆی ڕەدچێتە ناو ناخ و دەی هەموو کارەکتەرەکی.

پەم وایە تەکنیکی ئامانجی تا ئاستێکی باش سەرکەوتبوو و توانیتی دەرحەق بە تەکستەکەی بێ.

کارەکتەر

بەختیار لە دروستکردنی کارەکتەر لەم بەرهەمەی وەرانە وەک جێلادێک مامۆستا لەگەڵ کارەکتەرەکانی ناو ئامانجی دەکا و هیچ کارەکتەرێک ئازاد نییە و خۆی نییە. بەختیار بوودیەک دەکاتە سووپەرمان و سووپەرمانێک دەکاتە بوودا. زمانی سوقرات دەداتە پینەچی و زمانی جوتیارێک دەداتە ڤوناکبیرێک. بە نموونە کارەکتەری مامۆستا عینایەت لە فەرمانبەرێکی سادەی دادگا و فایل گواستنەوە ماوەی(سی و دوو) ساڵ کاری خۆی دەکات هیچ پاشخانێکی مەعریفی نییە لە پەڕەکانی هەڵدەستەوە دەبێتە سپارتاکوس و دەڵێ من دەمەوێ دەستبەژیان بکەم و قسەی وا دەکات گێتە و کانت و ساتەر نەیانکردووە ل (109) کاتێک هەکاری نەمردنکەی ڤوندکاتەوە بە خۆک بەوا ناکەم هیچ ئاشنبێرێکی کورد بیری بە قسە و خەیاڵی وا بچێ. کەسایەتی ژنی سەرەک وەزیران لەناو دەقەکە تەنیا بە خزمەتکردنی بیری خەیاتی و دەنگی خەیاتی نەوەک کارەکتەری ئازاد و خاوەن بیر و قسەی خۆی.

زمان

زمانی بەختیار بەرەوپێشچونێکی زەر باشی بە خۆی بینیوە توانیوویەتی کاری باش لەسەر ئاستی زمانی خۆی بکات لەناو دەقەکەی. بەڵام لە هەندێک جێگادا بەڕاستی جێگای بزەییە و مندااڵی دەساڵی قسەی وا ناکەم نموونە لاپەرە15(کاتێک لە ڕۆژنامەکە چوەدەرەوە ڕۆژنامە) بەختیار ڕۆژنامە بە ئۆفیس و بینا و دوکان تێگەیشتییە. لا 15 (بە تیرێک دوو نیشانەی دەشکێنێ) نیشانە دە پێکەرە، ناشکێنرێ. لا 42 (بە پێش دەست بە نەرمی کێشای بە نەو چەوانی). یە کێک پەمی بەڵ پێش دەست کوێیە؟؟. لا 51 (هەموو نیشانە دەرینەکانی دەستکورتی لە ڕوخسار و جلوبەرگیدا بوو) ئەمە کوردی قسەکردنە؟ یەکێک ئەمەمان بە بکاتە وێنەی شیعری تکایە. لا 226 (ژمارەیەکی زەر سەرباز ڕۆژانە ناو دیلەکان) هاووڵاتی خۆت لەکاتی گرتن نابێتە(دیل) دەبێتە گیراو تەنیا لە شێ دیل لەگەڵ دوژمن.

بەربوونەوە بەسەر دەق

لەناو ئامانجی هەڵەی گەورەی لەژیکی زەر کردووە و بەمەش من ناوم ناوە(بەربوونەوە بەسەر دەق) چونکە وای لە دەقەکە کردووە زەر

لاواز دەرکەوە ئەمش هەموو خوێندەرێک ئەم وردەکارییانە هەستپێناکات گەر بە وردی نەیخوێندبێتەوە.د

یەکەم: بەختیار گۆڕەوی دەقەکەیە بە هەمووشتزان ناوی کەسایەتی کارەکتەری سەرەکی بە (عینایەت) دەستپێدەکات، دوای ڕێشتنی چەندین لاپەڕە کارەکتەرێک دێتە مامۆستا عینایەت و خۆی هەموو بە مامۆستا عینایەت بانگی دەکەن. کەچی بەختیاریش دەکەوێتە ژێر هەژموونی کارەکتەری خۆی و نازناوی کارەکتەرەکە دەگۆڕێ بە مامۆستا عینایەت لەهەندەکجێگا گۆڕەوی دێتە (مامۆستا عینایەت) ئەمش کفری ئەدەبییە.

دووەم: کارەکتەر فەرمانبەرە کەچی ناونیشانی ڕۆمانەکە بە مامۆستا عینایەت ناونراوە، خودی عینایەت پێش بەناوبانگ بوونی کەس نەی ناسیووە و پیشەی مامۆستاش نەبووە. تەنیا کارەکتەرێک دێتە مامۆستا عینایەت ئیتر تەواو بە گۆڕەوش دەیکەنە مامۆستا عینایەت.

سێیەم: عینایەت (32) ساڵ فەرمانبەرێک لە دادگا فایل ئاو ژوور بە ئەم ژوور دەبا و نە کتێب دەخوێندبێتەوە نە لایەنی ڕۆشنبیریەکی وای هەیە. لە پڕ دەبێتە سونبولی ژیان و چێنیەتی ژیانکردن و فێلسوفی ژیان ئەمە چۆن؟

چوارەم : لە لاپەڕە 60 عینایەت دێت(نابە مرۆڤی بەدبەخت لەبری من بمرن). کەچی خۆی بیردێچێ لەچەند لاپەڕەی دواتر عینایەت لەناو گۆستان ژنێک دەبینێ لەسەر گۆڕی مێردەکەی دەگری عینایەت دێت بەنایەی لەبری من بمری!.

پێنج: لە لاپەڕە 173 دێت(دە کەسەکیان بینی تابووتەکیان هەڵگرتووە). چەند دێڕێک دەچێتە خوارتر لەبیری دێچێ چی گووتووە دێت(چواریان لە پێش دارمەیتەکەبوون و چواریان لە پشتەوە دێت یشتن). ئەی (دوو) نەفەرەکەی تر وا؟

شەشەم: عینایەت لە نەخۆشخانە ڕووت و قووتی دەکەنەوە و دواتر جلەکانی لەبەردەکات و دواتر بە بەندیخانەی تاکەکەسی یان ژوورێک کەوا دەستبەسەر و هیچ کەسێک بەی نییە بیبینێ و قسەی لەگەڵبکا کەچی لە لاپەڕە 223 دێت(دەستی کرد بە گیرفانیدا و پارەکانی ژمارد، کلیل و مۆبایلی پێبوو). لە کۆی دنیا گیراو کلیل و پارە و مۆبایلی پێیە لە کاتێکدا هەموو دەوڵەت چاوی لەسەرتبە و داواکراوترین کەس بی!.

حەوتەم: کەتایی ئەمانەکە هێندە گاڵتەجارییانە کەتایی پێدە زەردەخەنە دەتگرێ و خۆنەڕازیناکات لەوەی دەشێ ئەژدیهاک شتی وا ووبدات یاخود ووی دابێ.د

پرسیاری سەرەکی من ئەوەیە ئایا هەر بەڕاستی بەختیار بیست ساڵیش دەبێ کتێبکی خوێندەتەوە؟ چونکە لە ماوەکانی ساڵی (2010_2020) ئەوا (19) کتێبی چاپکردوە لە فیکر، شیعر، ئەمان، شانۆ… نزیکەی(6) مانگ جارێک کتێبکی نووسیوە.
لە ماوەی ساڵی (2020_2026) بەختیار (21) کتێبی نووسیووە دەکات (چوار) مانگ جارێک کتێبکی نووسیووە.

هەر بە ڕاستی بەختیار دەخوێنێتەوە؟ گەر دەخوێنێتەوە دەشنووسە کەواتە دەق ئاوەزانی ئەوانەمان بە دەنووسێ کەوا دەیخوێنێتەوە دەنا ناکرێ نووسەر لە پرسەی نووسین کتێب بخوێنێتەوە.

عادل عەبدوڵا 2026/02/16

کاتێک تاوانی کەچبەر دەبێتە سەرمایەی سیاسی.. هەمن عەلی

لە ئەوروپای ئەمڕدا، کەچبەری چیتر تەنها بابەتێکی کەمایەتی نییە؛ بووەتە یەکێک لە گەرمترین بابەتەکانی سیاسەت. هەر کاتێک پەنابەرێک یان کەسێکی بنەچەبیانی تاوانێکی قورس ئەنجام دەدات، هەواڵەکە بە خێرایی دەگاتە میدیا و سۆشیال میدیا و دەبێتە بابەتی مشتومڕی سیاسی.
بەگومان، تاوان تاوانە. قوربانی مافی دادپەروەری هەیە، و تاوانبار – جا فینلەندی بێت، سووری، عێراقی یان هەر نەتەوەیەکی دیکە – دەبێت بەپێی یاسا سزا بدرێت. ئەمە بابەتێک نییە کە جێی مشتومڕ بێت.
بەڵام پرسیارێکی گرنگتر هەیە: دوای تاوانەکە چی ڕوودەدات؟ ئایا سیاسەتمەداران تەنها داوای دادپەروەری و ئاسایشی زیاتر دەکەن، یان تاوانی تاکێک دەگۆڕن بە چەکێکی سیاسی دژی کەچبەران بە گشتی؟

فینلەندا؛ لە هەڵمەتی بیانناردنەوە «Send Them Back»ـەوە تا سەرهەڵدانی میلان جاف
لە فینلەندا، پارتی فینلەندییە دژەسەنگەکان (Perussuomalaiset) کەچبەری و گەشاندنەوەی بیانییەکانی کردووەتە یەکێک لە بابەتە دیارەکانی گوتاری سیاسیی خۆی.
نموونەیەکی ڕوون کەشاوی سپیی نووسراوی «Send Them Back» («بیناردنەوە») بوو. وەزیری ناوخۆ ماری ڕانتنەن (Mari Rantanen) و وەزیری کەمەڵایەتی و تەندروستی ڤیلە ڕیدمان (Wille Rydman) بەو کەشاوانەوە وێنەیان لە سۆشیال میدیا بڵاوکردەوە. بڵاوکی ڕۆژنامەی هێلسینگین سانەمات (Helsingin Sanomat)، کەشاوکان لەلایەن ئەندامی پەرلەمانی ئەورووپا سەباستیان تینکینێن (Sebastian Tynkkynen)ـەوە پێیان درابوون، هاوکات لەگەڵ پەسەندکردنی یاسایەکی تازەی گەشاندنەوە لە پەرلەمانی ئەورووپا.
ماری ڕانتنەن ڕوونی کردەوە کە مەبەستی لە دروشمەکە بەهێزکردنی گەشاندنەوەی ئەو کەسانەیە کە مافی مانەوەیان لە ئەورووپادا نییە، و هێرۆها ئاماژەی بە دروشمی پارتەکەی خۆی کرد کە، «Kotimaa kutsuu» («نیشتمان بانگت دەکات»).
بەڵام ئەم دروشمە بۆ ڕوونکردنەوەیەوە دەرباز نەبوو لە ڕەخنە. زۆرێک لە کاوەکێیان وەک پێیامەکی ڕاستەوخۆ دژی کەچبەران و هاووڵاتیانی بنەچەکەچبەر تێگەیشتن – تەنانەت ئێگەر ئامانجی سەرەکی وەزیرەکان تەنها یاساییکردنی پرسەی گەشاندنەوە بووبێت. ئەمە خۆی نیشان دەدات کە لە سیاسەتدا تەنها یاسا گرنگ نییە؛ وشە، دروشم و وێنەش کاریگەرییان هەیە.
کەیسی میلان جاف (Milan Jaff) نموونەیەکی دیکەیە. دوای دەرکردنی لە فینلەندا، هێندەک سیاسەتمداری فینلەندییە ڕەسەنەکان لە سۆشیال میدیا خۆشحاڵیی خۆیان دەربڕی، و دەرکردنەکەیان وەک سەرکەوتنەکی سیاسیی گرنگ پیشان دا.
بەڵام دواتر زانیارییەکی سەرنجڕاکێش ئاشکرا بوو: جاف خۆی پێشتر داوای لە پۆلیسی کردبوو بە زووترین کات بگەڕێندرێتەوە بۆ هەرێمی کوردستان.
ئەمە تاوانەکانی جاف پاک ناکاتەوە؛ ئەو هەر بە کردەوەکانی خۆی بەرپرسیارە. بەڵام پرسیارەکی ڕاستەقینەی سیاسی دروست دەکات: بۆچی کەیسێک کە تاوانبارەکەی خۆی داوای دەرکردنی خۆی کردبوو، هێشتاش وەک نمایشێکی گەورەی سەرکەوتنی سیاسی پێشکێش کرا؟

ئەڵمانیا؛ AfD و گوتاری «گەشاندنەوە»
لە ئەڵمانیاش، پارتی «جێگرەوە بۆ ئەڵمانیا» (Alternative für

کۆچبەری کردووەتە ناوەندی گوتاری سیاسیی خۆی. (Deutschland – AfD
ئالیس ڤایدڵ (Alice Weidel)، سەرکی هاوبەشی پارتەکە، داوای لە ئۆکراینی و سووریەکانی ئەمانیا کردووە بگەڕێنەوە وڵاتەکانیان.
بە تایبەتی داوای لە گەنجە پیاوە ئۆکراینییەکانی تەمەنی سەربازی کردووە بگەڕێنەوە. هەروەها هەڕەشەی لە بەی یارمەتییە کۆمەڵایەتییەکانی ئۆکراینییەکان گرتووە. سەبارەت بە سووریەکانیش وتوویەتی، ئەگەر هەکاری پەنابەربوونیان نەما، دەبێت بگەڕێنەوە وڵاتی خۆیان.
لەرەدا دەبینین گوتاری کۆچبەری تەنها بە تاوان سنووردار نییە؛ یارمەتیی کۆمەڵایەتی، پارەی دەوڵەت، هاووڵاتیبوون و ناسنامەی نەتەوەییش دەبنە بەشێک لە هەمان مشتومڕی سیاسی.

سوید؛ SD و ئاسایش
لە سویدیش، پارتی دیموکراتەکانی سوید (Sverigedemokraterna – SD) ساڵانێکە کۆچبەری و ئاسایش بەیەکەوە گرێ دەدات. پارتەکە پشتیوانی لە کەمکردنەوەی پەنابەری، تونددترکردنی سیاسەتی کۆچبەری و خەراکردنی دەرکردنی تاوانبارانی بیانی دەکات.
ئەوەی گرنگە ئەوەیە کە زەرجار تاوانی کەسێکی بیانی، بە بە ئاماژە بەوەی نموونەیەکی تاکە یان گرووپێکی سنووردارە، دەبەتە بەگەی گفتوگۆ لەسەر هەموو کۆچبەران بە گشتی.

بۆچی تاوان بابەتێکی ئەوەندە بەهێزی سیاسییە؟
تاوان، بە تایبەتی تاوانی سێکسی، کوشتن و تووندوتیژی، هەستی خێک بەهێز دەجوڵێنێت. خێک تووڕە دەبن، دەترسن و داوای چارەسەری خەرا دەکەن.
لەو ساتانەدا، هەندێک پارت پەیامێکی زەر سادە پێشکەش دەکەن:
«ئەوان کەشەن، ئێمە چارەسەرین.»
ئەم پەیامە بە هەندێک دەنگدەر کاریگەرە، چونکە ترس و تووڕەیی زەرجار لە ئامار و وردەکاریی یاسایی خەراتر کاریگەری دادەنێن.
بەڵام مەترسییەکە لەرەدایە: تاوانی تاکێک دەتوانێت بە هەواشی بگەڕێدرێت بە حوکمدان لەسەر کۆمەڵێکی تەواو.

لە تاوانی تاکەکەوە بۆ گشتگیرکردن
مەترسییەکی دیکە لەوەدا دەست پێدەکات کە تاوانی تاکەکی بیانی دەگەڕێدرێت بە وێنەیەکی گشتی لەسەر بیانییەکان.
کاتێک کەسێکی بیانی تاوانێکی قورس، بۆتایبەت دەستدرێژیی سێکسی، ئەنجام دەدات، تاوانبارەکە دەبێت بە تووندی و بەپێی یاسا سزا بدرێت. هیچ پاساوێک بۆ ئەو تاوانە نییە.

بەڵام کێشەکە لەوەدا دەست پێدەکات کە لە گوتاری سیاسی یان سۆشیال میدیادا، ناسنامەی تاوانبارەکە دەخرێتە پێشەوە، و بە شێوەیەک باس دەکرێت کە خوێنەر یان بینەر هەست بکات «بیانییەکان مەترسین» یان «کۆچبەران دەستدرێژیکەرن».
ئەمە گشتگیرکردنە.
تاوانی یەک عێراقی، تاوانی هەموو عێراقییەکان نییە. تاوانی یەک سووری، تاوانی هەموو سووریەکان نییە. تاوانی یەک پەنابەریش هیچ بەڵگەیەک نییە بۆ ئەوەی هەموو پەنابەران بە مەترسیدار یان تاوانبار بزانرێن.
ئەگەر فینلەندییەک دەستدرێژیی سێکسی بکات، کەسێکی عاقڵ نالێت: «هەموو فینلەندییەکان دەستدرێژیکەرن.» کەواتە بۆ بیانییەکانیش دەبێت هەمان پێوەر بەکاربهێنرێت.
لەرەدایە بازاڕی سیاسیی ترس مەترسیدار دەبێت: تاوانی تاکێک دەبێتە هۆاڵ، هۆاڵەکە دەبێتە پێیامی سیاسی، و پێیامە سیاسییەکە دەتوانێت لە مەشکی بەشێک لە خەڵکدا ببێتە گومان لە گرووپێکی تەواو.
تاوانبار دەبێت بە تاوانکەی خۆی بناسرێت، نەک ملیۆنان کەسی بێتاوان بە تاوانی ئەو بناسرێن.
تاوان گشتگیر ناکرێت؛ بەرپرسیارێتیی تاوان تاکەکەسییە.

تاوان نێتەوە ناناسێت

ئەگەر فینلەندییەک تاوانێک بکات، ناڵێین: «هەموو فینلەندییەکان تاوانبارن». ئەگەر سووریێک یان عێراقییەک تاوانێک بکات، دەبێت هەمان بنەما بەکاربهێنرێت.
تاوانبار دەبێت بەپێی یاسا سزا بدرێت، بەڵام تاوانی یەک کەس نابێت بخرێتە ئەستۆی کەمەڵکی تەواو.
لە دیموکراسیدا، هەر پارتێک مافی هەیە سیاسەتی خۆی لەسەر کۆچبەری هەبێت. بەڵام خەڵکیش مافیان هەیە بپرسن:
ئایا مەبەست چارەسەرکردنی تاوانە، یان بەکارهێنانی ترس و تووڕەیی خەڵک بۆ بەدەستهێنانی دەنگی زیاتر؟
تاوانی یەک کەس، تاوانی نێتەوەیەک نییە. هەر کەسێک بەرپرسی کردەوەی خۆیە.

گۆی ێعنا.. شیعری سارا فەقێ خدر

قەدەری ژیانت وابوو
نەچوویتە نەو مالی مژوو
چەندە خۆش بوون
بەیانیانی قاپشوشتنی بەرحەوزەکەی مالی خەمان
بەدەم دەنگی زیرەکەوە
لەگێ کیژان، دەیشتی بە نەو مەرگەبان ١
وەیان بەدەنگی شوکروبا ٢، بەناو (هەواری دەان) دا
دەچوویتە تاقی ئاسمان!

دەگیر بوون ئەو ئەوارانەی
ئاخیر سەوتت دەدایە ئادیە سوورەکە
بەئاوازی سێاح داودە ومامڵە و مەزهەر
لەگێ سەمای ، گۆ و ێیحانەی حەوشەدا
بەکراسی تەنکی نازناز و بەهەڵەگی (لەیالی)٣پەمەییەوە
بەڵەنجەو لار، کارەکانت ئادەپێاند
کاتژمێرەکی نەدەخایاند، جادەو چیمەن پاکوخاوێن
فەرشی لاکێش ئەمبەر ئەوبەر
سەماوەری گەورەی نەوت ، گیزەی دەهات
دەشەگ و سەرین و بەرماڵ،
چاوێێی بابی ماندوو بوون
بەنی چەشتی مەنجێێی مس
لەسەر ئاگردانی هەیوان
دایک وەکو کەترەکی کەوگیر بەدەست
لەدەوری دەهات و دەچوو!

چەند ئارام بوون ئەو شەوانەی
بەدیار کتێبەکی خوازراوی کتێبفرۆشییەکەی
قادری حاجی عەوداوە
(کەدەتناردین، بە پێنج فلس بەمان دەهێنای)
لەکاری ناوماڵ دادەبڕای
لەدەفتەرەکی سەدپێی بەرگسوور دا
شیعرە دەخوازەکانی خەت
لەبەر دیوانی وەفایی و نالی و گەران،

یەک بەیەک دەنووسینەوە.
چواردەوری لاپەڕەکانت بە(زەخرەف) وگوڵ دەنەخشاند

دایکم دەیگوت:
ڕەنگی کچ و گوڵی ڕەنگ
زەحمەت لەگەڵ جیادەکرانەوە
بەبەردەرگا و بەکۆڵانەدا
بەن عەترەکەی بەاودەبوو
کۆمەڵ دەویست ،
بەو گوزەرەدا تێپەڕی و ئێستەک نەکا
بەکۆڵ لەدرزی دەرگاوە
پەیشکێک لە دزەنیگا ، لەرەیەک لەدەنگی ناسک
ئاودیو ببێ
دایکت نەژی،
نەیاندەهێشت، دەرگاکە بخرێتە سەرپشت!

سارا فەقێ خدر
٢٠٢٣

ڕۆڵی پەروەردەیی و کولتووریی گۆڤارکانی منداڵان.. ڕەزا شوان

گۆڤارکانی منداڵان، ئەو گۆڤارە نووسراو و چاپکراوانەن، کە بەپێی قەناغەکانی تەمەن و گەشەکردنی منداڵان، لەلایەن گەورەسالانەوە بابەتە هەمەڕەنگەکانیان بۆ تایبەتی بۆ منداڵان دەنووسرێن و ئامادەدەکرێن و چاپ دەکرێن. دەکرێت منداڵان خۆشیان بێ هەندێک بابەتی ساووک و ئاسان و کورت، بۆشداریان تێدا بکەن.
گۆڤارکانی منداڵان، یەکێکە لە هەکارە گرنگەکانی میدیای

منداڵان. سەرچاوەیەکی گرنگە لە سەرچاوەکانی پەروەردەکردن و ڕەشنبیریکردنی منداڵان. بەشوازەکی وێژەیی و هونەریی ناسک و جوان، بە زمانەکی شیرین و ساکار و ئاسان و ڕەوان، کە لایەن نووسەران و هونەرمەندانی و دیزاینا سازانی شارەزا و بە ئەزموون لە بواری نووسین و هونەری وێنەکێشانی گۆڤارەکانی منداڵانەوە، بابەتە هەمەجۆرەکانی ئامادە دەکرێن و بە شێوەیەکی هونەریی جوان و سەرنجڕاکێش دەڕازێنرێنەوە و بە چەژووەرگرتن و سوودبەخشین، دەخرێنە بەردەستی منداڵانی هەگری خوێندنەوە.

مێژووی سەرهەڵدانی گۆڤارەکانی منداڵان، لە زەربەی وڵاتانی جیهاندا، بە قۆناغێکی نزیک دەگەڕێنەوە. بە یەکەمین جار لە هەموو جیهاندا، لە سەدەی هەژدەمدا، لە وڵاتی فەرەنسادا، یەکەم گۆڤاری منداڵان، بە ناوی (هاوڕێی منداڵان) ەوە دەرچوو. ئەم گۆڤارە لە ساڵی (١٧٤٧ـ تا ـ ١٧٩١) چەندین ژمارەی لێدەرچوو.

یەکەمین گۆڤاری منداڵان لە کوردستان دا، کە بە زمانی کوردی دەرچوو، گۆڤاری (گۆوگاڵی منداڵانی کورد) ە، کە لە ساڵی (١٩٤٦) لە سەردەمی کۆماری کوردستان

لە شاری مەهاباد دەردەچوو. تەنیا (٣) ژمارەی لێدەرچوو.

لە دوای گۆڤاری گۆوگاڵی منداڵان، لە باشووری کوردستان دا، دووەم گۆڤاری منداڵان بە زمانی پەتی و شیرینی کوردی. بە ناوی (ئاستێرە) ەوە لە شاری سلێمانی دەرچوو. کە پاشکەی گۆڤاری (ڕەژی کوردستان) بوو. لە مانگی حوزەیرانی (١٩٧٢) دا یەکەم ژمارەی ئاستێرە دەرچوو. سەرکی نووسین، شەهید (ساڵح یوسفی) بوو، دەستەی نووسەرانیش، کەمێک لە مامۆستایانی خەبەخشبوون (رزگار شەوقی، ئەحمەد عەلی بەرزنجی، عەبدولکەریم مەحمود شێخانی، سدیق مەحمود بەرزنجی). لەم پەرتووکەمدا (چاوخشنانێک بە مێژووی ئەدەبی منداڵان: ٢٠١٥) بە درێژی باسم لە گۆڤارەکانی منداڵان بە گشتی و گۆڤاری گۆوگاڵی منداڵانی کورد و گۆڤاری ئاستێرە بە تایبەتی کردووە. زەر بە کورتی دەینە سەر کرکی باسکەمان، ڕەنگی گۆڤارەکانی منداڵان

لە پەروەردەکردن و ڕەشنبیریکردنی منداڵان.

میدیای منداڵان، لەوانەش گۆڤارەکانی منداڵان، تەنیا لاپەڕەی ڕەنگاوەڕەنگ و وێنەی جوانی سەرنجڕاکێش نین. بەڵکو یەکێکن لە دیارترین و کاریگەرترین ئامرازەکان بە داشتنی کەسایەتیی هاوسەنگی منداڵان. گۆڤارە ئامانجدارەکانی منداڵان، ئامرازێکی گرنگی کولتووری و ڕاگەیاندنن. سوود و خێشی بە منداڵان

دەبەخشن. بەشدارن لە دروستکردنی ناسنامەی رەشنبیریی منداڵان دا. زەرجار لە دوای پەرتووک، گۆڤارکانی منداڵان، یەکەم شتن کە منداڵان دەیانخوێننەوە. گۆڤارکانی منداڵان، لە گرنگترین ئامرازکانی پەروەردکردنی ناڕاستەوخۆی منداڵانن.
هەندێک کەس پێیان وایە، بە داهێنان و بەهاوبوونەوەی ئینتەرنێت و ئایپاد مۆبایلە زیرەکەکان و شاشەکان و گۆڤارە دیجیتاڵییەکان، چیتر گۆڤار و پەرتووکە کاغەزییەکانی منداڵان، باویان نەماوە. ئەم بۆچوونە ڕاست نییە. خوێندکارانی منداڵان زیاتر لە جاران بەرکەوتەی دەقەکان دەبن. بۆیە تۆژینەوەیەکی ئۆژئاوای ئوستڕالیا، کە لە ساڵی (٢٠١٦) لەسەر خوێندنەوەی منداڵان ئەنجام دراوە، ساغی کردووەتەوە کە زەرەک لە منداڵان دەقی چاپکراویان پێ باشترە، لە مادە دیجیتاڵییەکان. تەنانەت ئەو خوێندنەوانەش کە لە ڕێی ئامێرە ئەلیکترۆنییەکانەوە، حەز بە خوێندنەوە دەکەن، زەرجار زیاتر لە دەقە دیجیتاڵییەکاندا، بابەتی چاپکراو دەخوێننەوە.
منداڵان پێویستیان بە پەرەپێدانی شارەزایی لە خوێندنەوەی ئەم شێوازە جیاوازانەی نووسین هەیە. بە ئەوەی ببنە خوێنەر و نووسەری سەرکەوتوو و متمانە بەخۆبوو لە تەمەنی گەورەییاندا. گۆڤارکان هاندەری منداڵانن، بە خوێندنەوەی شێوازی نووسینی جەراوجەر. وەک: چیرۆک، هەنراوە. پەخشان، شانامە، مەتەڵ، زانیاری،.. هتد.
ئەو خوێندکارانەی لە قوتابخانەی بنەڕەتی دان و بوونە بە هاوڕێی گۆڤارکانی منداڵان و بازنادن بەسەر خوێندنەوەیان، ئاستی ئەکادیمی و ڕەشنبیری و زانستیی گشتییان، بەرزترە، لەچاو خوێندکارە هاوتەمەنەکانیان، کە گۆڤارکان ناخوێننەوە.
گۆڤارکانی کوردییەکان بە منداڵان، سەربەخۆیی نەتەوەیی و شوناسی کولتووریمان بەهێز دەکەن. ئەنکی کاریگەر دەگێڕن لە ئاشناکردنی منداڵانی کوردمان بە مێژوو و جوگرافیای کوردستان و بە کولتوور و کەلەپوور و بە بەها و داب و نەریتی ڕەسەن و بە کەسایەتییە ناودارانی نەتەوەکەمان. گۆڤارکانی منداڵان چیرۆک و هەنراوە لەسەر پاڵەوان و هەما نەتەوەییەکانمان و جوانی سروشتی کوردستان و هێوا و خۆنکانی منداڵانی کوردمان دەخنڕێنن. بابەتە هەمەجۆرەکانی گۆڤارکان، بە زمانێکی کوردی شیرین و سادە و ساکار، تێشک دەخەنە سەر دەستکەوتە

نەتەوەیی مەدەرنەکان. گەڤارێ کوردیێکان بێ منداڵان، ناڕاستەوخۆ سەز و خەشڵیستی و دەسزی و هاوبەستبوون، بێ کورد و کوردستان و ڕەحی خەشڵیستی و دڵڤانی هاوڕێتی و هاوکاری و ژینگەدۆستی و بەخشین، لێ منداڵانی کوردمان دڕوێنن. ئەم ناوڕۆکە ئامانجدارانە، یارمەتی منداڵانی کوردمان دەدەن پێوەندی سەزداری نەتەوەیان بەرزتر بێتەوە و لێ پێناوی هێنادیی هیوا و خەونەکانیان و داهاتووی دڵخوازیان، کەشش بکەن و کەنەدەن. تا زیاتر بخوێننەوە، زیاتر وەردەگرن و دەبەخشن.
گەڤارێ نموونەیی و کوالیتییێ بەرزکانی منداڵان، پێویستێ بابەتی پڕوەردەیی و ڕەشنبیری جەراوجەر لەخۆبگرن. بەشدارن لێ گەشەسەندنی ڕەوشتی و کولتووری و لێ داهێنان. بە کورتی گەڤارەکانی منداڵان پێویستێ ئەم بابەتە سەرەکییانە لەخۆبگرن:
بابەتی کولتووری (ڕەشنبیری): بریتین لێ چیرۆک، هێنراوە، پەخشان، شانۆنامە، بابەتی کولتووری تر. دەبێت بابەتەکان لێ ناوەڕۆک و زمانی داڕشتنیاندا، لەگەڵ ئاستی منداڵاندا بگونجێن، کاریگەرییان لەسەر هەست و ڕەفتارەکانیان هەبێت.
پێویستێ بابەتێ ڕەشنبیرییەکان، هانی منداڵان بدەن بێ داهێنان و بیرکردنەوەی و ڕەخنەگرتن. هانیان بدەن، بێ چارەسەرکردنی کێشەکان، بێ شێوەیەکی بابەتیانە.
بابەتی زانستی: بریتین لێ هەوا و زانیاریی پێویست بێ دەزینەوە و داهێنانەکانی ئەم دواییە و پێشکەوتنە تەکنەلۆژییەکان و بوارێ جەراوجەرەکانی زانینی مرۆڤ. پێویستێ بابەتانێ زانیاریەکان بێ منداڵان گونجاوبن. زانیاری و زانستی گشتیی منداڵان بەرزبکەنەوە، بتوانن پەرە بێ توانا دەروونییەکانیان بدەن.
بابەتەکانی چێژ و خۆشی: ئەم بابەتانە چەندین شێوەیان هەیە و چەندین شێواز و ستایل بەکاردهێنن، وەک: مەتەڵ، مەتەڵەکانی وشەی بەهاو، جیاوازییەکانی نێوان دوو وێنەی لێکچوو، ناوەڕۆکی گاڵتەجاڕی و نوکتێ و پێکەنین،... هتد.
بەشداریکردنی خوێنەران لێ ستافی گەڤارەکان دا: تا ئێستا بەرچاوم نەکەوتووە کێ منداڵێک ناوی لێ ستافی گەڤارێ کوردی و عەرەبییەکاندا هەبێت. گەر منداڵان لێ ستافی گەڤارەکاندا هەبن، گەر هەمایش بن. منداڵانی خوێنەر ئێو هەستیان لا دروست دەبێت. کێ بەشکن لێ گەڤارەکێ.
وێنەی کەشراوی ڕەنگاوڕەنگ یان فەتۆگرافی: وێنە ئامرازکی

گرنگی دەربینە و توخمکی تەواوکەری ناوەندکی بابەتەکانی گۆڤارەکانی منداڵان و سەرنجیان رادەکێشن. زۆرجار وێنە جوانەکان، کەموکوڕی و لاوازیی بابەتەکان پەردەکنەوە. وێنە جوانەکان کاریگەرییەکی بەرچاویان لەسەر داشتنی هۆشیاری جوانکاری هەیە.

پێشنیارەک بۆ گۆڤارەکانی منداڵان: پێشنیاری ئەو دەکەم، لە گۆڤارەکانی منداڵاندا، گۆشەیەک هەبێت بۆ ناوی "نووسەرانی داهاتوو" هەرجارەی نووسینی منداڵەکی بەهرەمەند: چیرۆکنووس، هەنراوەنووس، یا هەر نووسینەکی تر بێت. با سادە و سووک و ئاسان و کورتیش بن. جوانترە کە وێنەیەکی ئەو منداڵە نووسەرە، لەگەڵ بابەتەکەیدا دابنرێت. ئەم گۆشەیە دەبێت بۆ هاندان و بووژاندن بۆ منداڵانی بەهرەمەندی نووسینی چیرۆک و هەنراوە و پەخشان. بۆ دەرخستنی بەهرەکانیان.

دوبەی: ٢٠٢٦